

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҶИ РЎДАКӢ

Ба ҳукми дастнавис

УДК – 37.0 + 377(2 – тоҷ)

ББК – 74 +74.21(2 – тоҷ)

Д – 14

ДАВЛАТОВ МИРАЛИ АБДУСАМАДОВИЧ

ШАРОИТҶОИ ПЕДАГОГИИ ТАШАККУЛИ ОМОДАГИИ
ОМУЗГОРОНИ ҶАВОНИ СИՆФҶОИ ИБТИДОӢ
БА МУОШИРАТИ ПЕДАГОГӢ

13.00.01 – педагогикаи умумӢ, таърихи педагогика
ва таҳсилот (илмҶои педагогӢ)

Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи
илмии номзади илмҶои педагогӢ

Роҳбари илмӢ:

доктори илмҶои педагогӢ,
профессор Мирализода А.М.

КЎЛОБ – 2022

МУНДАРИЧА

Сарсаҳифа.....	1
Мундарича.....	2
Номгӯи ихтисораҳо ва (ё) аломатҳои шартӣ.....	3
Муқаддима	4
Тавсифи умумии таҳқиқот.....	7
БОБИ I. МАСЪАЛАИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ ОМОДАСОЗИИ ОМУЗГОРОНИ ЧАВОН БА ФАЪОЛИЯТИ КАСБӢ- ПЕДАГОГӢ ДАР РАВАНДИ МУОШИРАТИ ПЕДАГОГӢ	15
1.1. Ҷанбаи педагогии ҳалли масъалаи мутобиқшавии омӯзгори ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ	15
1.2.Муоширати педагогӣ ва нақши он дар мутобиқшавии омӯзгори ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ.....	35
1.3. Шартҳои педагогии ташаккули омодагии омӯзгори ҷавони синфҳои педагогӣ ба муоширати педагогӣ	65
Хулосаҳои боби якум.....	89
БОБИ II. КОРИ ТАҶРИБАВӢ-ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАШАККУЛ ДОДАНИ ОМОДАГИИ ОМУЗГОРОНИ ЧАВОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ БА МУОШИРАТИ ПЕДАГОГӢ.....	93
2.1. Ташкили кори таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба ташаккули омодагии омӯзгори ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба муоширати педагогӣ	93
2.2. Ташкили омодагии омӯзгори ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба муоширати педагогӣ ҳамчун омилҳои мутобиқшавӣ ба фаъолияти касбӣ- педагогӣ.....	115
2.3. Арзёбӣ ва таҳлили натиҷаҳои раванди омодагии омӯзгори ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба муоширати педагогӣ.....	142
Хулосаҳои боби дуюм.....	151
Хулосаҳо.....	154
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.....	156
Рӯйхати адабиёт	159
Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия.....	176

Номгӯи ихтисораҳо ва (ё) аломатҳои шартӣ

ДДК – Донишгоҳи давлатии Кӯлоб

МП – муоширати педагогӣ

ОҶ - омӯзгорони ҷавон

СИ – синфҳои ибтидоӣ

ШП – шароитҳои педагогӣ

ҶТ - Ҷумҳурии Тоҷикистон

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Масъалаи оmodасозии омӯзгорон ба фаъолияти омӯзгорӣ дар маркази диққати Ҳукумати ҚТ ва Вазорати маориф ва илми кишвар мебошад. Дар Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф» гуфта шудааст, ки ҳадафи мактаб фароҳам овардани шароит барои худтатбиқкунии шахсе мебошад, ки сатҳи баланди фарҳангӣ дорад. Сатҳи баланди фарҳанги омӯзгор пеш аз ҳама ба муоширати педагогии (МП-и) омӯзгорон вобастагӣ дорад. Имрӯз МП-и омӯзгорон, аз ҷумла омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ (СИ) дар шароити таҳсилоти муосир ба мушкилоти зиёд муvочеҳ аст. Аз нуқтаи назари хусусиятҳои синнусолӣ ва психологӣ МП-и омӯзгор бо мактаббачагони хурдсол (МХ) хусусияти хоси худро дорад. Гузашта аз ин, таҷрибаи муоширати МХ бо ҳамсолону калонсолон ҳанӯз ба қадри даркорӣ инкишоф наёфтааст. Дар робита ба ин, мушкилоти баланд бардоштани сатҳи МП байни муаллимони СИ ва хонандагон тавассути истифодаи сухани пуробурангу таъсирбахши омӯзгор ва одоби баланди педагогӣ дар чараёни таълиму тарбия муҳим мебошад.

Зарурати омӯзиши мутобиқгардони ОҚ-и СИ ба МП дар муассисаи таҳсилоти умумӣ ба як қатор мушкилот рӯ ба рӯ аст:

- номутобикати суръати тағйирот дар шароити иҷтимоию иқтисодӣ, касбӣ-педагогӣ ва раvандҳои мутобиқшавӣ ба шахс;
- рушди усулҳои инсондӯстонаи ташкили муносибатҳои субъектӣ муvофиқи талаботи замони муосир;
- баланд бардоштани нақши муаллим вобаста ба масъалаи инсонгароии муносибатҳои байнишахсӣ дар муассисаи таълимӣ;
- пайдо шудани намудҳои нави муассисаҳои таълимӣ дар Тоҷикистон, ки хатмкунандагони равияи педагогии муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро тақозо мекунанд, муvофиқати касбияти хатмкунандагонро ба талаботи замони муосир талаб мекунад; Ҳамин тариқ, байни муносибати низоми анъанавии МП ва мулоҳизаҳои

гурӯҳии иҷтимоию педагогӣ мувофиқат вучуд надорад. Аз ин рӯ, ин вазъият зарурати муоширати педагогиро ҳамчун омили мутобиқшавии ОҶ-и СИ ба фаъолияти касбӣ ва омӯзгорӣ дар доираи муассисаи муосири таҳсилотӣ муҳим мегардонад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Масъалаҳои фарҳанги муошират дар таҳқиқоти олимони тоҷик М.Лутфуллозода, Ф.Шарифзода, Г.Ҳочиматова, И.Х.Каримова, А.Мирализода, А.Нуров, Қ. Қодиров Б.Мачидова, Ш.Шаропов, Ф. Гулмадов, С.С.Мирзоев, И.Ғуломов ва дар асарҳои олимони Россия А.А. Бодалева, В.А. Кан- Калика, Б.Ф. Ломова, А.В. Мудрик, В.Н. Мясишев ва дигарон инъикос ёфта, таҳлилу баррасӣ гардидааст.

Дар айни замон шумораи асарҳои, ки дар онҳо омӯзиши чараёни рушди фарҳанги муоширати касбии омӯзгор афзалият дорад, торафт меафзояд. Ба ин таҳқиқоти Р.И. Аванесов, В.В. Виноградов, Н.Головин, В.К. Костомаровро шомил намудан мумкин аст.

Масъалаҳои ҳамкориҳои педагогӣ байни омӯзгорон ва хонандагон дар вазъиятҳои мухталиф дар чараёни таълиму тарбия дар таҳқиқоти Л.И. Антисферова, Б.Г. Ананев, И.С. Якиманская, И.Г. Гузенко, А.В. Мудрик, Л.А. Затуливетер мушоҳида карда шудааст. Маълумоти умумӣ-назариявӣ дар бораи фарҳанги муошират дар пажуҳишҳои назариявии В.М. Соковнина, М.А. Чернишева, О.И.Даниленко, У. Матсумото ва дигарон баён гардидаанд ва онҳо имкон медианд, ки нуқтаи назари муосирро ба мазмуни раванди таълим ва мукамалсозии МП дар СИ пешниҳод кард.

Дар асарҳои М.Лутфуллозода, Ф., Шарифзода, А.Мирализода, А.Нуров, Қ. Қодиров, Б.Мачидова, М.Р. Будякина, Е.Р.Зеер, Г.И. Мелникова, Л.М.Розенберг, Д.Д.Розенберг, А.А.Русалинова баёни мунтазами назария ва амалияи мутобиқсозии мутахассисони ҷавон ба МП бо хонандагон пешниҳод шудаанд. Муҳаққиқон З.А.Милославова Саҳно, М.А.Славин, М.И.Скублій, С.В.Овдеев масъалаҳои гуногунии мутобиқшавии иҷтимоиро таҳқиқ кардаанд.

Заминаҳои иҷтимоӣ-педагогӣ ва психологии ташаккули касбии мутахассисони ҷавон дар низоми маориф дар асарҳои М.Лутфуллозода, Ф., Шарифзода, А.Мирализода, А.Нуров, Қ. Қодиров, Б.Мачидова, С.Г. Вершловский, Ю. Н. Кулюткин, Л.Н. Лесохинов, А.К. Маркова, Г.С. Сухобская, К.Г. Тротт, Р.М. Шерайзин ва дигарон мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд. Дар асарҳои О.А. Абдуллин, Н.Ф.Гонобалин, Р.А.Жилтсов, Г.В.Кондратов, Н. В. Кузмин, В. А.Сластенин, М. И. Скублова, О.А.Абдуллин, Е.С.Исаев, В.А. Кан-Калик, Н.В.Кузмин, Л.Ф. Спирин, И. Шербаков ва дигарон марҳилаҳо, сатҳҳо, шароити мутобиқшавии касбии омӯзгори ҷавон, мушкилоти тақмили ихтисоси омӯзгорон баррасӣ гардидааст.

Равишҳои нав ба тарбияи ОҶ дар асарҳои М.Лутфуллозода, Ф., Шарифзода, А.Мирализода, Қ. Қодиров, Э.Г. Белозертсов, А.А.Вербитский, С. Гершунский, М.М. Поташников, Н.М. Яковлев ва дигарон таҳқиқ қарда шудаанд. Ҳангоми гузаронидани таҳқиқот онҳо ба омодагии касбӣ педагогии омӯзгорони оянда бо сабаби тағйир ёфтани муносибатҳои байнишахсӣ ва ба раванди таълими мактабӣ ворид қардани ғояи педагогикаи инсондӯстӣ диққати калон доданд. Аммо, мутаассифона дар айни замон таҳқиқоти махсуси бахшидашуда ба мавзӯи омӯзиши мутобиқгардони ОҶ ба фаъолияти касбӣ ва таълимӣ кифоя нест.

Ба ақидаи мо, дар адабиёти психологӣ ва педагогӣ имконияти истифодаи воситаҳои педагогӣ ва психологӣ дар соҳаи таълим ва беҳтар қардани МП-и ОҶ бо хонандагони СИ ба таври нокифоя арзёбӣ гардидааст. Ҳамзамон шароитҳои педагогии (ШП) тақмили МП-и омӯзгорони ҷавони СИ дар ҷараёни таълиму тарбия пурра муайян қарда нашудааст.

Дар натиҷаи таҳлили сарчашмаҳои илмӣ-педагогӣ оид ба МП дар байни омӯзгорон ва хонандагон ихтилофҳои зерин муайян қарда шуд:

– талаботи воқеӣ ба ташаккули муоширати воқеии педагогии ОҶ-и СИ ва корқарди нокифояи асосҳои назариявии МП ;

– байни талаботи воқеии ОҶ-и СИ ба МП бо хонандагони СИ ва сатҳи нокифояи амалкарди МП бо хонандагон;

– байни имконияти ташаккули МП-и ОҶ-и СИ ва мавҷуд набудани заминаҳои воқеии тамоюли рӯ овардани омӯзгорони оянда ба МП .

– байни имконоти истифодаи дастурҳои таълимӣ ҷиҳати муколамаи самарабахш дар ҷараёни таълиму тарбия номутобиқати шартҳои татбиқи онҳо дар барномаҳои муосири таълимӣ ва тарбиявӣ;

– байни зарурати мусоидат ба ташаккули фарҳанги муошират байни муаллимон ва хонандагони СИ ва инкишофи нокифояи раванди қобили қабул барои таъмини фарҳанги муколама дар мисоли рафтори мусбӣ.

Дар асоси муҳолифатҳои дар боло зикршудаи проблемаи таҳқиқот дақиқ карда шуд, ки аз муайян кардани асосҳои педагогии муошират байни муаллимони ҷавони СИ ва хонандагон дар мисоли намунаи рафтори мусбат мебошад.

Ҳамин тавр, бо назардошти камтаҳқиқ будани масъалаи мавриди назар ва мушкилоти мавҷудбуда оид ба МП-и омӯзгорон дар шароити ҶТ ва аҳамияти амалии он мо мавзӯи «**Шароитҳои педагогии ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП**»-ро ба сифати таҳқиқоти диссертатсионӣ интихоб намудем.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар чорҷӯбаи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотии шӯбаи педагогика ва психологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ба роҳ монда шудааст. Зимни таҳқиқи масъалаи мазкур мо ба ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ-меъёрии соҳаи маориф: қонуни ҶТ «Дар бораи маориф»; Консепсияи миллии таҳсилот дар ҶТ, Стратегияи миллии рушди маорифи ҶТ барои давраҳои то соли 2030 ва Стандарти давлатии таҳсилот барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ таъя намудем.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот - муайян кардани маҷмӯи заминаҳои педагогӣ барои такмили МП-и омӯзгорони ояндаи СИ бо МХ бо намунаҳои рафтори мусбӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот:

- омӯхтан ва ба низоми муайян даровардани маълумоти илмӣ оид ба масъалаи МП дар адабиёти фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ;
- дар чараёни корҳои таълимӣ-тарбиявӣ таъмин намудани ҳамгироии маҳорати касбӣ ва МП бо мақсади дар амал татбиқ намудани ин қобилиятҳо зимни корҳои таълимию тарбиявӣ;
- истифода намудани маҳорат, таҷриба ва малакаҳои андӯхташуда аз ҷониби ОҶ-и СИ оид ба МП бо мактаббачагони хурдсол;
- кор карда баромадан ва дар амал татбиқ намудани барномаи МП-и ОҶ-и СИ бо МХ;
- муайян намудани чараёни тағйирёбии маҳорати МП-и ОҶ-и СИ ба мақсади муайян кардани дараҷаи касбияти донишҷӯён;
- аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани роҳбарии дурусти педагогӣ ба ташаккули МП-и ОҶ-и СИ бо мактаббачагонии хурдсол.

Объекти таҳқиқот – такмили маҳорати касбӣ-педагогии ОҶ-и СИ ҷиҳати МП бо хонандагон.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот: – чараёни ташкили МП-и ОҶ-и СИ ҳамчун омилҳои мутобиқшавӣ ба касби омӯзгорӣ.

Фарзияи таҳқиқот. Чараёни МП ҳамчун омилҳои мутобиқсозӣ ва такмили омодагии ОҶ-и СИ барои фаъолияти касбии педагогӣ бомуваффақият хоҳад буд, агар:

- мазмуни корҳои таълимӣ-тарбиявӣ бо ОҶ-и СИ ба ташаккули маҳорати касбии онҳо бо мақсади МП бо МХ нигаронида шавад;
- маҷмӯи низоми муайяни ташаккули маҳорати касбии ОҶ-и СИ бо мақсади ташаккули МП, бо МХ ба вучуд оварда шавад;

– низоми шаклу усулҳое ба вучуд оварда шавад, ки ба малакаи МП-и ОҚ-и СИ бо хонандагон нигаронида шуда бошанд;

– дар ОҚ-и СИ боварӣ ва эътимод ба қобилияти худ ва муташаккилона амал намудан дар асоси одоби баланди педагогӣ чихати тақвият бахшидани МП ташаккул дода шавад.

– воридкунии ҳадафмандонаи ОҚ-и СИ ба муоширати мустақилонаи педагогӣ бо хонандагон татбиқ карда шавад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихи таҳқиқот)

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар се марҳила, аз соли 2012 то 2022 гузаронида шуданд.

Марҳилаи якум, ҷустуҷӯӣ (солҳои 2012 – 2014). Дар ин муддат адабиёти фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ оид ба масъалаи ташаккули МП мавриди омӯзиш қарор гирифта, тасаввурот оид ба моҳият ва сохтори МП-и ОҚ-и СИ баррасӣ шуданд. Илова бар ин проблема ва фарзияи таҳқиқот баён гардида, мафҳум ва мантиқи он таҳия гардида, концепсияи назариявии таҳқиқ баррасӣ гардидааст. Инчунин дар ин марҳила дастгоҳи мукаммали илмии таҳқиқот коркард ва фарзияи корӣ таҳия гардида, масъалаҳои ояндабинии озмоиш аниқ карда шуданд.

Марҳилаи дуюм муқарраркунанда (солҳои 2015 – 2018). Дар ин марҳила маводи озмоишӣ-таҷрибавӣ чамъ оварда шуда, таҷрибаи ташаккул ва рушди МП таҳлил ва чамъбаст карда шуд. Дар асоси маводи назариявӣ ва таҷрибавии чамъоваришуда шароити педагогии ташаккули МП-и ОҚ-и СИ ошкор карда шуда, барномаи ташаккули МП-и ОҚ-и СИ дар чараёни корҳои таълимӣ тарбиявӣ муайян карда шуда, марҳилаи муқарраркунандаи озмоиш гузаронида шуд.

Дар марҳилаи дуюм ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли масъалаи таҳқиқшаванда ба мо имкон дод, ки модели мутобиқсозии ОҚ-и СИ, шароити хавасмандсозии педагогӣ ба МП ҳамчун омили ба касби омӯзгорӣ тайёр будани онҳо гузаронида шуд.

Марҳилаи сеюм озмоиши ташаккулдиҳанда (солҳои 2018 – 2022) ном дорад, ки дар марҳилаи мазкур коркард ва низомбандии маълумоти

дар рафти таҳқиқот бадастомадаро дар бар гирифта, таҳлил, низомбандӣ ва чамъбасти натиҷаҳои кори назариявӣ озмоишӣ-таҷрибавӣ амалӣ карда шуданд.

Асоси назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки:

– мавқеи самараноки истифодаи шаклу усулҳои самараноки корҳои тарбиявӣ, дарки ҷузъҳои таркибии МП бо МХ аз ҷониби ОҶ-и СИ роҳандозӣ гардидааст;

– шартҳои педагогии ташаккули МП-и ОҶ-и СИ вобаста ба таҳсилоти муосир муайян карда шуданд;

– мақсади асосии тамоюли рӯоварии ОҶ-и СИ ба МП дар ҷараёни корҳои таълимию тарбиявӣ муайян карда шудааст;

– дар ҷараёни ташкилу ба роҳ мондани корҳои таълимию тарбиявӣ аз технологияи пешқадами инноватсионӣ барои мукамал намудани таъсирбахшии МП-и ОҶ-и СИ тадбирҳои судманд андешида шудааст.

Асосҳои методологии таҳқиқот

1. Қонуни ҶТ “Дар бораи маориф” (2013), “Концепсияи миллии таҳсилоти ҶТ ” (2002), “Стандарти давлатии таҳсилоти умумии ҶТ” (2009), Қонуни ҶТ “Дар бораи таҳсилоти олий ва баъд аз муассисаи таҳсили олии касбӣ” (2009) ва ғайра;

2. Таълимоти фалсафӣ дар бораи шахсият, рушди он, фаъолияти инсон (К. Маркс, Л. Фейербах, М.С. Каган ва диг.);

3. Нуқтаҳои назар дар бораи муносибатҳо ва фаъолияти муоширатӣ (М.Лутфуллозода, Ф.Шарифзода, А.Мирализода, Қ. Қодиров, В.Г.Ананев, Л.С.Виготский, В.В.Давидов, В.П.Зинченко, Г.А.Ковалёв, А.Н. Леонтьев, К.К. Платонов, Рубинштейн ва диг.);

4. Мафҳумҳои асосии ташаккули шахсияти омӯзгорон (М.Лутфуллозода, Ф.Шарифзода, А.Мирализода, Б.Мачидова, А.Нуров, Қ. Қодиров, Ф.Н.Гоноболин, А.К.Маркова, Н.В.Кузмина, В.А.Сластенин ва ғайра);

5. Сохтор, вазифаҳо, воситаҳои муошират ва муносибатҳои мутақобилаи байнишахсӣ (М.Лутфуллозода, Ф.Шарифзода, А.Мирализода, Б.Мачидова, А.Нуров, Қ. Қодиров, А.А.Бодалев, М.Е.Дуранов, В.А.Кан-Калик, А.А.Леонтев, Б.Ф.Ломов, В.Ю.Ляудис, А.В.Мудрик, В.Н.Мясишев, А.Наин, В.А.Петровский ва ғайра);

6. Ҳавасмандкунии фаъолият ва ташаккули тамоюлоти арзишӣ (М.Лутфуллозода, Ф.Шарифзода, А.Мирализода, Б.Мачидова, А.Нуров, Қ. Қодиров, Ю.К.Бабанский, И.В.Дубровина, А.А.Леонтев, Г.И.Шукина ва дигарон);

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаи маълумотро дар диссертатсия асарҳои файласуфон, психологҳо ва муҳаққиқони соҳаи педагогика, ки дар умум масъалаи омодагии омӯзгоронро ба касби омӯзгорӣ ва МП таҳқиқ намудаанд, ташкил медиҳад.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар асоси таҷриба ва маълумоти эътимоднок аз муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва муассисаи таҳсилоти олий ба даст оварда шуда, ба шакл дароварда шуд: омӯхтан ва чамъбаст намудани таҷрибаи ОҶ-и СИ ба МП бо хонандагони СИ ; мушоҳидаи мунтазам ва давомнок ба чараёни таҷрибаи ОҶ-и СИ ба МП бо хонандагони СИ; суҳбатҳои фардӣ ва гурӯҳӣ бо ОҶ-и СИ ; таҳлили лоиҳаҳои таълимии хонандагон; санчидани масъалаҳои дар фарзия гузошта шуда.

Пойгоҳи таҳқиқот. Корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар заминаи факултети омӯзгорӣ ва фарҳанги Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Кӯлоб, ноҳияҳои Муъминобод, Шамсиддин Шохин ва Восеи вилояти Хатлон гузаронида шуд. Ба корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ 144 нафар, аз ҷумла 80 омӯзгор, 64 донишомӯз ҷалб карда шуданд.

Навгони илмӣ таҳқиқот:

– ошкор сохтани хусусиятҳои махсуси ташаккули МП-и ОҶ-и СИ бо хонандагони СИ ;

- аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани тамоюли рӯоварии ОҶ-и СИ ба МП дар раванди ташкили корҳои таълимию тарбиявӣ;
- муайян намудани қобилияти ОҶ-и СИ ба МП бо хонандагони СИ;
- тарҳрезии барномаи махсуси педагогӣ ҷиҳати дар ОҶ-и СИ ташаккул додани МП бо хонандагони СИ;
- тарҳрезии модели илмии мутобиқсозии ОҶ-и СИ ба МП, ки аз се қисмати ба ҳам алоқаманд иборат аст: муайян кардани ҳадафҳо; принципҳо, зинаҳо, шартҳо; баҳодихӣ (сатҳи нишондиҳандаҳо);

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

Амсилаи мутобиқсозии ОҶ-и СИ ба МП дорои хусусиятҳои зерин мебошад:

1. Ташкили раванди МП ҳамчун омили мутобиқшавӣ дар асоси ягонагии муносибати ба шахсият ва касбият нигаронидашуда;
2. Муносибати шахсӣ дар ташаккули ҳудогоҳии шахсӣ ва касбӣ ҳангоми амалисозӣ ва бойгардонии таҷрибаи шахсии муоширати ОҶ-и СИ инъикос меёбад. Воридкунии мақсадноки ОҶ-и СИ ба МП имкон медиҳад, ки дараҷаи омодагии онҳо ба касби омӯзгорӣ такмил ёбад;
3. Барномаи педагогии ташаккули МП-и ОҶ-и СИ, метавонад ҳамчун низоми бомароми тайёрии касбии омӯзгорон хидмат кунад;
4. Ташаккули МП имкон медиҳад, ки дар ОҶ-и СИ малакаҳои худтакмилдиҳӣ, худруштдиҳӣ, одат намудан ва мавқеи худро пайдо намудан дар коллектив ва мутобиқ гардидан бо муҳити ихотакардашуда ташаккул ёбад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот. Мавқеи истифодаи пурсамари шаклу усулҳои кори таълиму тарбия, фаҳмидани чузӯҳои МП бо МХ аз тарафи ОҶ-и СИ; - ШП-и ташаккули МП-и ОҶ-и СИ нисбат ба таълими муосир муайян карда шудаанд; - мақсади асосии самти ҷалби омӯзгорони СИ ба МП дар раванди кори таълиму тарбия ошкор гардид; - дар раванди ташкил ва гузаронидани корҳои таълимӣ бо истифода аз

технологияҳои инноватсионии пешқадам ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии МП-и МП -и ОҶ-и СИ тадбирҳои судманд андешида шуданд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки муқаррарот ва ҳулосаҳои дар он овардашуда, амсилаи таҳияшудаи роҳи усулҳои ташаккули МП-ро бо мақсади баланд бардоштани сатҳи омодагии касбии ОҶ-ро ҷиҳати мутобиқшавиашон ба касбии педагогӣ таъмин менамояд. Маводи таҳқиқотии омодакардашударо дар фаъолияти амалии ОҶ-и СИ, донишкадаҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф истифода бурдан мумкин аст.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо чунин роҳҳо таъмин карда мешавад: тавассути таҳлили дастовардҳои навтарини илмҳои педагогӣ, психологӣ; интихоби усулҳои иловагии таҳқиқотӣ, ки ба мақсад ва вазифаҳои он мутобиқанд; намояндагони омӯзгорони интихобшудаи муассисаҳои таълимии пурсидашуда; тасдиқи фарзияи таҳқиқот; натиҷаҳои омӯзиши репродуктивӣ дар шароити гуногун; исботи хусусиятҳои сифатӣ ва усулҳои миқдорӣ ва оморӣ бо истифодаи компютер.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ

Диссертатсия ба мазмуни шиносномаи ихтисоси 13.00.01 – «Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот» (илмҳои педагогӣ) мувофиқ буда, таҳқиқоти проблемаҳои методологии педагогика, таърихи педагогика ва таҳсилот, омӯзиши антропологияи педагогӣ, этнопедагогика, педагогикаи муқоисавӣ ва ояндабинии педагогӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии доктараби дарҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Аз ҷониби муаллиф барномаи татбиқи педагогии сатҳи омодагии касбии ОҶ-и СИ ҷиҳати мутобиқшавии онҳо ба касби педагогӣ таҳия шуда, ҳамзамон оид ба мутобиқшавии ОҶ-и СИ ба касби омӯзгорӣ тавсияҳои методӣ пешниҳод карда шудаанд. Дар қисмати озмоишии таҳқиқот шаклу

усулҳои самараноки мутобиқшавии касбии ОҚ-и СИ ба касби педагогӣ муайян карда шудааст.

Барои гузаронидани таҳқиқот оид ба мутобиқшавии касбии ОҚ-и СИ ба касби педагогӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ методикаи гузаронидани таҳқиқот таҳия карда шуда, оид ба натиҷаи он хулосаҳои мувофиқ бароварда шудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот тавассути нашрияҳои ҷопии муаллиф, баромадҳо дар конференсияҳои ҷарсолаи илмӣ ва амалии ҳайати профессорону устодони ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ (2009-2014), баромадҳо дар семинару курсҳои тақмили ихтисоси Филиали Муассисаи давлатии “Донишқадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф” дар шаҳри Кӯлоб, дар маҷлисҳои кафедраи педагогикаи ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ амалӣ карда шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯйи мавзӯи диссертатсия аз ҷониби муаллиф 16 мақола интишор гардидааст, ки 8-тои он дар маҷаллаҳои аз ҷониби КОА-и Федератсияи Россия ва КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда нашр шудаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисола аз 176 саҳифа, 2 боб, хулоса, 13 ҷадвал, 12 расм ва 198 адабиёт иборат аст.

БОБИ I: МАСЪАЛАИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ ОМОДАГИИ ОМЎЗГОРОНИ ЧАВОН БА ФАЪОЛИЯТИ КАСБӢ- ПЕДАГОГӢ ДАР РАВАНДИ МУОШИРАТИ ПЕДАГОГӢ

1.1. Чанбаи педагогии ҳалли масъалаи мутобиқгардонии омӯзгорони чавони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ

Хусусияти хоси системаи муосири маориф ба ду стратегия: таълимӣ анъанавӣ ва инноватсионӣ вобастагӣ дорад. Дар мадди аввал рушди шахсият гузошта мешавад, ки бо ҷалб намудани диққат ба шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ, муносибатҳои байнишахсӣ ва иштирокчиёни муошират дар раванди педагогӣ алоқаманд аст. Аз ин лиҳоз, дар назди назария ва амалияи педагогӣ вазифаи баландбардории мутобиқати ОҶ ба фаъолияти касбии педагогӣ ва ҳамзамон, мутобиқшавӣ ба касбӣ-педагогӣ ва дар ин замина МП бо хонандагон гузошта мешавад.

Мутобиқшавӣ ба кори касбӣ-педагогӣ ин шакли мутобиқати касбӣ мебошад, ки дар навбати худ ба мутобиқшавии иҷтимоӣ дахл дорад. Дар таҳқиқоти педагогӣ ҷанбаҳои гуногуни мутобиқгардонии ОҶ ба кори касбӣ-педагогӣ баррасӣ карда шудаанд.

Мутобиқсозӣ ё худ омода намудани мутахассис ба фаъолияти касбии педагогӣ вазифаи аввалиндараҷаи волидайн ва баъдан омӯзгорон аст. Ин раванд давраҳои дуру дарози таърихро дар бар мегирад. Муҳаққиқони тоҷик Шарифзода Ф. ва Миралиев А. (Мирализода А.М.) дар асари бунёдии худ “Педагогикаи умумӣ ва касбӣ (китоби дарсӣ). – Душанбе: Ирфон, 2012.-561 с.” ибраз медоранд: “Омодагии насли чавон ба фаъолияти меҳнатӣ яке аз муҳимтарин вазифаҳои иҷтимоӣ-педагогӣ мебошад, ки инсоният дар давраҳои гуногуни таърихии худ иҷро менамояд.” [193, 234].

Мутобиқшавӣ ба кори касбӣ-педагогӣ ин шакли мутобиқати касбӣ мебошад, ки дар навбати худ ба мутобиқшавии иҷтимоӣ дахл

дорад. Дар таҳқиқоти педагогӣ ҷанбаҳои гуногуни мутобиқгардони ОЧ ба кори касбӣ-педагогӣ баррасӣ карда шудаанд. “Фаъолияти педагогӣ мисли дигар намудҳои фаъолият – ин иборат аз системаи роҳҳо ва тарзҳои устуворест, ки дар шароитҳои гуногуни мавҷудияти он зухур меёбад” [189, 66].

Дар пажӯҳишҳои педагогӣ ҷанбаҳои гуногуни мутобиқгардони ОЧ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ баррасӣ карда шудааст. Аз ҷумла, Н.Ф.Гоноболдин [36] мутобиқшавии омӯзгоронро ба кор дар мактаб оид ба муошират бо хонандагон бо ҷаҳонбинии ӯ, ҳавасмандгардонӣ ба фаъолияти педагогӣ, инкишофи омодагии эҳсосотӣ-иродавӣ, тайёрии назариявӣ ва амалӣ ба кори омӯзгорӣ алоқаманд мекунад. Н.В.Кузмина [78] ва А.И.Шербаков [165] бошанд дар асарҳои худ оид ба мутобиқсозии шахсияти омӯзгори ҷавон бо сохтори фаъолияти педагогӣ муносибати таҳқиқотиро ба кори онҳо, омодагии ӯро ба фаъолияти педагогӣ баррасӣ мекунад.

Ба ақидаи В.А. Слостенин [135], мутобиқшавии бомуваффақияти ОЧ барои он зарур аст, ки онҳо намудҳои гуногуни малакаҳои касбиро аз худ кунанд, дорои қобилияти педагогӣ бошанд ва ба азхудкунии малакаҳои педагогӣ ҷидду ҷаҳд намоянд.

О.А. Абдулина ба марҳилаи то фаъолияти касбии омӯзгор, ташаккули муносибат ба мутобиқшавӣ ба кор дар мактаб барои муаллимони оянда диққати махсус медиҳад [13]. Ба ақидаи П.А.Жилтсов, С.В.Кондратева мутобиқсозии омӯзгори ҷавон бо омодагии касбии донишҷӯён дар мактабҳои олӣ ва таҷрибаомӯзии онҳо дар мактаб алоқаманд аст.

Муҳаққиқ М.И.Скубли мутобиқшавии иҷтимоии омӯзгорони ҷавонро дар мактабҳои деҳот баррасӣ намуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ, нақши муассисаҳои гуногуни таълимиро дар мутобиқшавии ОЧ нишон додааст [131].

Муҳаққиқ К.Тротт таҳқиқоти худро ба шароити педагогии мутобиқшавии касбӣ ва педагогии муаллимони ҷавони мактаб дар давраи муносибатҳои бозаргонӣ бахшидааст [148].

Аз таҳлили таҳқиқотҳои олимони ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки масъалаи мутобиқгардонии ОҶ ва донишҷӯёни хатмкунанда ба корҳои касбӣ-педагогӣ яке аз масъалаҳои меҳварӣ маҳсуб доништа мешавад. Аммо ягон нафаре аз муаллифон вазифаи мушаххасро барои омӯхтани таъсири МП ба мутобиқсозии ОҶ ба кори касбӣ омӯзгорӣ ба миён нагузоштааст. Марҳилаҳои мутобиқшавӣ ба касби омӯзгорӣ ва мундариҷаи фаъолияти онҳоро баррасӣ намуда, мо мафҳумҳои асосии марбут ба мушкилоти мутобиқсозии шахсии омӯзгорони ҷавонро мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Мафҳуми мутобиқшавӣ (аз латинии *adaptatio* - мутобиқшавӣ) пеш аз ҳама дар биология пайдо шуда, ҳамчун мутобиқшавии сохтор ва вазифаҳои бадан ба муҳити зист, ба тағйирот дар муҳит муайян шудааст. Зиндагӣ ва фаъолияти шахси воқеии иҷтимоӣ ногузир бо тағйироти сершуморе, ки тамоми соҳаҳои фаро мегирад, алоқаманд аст ва аз ин рӯ, бояд таҷрибаи нави иҷтимоӣ ва таҳияи моделҳои нави рафтор мувофиқи ин тағйиротҳо ба даст оварда шавад.

Мутобиқшавии шахс яке аз механизмҳои воридшавии ӯ ба ин ё он соҳаи фаъолият ва ҳамзамон ҳолати махсуси сифатии шахс мебошад.

Барои он ки табиати мутобиқшавии омӯзгорон, аз ҷумла омӯзгорони СИ ба касби педагогӣ таҳқиқ карда шавад, баррасии фалсафӣ ва иҷтимоии фаҳмиши мутобиқшавии касби мавриди омӯзиш қарор додан лозим аст. Ҳамаи ин ба заминаи илмии таҳқиқоти масъала дохил мешавад.

Муносибати фард бо муҳити иҷтимоӣ, нақши шахс дар таърихи рушди ҷомеа, таҳлили ин ҳамкориҳо ба он оварда мерасонад, ки дар фалсафа, сотсиология, психология ва педагогика истилоҳи «мутобиқшавӣ» маънои иҷтимоиро дар шакли мутобиқшавии иҷтимоӣ пайдо кардааст.

Файласуфҳо шарҳи мутобиқшавии иҷтимоии мутақобиларо байни фард ва шароити иҷтимоии тағйирёбанда алоқаманд мекунад. Ҷомеашиносон ба мутобиқ кардани шахсият барои ворид кардани унсурҳои сохтори муҳити иҷтимоӣ дар шаклҳои гуногуни иҷтимоӣ манфиатдоранд.

Психологҳои иҷтимоӣ мутобиқшавиро аз нуқтаи назари шахси ғаъол дар мутобиқшавии психологӣ ё гурӯҳи иҷтимоӣ ба шароити иҷтимоӣ баррасӣ мекунад. Дар айни ҳол, мо дар бораи мутобиқсозии иҷтимоӣ ва психологӣ сухан меронем. Агар мутобиқшавӣ дар робита бо ворид шудани шахс ба нақшҳои касбии гуногун баррасӣ карда шавад, ин мутобиқшавии касбиро нишон медиҳад. Мутобиқсозии касбӣ бо ташкили ҳамоҳангсозии муносибтарини байни шахс ва талаботи касбӣ мушаххас алоқаманд аст.

Мутобиқшавии иҷтимоӣ-психологӣ ва касбӣ бо ҳам алоқаманданд. Фаъолияти касбӣ падидаи иҷтимоӣ дошта, бешубҳа, бо мутобиқшавии психологӣ ва шахсӣ робитаи наздик дорад ва ба истехсолот мутобиқ шуда, меъёрҳои иҷтимоӣ ва арзишҳои касбиро азхуд мекунад, вазъи иҷтимоӣ ва касбии ҳудудро ба вучуд меорад. В.А.Сластенин чараёни азхудкунии касбиятро ба сифати раванде баррасӣ менамояд, ки якчанд марҳиларо дар бар мегирад:

- марҳилаи ташаккули ғояҳо дар бораи нақши шуғли касбӣ;
- марҳилаи нақши мавқеи касбӣ дар қори рушд дар раванди меҳнат;
- ташаккули мақом ва татбиқи нақш дар қори коллективи меҳнатӣ [135, 127-128].

Мутобиқшавии иҷтимоӣ-психологӣ аз ҷониби муҳаққиқон ҳамчун воридшавии шахс ба низоми муносибатҳои дохилӣ баррасӣ мешавад, ки бо дастгоҳи фаъоли ин муносибатҳо робита дорад, ки ба он ташаккули шахсият ва малақаҳои муносибатҳои байнишахсӣ дар гурӯҳ ва коллектив дохил карда мешавад. Барои мутобиқсозии иҷтимоӣ-психологӣ ҳамкориҳои байни ду низом муҳим аст - муҳити инфиродӣ ва иҷтимоӣ. Намунаи муносибатҳои бадастомада тадричан ба сохтори шахс

дохил мешаванд, яъне мутобиқшавии худро ба фаъолияти мушаххаси касбӣ амалӣ мегардонад.

Раванди мутобиқгардонии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ ба таври воқеӣ қабули нақшҳо ва вазифаҳои хусусияти касбӣ ва пайдоиши муносибатҳои байнишахсиро дар сохтор дар бар мегирад. Ҳамин тариқ, мутобиқшавии иҷтимоиву психологӣ ва касбӣ махсусан, дар намунаи нави таълим метавонад ду раванди том ҳисобида шавад. Ҳамзамон, мутобиқшавии касбӣ ва иҷтимоию психологӣ якхела нест. Аз рӯи муҳтаво ва шакл он ба чараёни раванди мутобиқшавии фаъолияти касбӣ ворид кардани мутахассис мебошад. Раванди мутобиқсозии касбии шахс метавонад аз сатҳи омодагӣ ва мавқеи касбӣ вобаста бошад.

Мутобиқсозии шахсият бо қори фаъоли шахсият, тағйир додани ҳуди шахсият барои муҳит, фаъолияти ғайримустақими тафаккур ва гузоштани ҳадафҳо тавсиф карда мешавад. Мутобиқгардонии шахс, яке аз ҷанбаҳои ҳамкории диалектикий инсон ва муҳити иҷтимоӣ буда, фаъолнокии шахсро дар ин ҳамкорӣ ифода мекунад. Фаъолияти инсон як ҷузъи мавҷудияти ӯ дар ҷомеа буда, мутобиқшавиаш хислати хоси ин ҳолати фаъолиятро дар назар дорад.

Шахсиятро эҷод кардан мумкин нест, танҳо барои мутобиқшавии ӯ ба муҳити нав шароит фароҳам овардан даркор ва фаъолияти ӯро ба самти дуруст равона кардан мумкин аст. Ҳуди раванди мутобиқшавӣ бошад, танҳо дар заминаи таҳаввулоти огоҳона ва самарабахш устувор мегардад, ки дар рафти он шахсони алоҳида муносибатҳои иҷтимоии онҳоро дар низоми талабот, манфиатҳо, мақсадҳо ва хислатҳо ба танзим медароранд.

Дар асоси гуфтаҳои боло, барои мутобиқшавии иҷтимоӣ мо пайдоиши нақшҳои гуногуни иҷтимоиро дар шахс, аз ҷумла дар нақшҳои касбӣ тасаввур мекунем. Ин заминаҳои умумии назариявӣ дар асоси раванди мутобиқшавии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ, ҳамчун шакли мутобиқшавии иҷтимоӣ мебошанд. Мутобиқшавии

ичтимоӣ дар оянда имкони амалишавӣ дорад, агар сохтори он ва унсурҳои таркибии муносибатҳо таҳлилу ҷамъбасти карда шаванд.

Мутобиқшавии иҷтимоиро ҳамчун раванди бонизоми фаъолият тавсиф намуда, муҳаққиқон В.И. Брудний, И.И. Ляхов, М.И. Скубли ва дигарон ҷузъҳои зеринро муайян мекунад: “муҳити мутобиқшавӣ”, “унсури мутобиқшавӣ” (шахс ё гурӯҳи шахсон, коллектив) - мутобиққунанда, “вазъи мутобиқшавӣ” ва “эҳтиёҷоти мутобиқшавӣ”.

Муҳити мутобиқшавӣ бо ҳамаи шароити иҷтимоию иқтисодии ҷомеа раванди давомдор буда, зери муҳити умумӣ-мутобиқшавӣ амалҳои фаҳмида мешавад, ки шахсият дар фаъолияти минбаъдааш бояд ба назар гирад. Ҳамзамон зери муҳити умумӣ-мутобиқшавӣ муносибатҳои мавҷуда ва фазои иҷтимоӣ-психологӣ фаҳмида мешавад.

Унсури мутобиқшавии шахсият, тарҳи нисбатан устувори тарҳҳои асосӣ ва зинанизоми ҳавасмандкунӣ, ҳамкорӣ бо муҳит бо мақсади мутобиқ шудан ба сатҳҳои гуногун ва унсурҳои гуногун мебошад. Мафҳуми шахсият ба таври васеъ аз ҷониби А.Н. Леонтев, К.К. Платонов, А.Г. Ковалёв ва дигарон омӯхта шудааст ва мо маҷмӯи заминавии қоидаҳои муайянкунӣ, хусусиятҳои фардии равандҳои синнусолии психологиро истифода хоҳем бурд. Унсурҳои мутобиқшавӣ метавонанд як гурӯҳи одамон, даста ва коллектив бошанд. Вазъияти мутобиқшавӣ оғози раванди мутобиқшавӣ мебошад. Муҳити мутобиқшавӣ ва вазъияти мутобиқшавӣ ҳамчун унсури мутобиқшавӣ бо миёнаравии шахсият бо ҳам зич алоқаманданд. Талаботи мутобиқшавӣ ин ҳолати шахс ҳангоми дар муҳити нав ва ба роҳ мондани муносибатҳои муносиб ва бароҳати ӯ мебошад. Вазъи мутобиқшавӣ ҳамчун сабабҳои талаботи мутобиқшавӣ амал мекунад, ки дар ҳавасмандгардонии шахс ба фаъолият ва ташаккули шакли зухуроти он зоҳир мешавад. Қонеъ сохтани ниёзҳои мутобиқшавӣ ҳадафи шахс дар ин ё он шакли фаъолият мебошад. Тағйирёбандагии ташаккули ниёзҳои мутобиқшавӣ чунинанд:

– ба вучуд омадани номутобикатӣ байни шахс ва муҳити иҷтимоӣ;

– санчиши шахсии ин номутобикатӣ дар шакли фишори психологӣ, шиддат ва ғ...;

– дарк кардани хатогиҳо аз ҷониби шахсият ва сабабҳои содиршавии онҳо;

– баҳодиҳии ин номутобикатӣ аз ҷониби шахсият, рушди хавасмандкуниҳо ва дастурҳои мутобиқшавӣ;

– таҳияи ҳадафҳо, нақшаҳо, стратегияҳои инфиродӣ, тактикаи мутобиқшавӣ.

Дар хотир бояд дошт, ки номутобикатӣ дар байни одам ва муҳити зист дар ҳолатҳои зерин ба амал омада метавонад: дар натиҷаи тағйирот дар мутобиқшавии муҳити асосӣ ва шахсӣ; дар зербахшҳои гуногуни шахсият: сабабҳо, дониш ва ғайра.

Тағйирот дар муҳити иҷтимоӣ манбаъ, сабаби гузариши муҳити иҷтимоӣ ва ҳамкориҳои шахс дар шароити мутобиқшавӣ мебошанд. Зарурати мутобиқшавии ба ҷиҳати иҷтимоӣ асосёфтаи шахсият барои аҳамияти азнавташқилдиҳии сохтор ва вазифаҳои шахс зарур аст, то ки фаъолияти муътадили онро дар тағйирёбии муҳити иҷтимоӣ таъмин намояд.

Вазъияти мутобиқшавӣ ҷузъҳои ҳаяҷони баланди маърифатӣ, арзиши нигаронидашуда ва муоширатии шахсиятро ба амал меорад, ё ба “зиёд шудани ҳаяҷон” оварда мерасонад.

Муҳтавои раванди мутобиқшавӣ ба ҳамгироии шахс дар фаъолияти субъекти иҷтимоӣ оварда мерасонад ё иштирокчи дар ин чорабиниҳо васеъ мекунад.

Барои мо таърифи додаи В.Н.Судаков қолиб аст: “Мутобиқсозии шахсият ин ҷараёни муносибати мутақобилаи муҳити иҷтимоӣ ва шахсият мебошад, ки аз тағйирот дар муҳити иҷтимоӣ сарчашма мегирад ва ба шахсият нигаронида мешавад. Мутобиқшавӣ инчунин ба фаъолнокии ҳуди шахсият, ки дар ин замина ба ин ё он шакли фаъолияти иҷтимоӣ нигаронида шудааст, иборат мебошад” [139, 112].

Мафҳумҳои «мутобиқат» ва «мутобиқшавӣ» ба ҳам зич алоқаманданд. Зери мутобиқат қобилият ва омодагии шахс барои мутобиқ шудан фаҳмида мешавад. Мутобиқшавӣ натиҷаи одат кардани инсон ба муҳити нав мебошад. Шарти муҳимтарини мутобиқсозии бомуваффақият пайваस्तшавии шахс ба фаъолияти тағйирёбанда буда, аз вазъи мушаххас мебошад.

Муҳаққиқон намудҳои мутобиқати иҷтимоиро вобаста ба ҳамроҳшавии фард ба шаклҳои нави фаъолият ё муносибат муайян кардаанд, яъне навъи муҳити мутобиқшавӣ, таълимӣ, касбӣ, иҷтимоӣ, психологӣ, ахлоқӣ ва ғайра мебошад.

Дар байни ҳамаи ин намудҳои мутобиқшавии иҷтимоӣ вобаста аз намуди фаъолият ё муносибат бештар мутобиқшавии касбӣ муҳим мебошад. Ин ба нақши асосии меҳнат дар ҳаёти одамон вобаста аст. Ҳамчун асос барои бавучудории мутобиқсозии инсон, мутобиқати касбӣ дар байни дигар намудҳои мутобиқсозии шахсият бартарият дорад, ки мустақиман аз ҳар кадоми онҳо вобаста аст.

Муҳаққиқ М.П.Будякина, А.А.Русалинова мутобиқшавии касбиро ҳамчун мутобиқшавӣ ва одат кардан ба муҳити чамъиятӣ, шароити касби муайян, ки аз ҷониби малакаҳои касбӣ дар ташаккули баъзе сифатҳои касбии барои шахсият зарурӣ дар инкишофи муносибати мусбӣ нисбати касби интихобшуда, яъне ҷанбаи педагогии мутобиқшавӣ аз худ карда мешавад, медонанд.

Дар баробари омӯзиш мутобиққунии психологиро дар ҷанбаи касбӣ ҷудо кардан мумкин аст, зеро онро ҳамчун ҳамоҳангсозии сифатҳои шахсӣ, манфиатҳо, қобилият, дониш ва малакаҳои дар марҳилаҳои қаблии таълим бадастомада, ки ба талаботи касб ва шароити касбии муҳити зист мутобиқанд, баррасӣ бояд кард.

Ҷудо кардани ҷанбаҳои педагогӣ ва психологии мутобиқшавии касбӣ ба тасаввуроти пурраи раванд имкон медиҳад, ки чараёни ҳалли психологӣ ва педагогии ин масъала муайян карда шавад. Инро бояд дар раванди тағйир додани мутобиқати касбии мутахассисони оянда ба

назар гирифта, ташаккули мавқеи касбии инсондӯстиро дар байни ОЧ бояд рушд дод.

Раванди мутобиқшавии касбӣ бо мутобиқшавии доимии тағйироти муҳити зист муайян карда мешавад. Муҳити тағйирёбанда зудҳаракатии зиёди инсониро талаб мекунад, бинобар ин он бояд дар мутобиқшавии эҷодӣ зухур ёбад.

Ҳамин тавр, мо мутобиқшавии касбиро ҳамчун раванди ташаккули шахсият аз нуқтаи назари мундариҷа ва талаботи фаъолияти касбӣ мефаҳмем. Моҳияти мутобиқкунии касбӣ ҳамоҳангсозии ҳамкорӣ ва манфиатҳои шахс, талаботи ба шахс ва касби мушаххас нигронидашуда мебошад. Механизми мутобиқсозии касбӣ мутобиқшавии муҳити ҳамкорӣ (намуд ва мундариҷаи таҷрибаи касбӣ ва муоширати касбӣ) ва мутобиқкунандаро ифода мекунад. Тавсифи мутобиқшавии вазъият навоари мундариҷа ва фаъолият инчунин муоширати касбӣ бо онҳо алоқаманд аст.

Дар зери таъсири вазъияти мутобиқшавӣ, талаботи мутобиқшавӣ инкишоф меёбад. Масалан дарк кардани зарурати гирифтани донишҳо дар бораи шахс дар муҳити нав барои шиносӣ бо ӯ барои мутобиқшавии талаботи фаъол замина пайдо мекунад.

Мушкилоти мутобиқкунии касбии омӯзгорони ҷавон, ба ақидаи С. Вершловский, Г.С.Сухотская, Г.А.Ягодина дар шартҳои зерини раванди мазкур муқаррар шудааст:

1. Баланд бардоштани сатҳи донишҳои касбӣ;
2. Рушди муносибати мусбӣ нисбат ба касби омӯзгорӣ;
3. Таълими асосҳои технологияҳои педагогӣ ва таҷҳизот;
4. Ташаккули сифатҳои муҳими касбии шахсияти муаллим.

Хусусияти касби педагогӣ аз он иборат аст, ки он воситаи асосии меҳнат, камолоти касбӣ буда, имкон медиҳад, ки дар шароити тағйирёбандаи истехсолӣ роҳи ҳалли муносиб пайдо шавад ва дар ниҳоят ба муайян кардани тамоми корҳои амалии устод оварда мерасонад.

Муҳаққиқи машҳур Я.А.Коменский маҳорати педагогиро (дар истилоҳи мо - воридшавӣ ба фаъолияти касбии педагогӣ) бо дониستاني мавзӯи таълим, ҳолати кӯдакон, мувофиқи қоидаҳо ва принципҳои таълим вобаста мекард [69]. Дар бораи самаранокии кори омӯзгор дар замони худ олими олмонӣ А.Дистерверг қайд карда буд, ки муаллим метавонад дигаронро то он даме омӯзонад, ки барои давом додани саводнокии худ таҳсилро идома медиҳад ва дар маҷмӯъ, ҳамчун шахсият ва шаҳрванд, ҳамчун муаллим шахси махсус бошад. К.Д.Ушинский қайд карда буд, ки бе одоби муомилаи педагогӣ тарбиятгар новобаста аз он ки ӯ назарияи педагогиро чӣ гуна меомӯзад, дар амал мураббии хуб шуда наметавонад.

Муҳаққиқ П.Ф.Каптерев воридшавӣ ба фаъолияти педагогии муаллимро бо ташаккули маҳорати педагогӣ алоқаманд мекард [67]. Ба фикри ӯ, дар байни омӯзгорон “сифатҳои умумиинсонӣ”-ро мебояд инкишоф дод. Аз ин ҷост, ки дар заминаи хислатҳои омӯзгорӣ ва умумиинсонӣ маҳорати педагогӣ ташаккул меёбад.

Педагоги барҷастаи шӯравӣ А.С.Макаренко воридшавиро ба фаъолияти педагогӣ бо малакаҳои педагогӣ алоқаманд мекард. Ӯ таъкид карда буд: “Пеш аз ҳама, дар ташаккули хислати муаллим, тарбияи рафтори ӯ ва баъд дар ташкили донишу малакаи махсуси ӯ, ки бидуни он ҳеч як омӯзгор наметавонад омӯзгори хуб бошад, наметавонад кор кунад, зеро овоз надорад, наметавонад бо кӯдак сухан гӯяд, намедонад, ки дар кадом ҳолатҳо чи гуна суханронӣ кунад” [95, 74-75]. Омӯзгори хуб шахсе буда наметавонад, ки қиёфа надорад, ва чехраи худро ба таври зарурӣ ифода карда наметавонад ва рӯҳияи худро нигоҳ намедорад. Мураббӣ бояд қобилияти ташкилӣ дошта бошад, роҳбаладӣ кунад, шӯҳӣ карда тавонад, ханда ва ғзаб дошта бошад” [95, 74-75].

Педагоги дигари машҳури шӯравӣ В.А.Сухомлинский маҷмуи тавсияҳоро таҳия намуд, то ин ки ОҶ бе душворӣ аз раванди педагогӣ гузаранд [143]. Ба ақидаи ӯ муаллим барои таъсир расонидан ва ба олами ботинии хонанда ворид шудан бояд калимаҳои эътимодбахш, ҷолиб ва

пуробуранги муассирро истифода кунад; барои ин вай бояд рӯҳи кӯдакро донад, ҷаҳони инфиродии худро бубинад ва ҳис кунад; ба заифии кӯдакона таҳаммулпазир бошад; ба муттаҳид кардани гармӣ ва самимият қодир буда, имкони идора кардани худро дошта бошад; вазъро назорат карда тавонад, меҳрубон бошад; имкони шунидани таълимгирандагонро дошта бошад.

Ю.К. Бабанский мутобиқгардонии омӯзгорони ҷавонро бо назардошти беҳсозии ҷараёни таълим, интиҳоби беҳтарин усулҳои таълим ва тарбия додан дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ оид ба фароҳам овардани шароити зарурии педагогӣ баррасӣ мекунад [22]. Ин шартҳо чунинанд:

- таъмин намудани муаллимон бо усулҳои дастрас барои таълими хонандагон, ба назар гирифтани тавсифи беҳтарин таълимгирандаҳо;
- фароҳам овардани фазои мусоиди маънавӣ ва психологӣ барои фаъолияти муваффақонаи ҷараёни таълим.

Як қатор муҳаққиқон (С.Г.Вершловский, И.Д.Кларин, Ю.Н.Кулюткин ва диг.) дар таҳқиқоти худ нишон доданд, ки таъсири мутобиқгардонӣ аз бисёр ҷиҳат бо сифатҳои шахсии омӯзгор муайян карда мешавад.

Мутобиқсозии ОҶ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ бо ҳамроҳ кардани онҳо ба фаъолияти педагогӣ алоқаманд аст, ки аз як тараф мутобиқшавӣ дар муҳити фанӣ ҳисобида мешавад, зеро дар онҳо бояд қобилияти иҷрои намудҳои гуногуни вазифаҳои таълимӣ инкишоф дода шавад, аз ҷониби дигар, фаъолияти педагогӣ талаботи муайяне ба шахсияти омӯзгор пешниҳод мекунад, ки бо мутобиқсозии шахсии муҳит алоқаманд аст.

Муҳаққиқи рус Ю.Н.Кулюткин се гурӯҳи хусусиятҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳимро дар фаъолияти педагогӣ ҷудо мекунад:

- қобилияти дарк кардани ҷаҳони шахси дигар;
- қобилияти фаъолона таъсир расонидан ба шахси дигар;

– суботи эмотсионалӣ, яъне қобилияти идора кардани худ. [79]

Ин гурӯҳи сифатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳим бо малакаҳои муошират алоқаманданд.

Тавре ки таҳлили таҳқиқот ва хулосаҳои мо нишон медиҳанд, муносибатҳои муаллим-хонанда ба сифати муносибатҳои ибтидоӣ дар фаъолияти муаллим баромад мекунад.

Низоми муносибати “омӯзгор-хонанда” умуман тавассути воситаҳои инфиродии кори педагогӣ, аз ҷумла усули МП ташаккул меёбад, муайян ва тасдиқ карда мешавад. Барои муносибатҳои амалии педагогӣ “муаллим-хонанда” асосӣ аст. Ин ҳамаи дигар намудҳои муносибатҳоеро, ки ба муаллим дахлдоранд, муттаҳид менамояд. С.Г.Вершловский мутобиқсозии шахсиятро ҷиҳати кори касбӣ-педагогӣ ба шиддатнокии алоқаҳо ва муошират бо таълимгирандагон нисбат медиҳад. Ба ақидаи ӯ, душвориҳои мутобиқшавӣ бо рушди заифи қобилияти дилсӯзӣ, ҳамдардӣ ва эҳсосоти меҳрубонӣ, яъне қобилияти суст инкишофёфта ба ҳамдардии 45% муаллимони ҷавон гувоҳ аст, ки онҳо натавонистанд бо хонандагон алоқа барпо кунанд [29].

Нақши муоширатро дар мутобиқсозии омӯзгорон ба ҳисоб гирифта, В.С.Грехнев қайд мекунад, ки моҳияти фарҳанги МП дар он аст, ки дар марҳилаҳои гуногуни муошират бо омӯзгор он мутобиқшуданро ба шароити тағйирёбандаи намуди мушаххаси фаъолияти педагогӣ талаб мекунад [38].

Муҳаққиқ И.И.Левитан мутобиқшавии муваффақонаро ба таълим бо рушди сифатҳои шахсии омӯзгор ҳамчун қобилияти идора кардани худ; қобилияти зуд иваз кардани диққат; фаҳмиши ҷисмонӣ ва ҳолати муассири эмотсионалии донишҷӯён; қобилияти ба роҳ мондани созиш бо хонандагон алоқаманд менамояд [84].

Ба ангдешаи мо, сатҳи мутобиқшавии таъсир ба озод набудани мутобиқгар бо муҳити атроф робита дорад, аз ин рӯ, унсурҳои зарурии мутобиқшавӣ сатҳи робитаи эҳсосӣ бо муҳит мебошад.

Ташаккули намунаи нави таълим, ки асоси концептуалии он дарк кардани раванди таълиму тарбия ҳамчун раванди субъект–субъект ҳисобида мешавад, ташкили раванди мутобиқгардони муаллимони ҷавонро ба кори касбӣ-педагогӣ талаб мекунад, ки ин ба фаҳмиши қолабҳои нави педагогӣ оварда мерасонад. Бинобар ин ҳар гуна намунаи нави педагогӣ ба як қатор дигаргуниҳои педагогӣ тақсим мешавад, ки муддати тӯлонӣ, чунон ки рамздоранд, хусусиятҳои асосии тафаккур ва амали педагогиро муайян мекунад. Баъзе намунаҳо лозиманд, зеро онҳо ба муаллимони ҷавон барои зуд муайян кардан ва фаъолияти худро дар вазъияти воқеии таълимӣ ва тарбиявӣ ташкил кардан кӯмак мекунад. Аммо, вақте ки намунаҳои кӯхнаи педагогӣ ба як таҷрибаи ҷиддӣ табдил меёбанд, онҳо навсозиро бозмедоранд, зеро онҳо хеле устуворанд. Бар замми ин бояд қайд кард, ки дар фаъолияти таълимӣ аксар вақт на танҳо намунаҳои зараровар, балки намунаҳои касбии фикр ва рафтор нокифоя мебошанд. Ин бо табиати эҷодии фаъолияти педагогӣ вобаста аст, яъне танҳо равишу усулҳои таъсири педагогӣ, омӯзиши самаранокро аз як вазъ ба ҳолати дигар интиқол додан мумкин нест.

Таҳлили адабиёти психологӣ ва педагогӣ [116, 93] ва таҳқиқоти худӣ мо имкон доданд, ки қонуниятҳои педагогии касбии худро дар намунаҳои гуногуни таълим ошкор ва муқоиса намоем, ки дар ҷадвали 1 оварда шудаанд.

Ҷадвали 1. Хусусиятҳои касбӣ-педагогии омӯзгор дар низоми таълимии анъанавӣ ва инноватсионӣ

Низоми анъанавӣ	Низоми инноватсионӣ
I. Усулҳои МП	
Авторитарӣ-директивӣ (ташаббуси донишҷӯён аксар вақт пахш карда мешавад)	Демократӣ (ташаббуси омӯзгорон ташвиқ карда мешавад, дастгирӣ карда мешавад)
1. Мавқеи муаллим дар раванди педагогӣ	
Насихатгарона ба хонанда.	Инсондӯстӣ нисбат ба хонанда ва ба худ
2. Шакли муошират	
Афзалияти муоширати монологӣ	Афзалияти муоширати диологӣ
3. Усулҳои чорӣ намудани донишҳои нав	
Расман эълон кардани муқаррарот, талабот.	Ҳавасмандкунии муқаррарот, мантиқан асоснок кардан
4. Хусусиятҳои махсуси касбии шахсияти омӯзгор	
Догматизм, ҳисси беайбӣ, кӯшиш ба раднопазирӣ дар мулоҳизаҳо	Омодагии муаллим ба дастгирии шахси дигар (хонанда, ҳамкор), дилсӯзӣ (эмпатия), ҳамдардӣ, эҳтиром ба шахсияти дигар, кӯшиш ба худ. инкишофӣ.
II. Самтгирӣ ба шакли таъсири педагогӣ	
1. Ташкили чараҳои таълиму тарбия	
Мақсад: интиқол додани шаклҳои тайёрии таҷрибаи иҷтимоӣ (дониш, усулҳои фаъолият, меъёрҳои рафтор ва ғайра), ки аслан муносибатҳоро дар системаи «муаллим-хонанда» талаб мекунал:	Муошират - воситаи барпо кардани муносибатҳо дар системаҳои гуногун: «муаллим-хонанда», « хонанда – хонанда», «хонанда –гурӯҳ» ва ғайра.
Шакл	Ҳамкорӣ
тақлидкунӣ, тақлиди қалбакӣ, пайравӣ аз рӯи намунаҳо; ба хонанда мавқеи қафорованда дода мешавад;	шаклҳои гуногуни корҳои ҷустуҷӯӣ; тамоюл ба ҳамкорӣ, ба шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ.
2. Мақсаддор будани чараҳои таълиму тарбия	
Бемасъулияти ба мавзӯ нигаронидашуда.	Ба одам нигаронидашуда: ҳуқуқи хонандагон ба фардият, худшиносӣ, мустақилӣ.
3. Вазифаҳои асосии чараҳои таълиму тарбия	
Маълумотдиҳӣ-назораткунанда	Ташкилӣ ва ҳавасмандӣ
4. Идоракунии ва арзёбии дар раванди таълиму тарбия	
Аниқии таҷдиди маводи таълимӣ муқаррар карда шудааст, вазифашиносӣ, яъне муваффақияти бадастовардаи хонандагон, намунаи додасуда муқаррар карда мешавад. Ҳуқуқи баҳодихӣ пурра ба муаллим тааллуқ дорад.	Хусусияти хоси муносибатҳо ба ҳалли супоришҳо, сатҳи мустақилият дар ҳалли онҳо ба назар гирифта мешавад. Усулҳои мутақобила ва худтанзимкунӣ, худбаҳодихӣ ташаккул меёбанд.

Намунаҳои дар ҷадвал номбаршуда барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи умумӣ мебошанд. Аз ин рӯ, таълими ОҶхеле муҳим аст, то ин ки системаи намунаҳои таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тағйир дода шавад, зеро маълум аст, ки муҳити атроф ба инсон таъсири калон мерасонад. Барои донишгоҳ рафъи намунаҳои “талабагӣ” аҳамияти хоса дорад.

Тавре ки муҳаққиқ Н.Ю.Посталюк қайд мекунад, мавқеи қатъии собитшудаи “талабагӣ”, ки барои талаба қобили қабул аст, дар муҳити донишҷӯён фарқ мекунад. Онҳо аксар вақт аз ҳам дуранд ва аз ин ҷиҳат ба системаи маориф мустақиман алоқаманд нестанд. Оқибатҳои манфии он инҳоянд: содиқ будан ба анъанаҳои кӯҳна, манфиати шахсӣ, тафаккури ғайри танқидӣ, (маърифатӣ, меҳнатӣ, идоракунии ва дар ниҳоят, иҷтимоӣ), созгорпазирӣ, надоштани қобилият ва ё нахостани ба худ гирифтани масъулият ва ғайраҳо, дар асл ин мавқеи хулосашудаи “шогирдсозӣ” ба ҳаёти калонсолҳо мегузарад [117].

Таҳлили таҳқиқоти педагогӣ оид ба проблемаи мутобиқсозии касбии омӯзгорон нишон медиҳад, ки роҳандозии робита ва мутобиқшавӣ табиатан ба ҳам пайваст буда, хусусияти муоширати мутобиқшавии бомуваффақияти ОҶ ба касби онҳост. Дар суҳбат омӯзгор имкони воқеии ворид шудан ба омили нави хурдERO барои эҷод пайдо мекунад, яъне маҷмӯи шартҳои мутобиқшавии бомуваффақият ба назар гирифта мешавад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, мувофиқи мутобиқсозии ОҶ ба фаъолияти касби педагогӣ мо раванди ворид намудани омӯзгоронро ба фаъолияти педагогӣ, бо назардошти хусусиятҳои фаъолияти омӯзгор ва талабот ба шахсияти омӯзгор мефаҳmem.

Дар чараёни мутобиқсозии касбӣ муҳаққиқон давраҳои гуногуни мутобиқшавии касбии шахсиятро муайян мекунанд ва давраҳои гуногунро фарқ мекунанд. Дар таҳқиқоти худ мо давраҳои чорабинихои касбӣ-омӯзгориро, ки бо давраҳои рушди касбии муаллим вобастаанд, фарқ мегузorem: пешазкасбӣ, ки ба худмуайянкунии касбӣ алоқаманд

мебошад; омодагии касбӣ дар таълим дар мактаби таҳсилоти умумӣ; фаъолияти мустақилонаи касбӣ дар ҷои кор.

Дар давраи дуҷум барои мутобиқгардонӣ ба фаъолияти касбӣ ва таълимӣ гузарондани таҳқиқот зарур аст. Ин давраро мо ба ду марҳилаи мутобиқгардонии муаллимони ҷавон ба фаъолияти педагогӣ ҷудо мекунем: якум, назариявӣ-технологӣ; дуҷум ба амалия нигаронидашуда. Дар марҳилаи аввал ОҶ донишҳои назариявӣ мегиранд ва малакаҳои барои фаъолияти касбӣ ва педагогӣ заруриро ба даст меоранд. Дар марҳилаи дуҷум, онҳо ҳамчун як қисми кори озмоишӣ ва таҷриба ба фаъолияти касбӣ дохил карда мешаванд.

Таҳлили кор оид ба мутобиқсозии касбии ОҶ ба мо имкон дод, ки соҳаҳои таҳқиқоти илмиро муайян кунем ва аз диди мо самтҳои муҳимтарин инҳоянд:

- усули ташаккули сифатҳои касбии муаллим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;
- шартҳои мутобиқшавии муаллимони ҷавон дар раванди шуруъ кардан ба касби омӯзгорӣ;
- омилҳои, ки ба самаранокии раванди мутобиқшавии омӯзгор таъсир мерасонанд;
- рӯоварӣ ба арзишҳои касбӣ-педагогӣ ва таъсири онҳо ба мутобиқсозии касбӣ.

Ҳамаи ин самтҳои таҳқиқот то дараҷае бо ҳам алоқаманданд. Дар таҳқиқоти мо омӯзиши омилҳои мутобиқшавии омӯзгори ҷавон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ муҳимтарин ва ояндадор мебошад. Омилҳои воситаи такмил додани раванд мебошанд ва шароити ҳолатҳо барои амал кардани ин омилҳо мебошанд. Байни омилҳо ва шартҳои низоми мавҷуда гузаришҳои мутақобила дар натиҷаи тағйирот дар вазифаҳои иҷрошуда ба амал меоянд.

Натиҷаҳои таҳлили таҳқиқот дар соҳаи маориф нишон медиҳад, ки омилҳои мутобиқшавӣ метавонад вобаста ба таъсири мутобиқшавии

муҳити зист ба беруна ва дохилӣ тақсим шаванд. Муҳаққиқ В.М.Дугинетс омилҳои мутобиқшавиро дар асоси ду ҷузъи асосии раванди мутобиқшавӣ ба ду гурӯҳи калон тақсим мекунад:

- омилҳои марбут ба фаъолияти педагогӣ бо унсурҳои мутобиқ карда мешаванд (сатҳи омодагии таълими пешакӣ, хусусияти физиологӣ, системаи ҳавасмандӣ, хусусияти психологӣ);

- омилҳои марбут ба шароити мутобиқшавӣ (иҷтимоӣ-иқтисодӣ, иҷтимоӣ-психологӣ, саноатӣ, институтсионалӣ, омилҳои шахсият, ки аз фаъолият вобастаанд) [48, 52-53].

Муҳаққиқ М.Э.Дуранов омилҳои амалкунандаи равандҳои педагогиро ба омилҳои иҷтимоӣ, психологӣ ва педагогӣ тақсим мекунад [49]. Мо дар таҳқиқоти худ омилҳои педагогиро баррасӣ мекунем.

Таҳлили таҳқиқоти педагогӣ ва амалияи педагогӣ имкон медиҳад, ки мутобиқати муаллимони ҷавон ба касбӣ ва педагогӣ омилҳои педагогӣ инҳоро дохил кунем:

- навъҳои кори педагогӣ;

- муносибатҳои эҷодӣ ба азхудкунии кори педагогӣ, ки бо ташаккули малакаҳои таҳлилӣ, худтаҳлилӣ, таҷрибавӣ, пешгӯӣ ва моделсозӣ алоқаманданд;

- азхуд кардани асосҳои донишҳои психологӣ ва педагогӣ ҳамчун шароити пешбинишаванда: таълим, мубодилаи таҷриба, омӯзиши мустақили системаҳои дахлдор; худшиносӣ, худислоҳкунӣ, худтақвиркунӣ, худтанзимкунӣ, ташаккули худбаҳодиҳӣ бо мақсади яққоя кардани омодагии назариявӣ ва амалӣ;

- ташаккули мавқеи педагогии инсондӯстӣ;

- зарурати ташаккули худогоҳӣ.

Ҳамин тариқ, мо омилҳои педагогии мутобиқшавии омӯзгорони ҷавонро ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ ба масъалаҳои муайяни касбӣ дохил мекунем, ки азхудкунии онҳо имкон медиҳад хислатҳои шахсиятро дар омӯзгор ба вучуд оварад.

Соҳаи кори педагогӣ намуди иҷтимоист, яъне дар навъи фаъолияти касбиест, ки дар он муошират яке аз нақшхоро мебозад. Азбаски муошират намудҳои асосии фаъолияти омӯзгорон ва донишҷӯёнро рушд медиҳад, ин фаъолияти муҳими касбӣ аст.

Натиҷаҳои таҳлили таҳқиқот оид ба мушкилоти МП дар чараёни азхуд кардани назария ва амалияи МП, имкон барои рушди худогоҳии муаллимон, ташаккули худшиносии мусбӣ ва дигар хислатҳои муҳими касбии шахсият (ҳамдardӣ, таҳаммулпазирӣ, хайрхоҳӣ ва ғайра) мебошад.

Бисёре аз ОҶ барои барқарор кардани тамос ва таҷрибаи кор бо кӯдакон, падару модарон ва ҳамкоронашон мушкилӣ доранд, чунки барпо кардани ҳамкориҳои ҳадафманд бо хонандагон дар кори педагогӣ мушкил аст. Ҳамзамон фаҳмидани ҳолати эмотсионалии кӯдакон ва ҳавасмандии психологӣ рафтори онҳо душвор аст. Дар бисёр ҳолатҳо онҳо мушкилотро бо ташкили МП алоқаманд мекунанд.

Дар робита ба гузариши намунаи таълими инсондӯстона дар байни иштирокчиёни раванди педагогӣ, махсусан, омодагии вазифаи омӯзгор барои муошират муҳим аст. Ҳамаи инҳо нишон медиҳанд, ки МП мафҳуми олии самаранокии фаъолиятро қонеъ мекунад бинобар ин омили мутобиқшавии ОҶ ба кори омӯзгорӣ доништа мешавад.

Барои идоракунии раванди мутобиқгардонии ОҶ ба кори омӯзгорӣ дар сохтори МП меъёрҳо барои мутобиқшавӣ ба касбият ба назар гирифта шаванд. Аз рӯи хусусияти ҳамкориҳои байни субъект ва муҳити паҳлуҳои гуногуни мутобиқшавӣ муайян карда шуданд. Натиҷаи мутобиқгардонии марҳилаи сифатан нав дараҷаи муайяни мутобиқшавӣ мебошад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, мо метавонем ба чунин хулоса биёем:

1. Мутобиқгардонии муаллимони ҷавон ба кори педагогӣ дар рафти рушди низоми маориф яке аз масъалаҳои муҳими педагогӣ мебошад. Ҳалли ин мушкилот бо қобилияти тағйир додани унсурҳо ва мутобиқ кардани муҳит сурат мегирад. Мутобиқшавии ОҶ ба кори

педагогӣ ҳамчун концепсияи мушаххас дар бораи мутобиқшавии касбии омӯзгорон ду намуди мутобиқшавиро дар бар мегирад: иҷтимоӣ-психологӣ ва касбӣ;

2. Айни замон дар самти назариявӣ ва ҳам амалӣ масъалаҳои марбут ба нақши омӯзгор дар мутобиқ кардани МП ба фаъолияти касбии омӯзгорӣ ба дараҷаи қаноаткунанда омӯхта шудаанд;

3. Дар таҳқиқот мутобиқ кардани муаллимони ҷавонро ба фаъолияти педагогӣ ҳамчун раванди ворид шудани онҳоро ба фаъолияти омӯзгорӣ бо назардошти талабот ба шахсияти омӯзгор мо дарк мекунем;

4. Таҳлили таҳқиқот ба мо имкон дод, ки дар сатҳи пешгӯӣ ба хулоса оем, ки самаранокии мутобиқсозии ОҶ ба фаъолияти омӯзгорӣ ба омилҳои зерин мусоидат мекунад:

- баланд бардоштани муносибати мусбати муаллимон ба касбии омӯзгорӣ;
- ташаккули салоҳияти касбӣ;
- омӯختани асосҳои технология ва техникаи педагогӣ.

5. МП омили иштироки мутобиқшавии ОҶ ба кори педагогӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳадафи ин бахш баррасии МП ҳамчун омили кори касбии педагогӣ, инчунин моделсозии шартҳои аст, ки чараҳои таълимро дар муассисаи таҳсилоти умумӣ ба хотири танзими баланд бардоштани самаранокии таълими муаллимони СИ дахл дорад, мебошад.

Масъалаи дигари муошират байни аъзоҳои раванди таълим имрӯз ба сифати яке аз муҳимтарин масъалаҳо дар қатори масъалаҳои мубрами педагогика мебошад. Азнавсозии мактаби муосир ҳамчун ҷузъи асосии инсондӯстӣ ва демократикунонии маҷмӯи муносибатҳои педагогӣ-“муаллим-хонанда”, “муаллим-муаллим”, “хонанда-хонанда”, “муаллим-падару модар”, “муаллим-маъмурият” -ро дар бар мегирад. Гузариш ба низоми маориф ба шахсе, ки ин мушкилиро дар тарбияи шаъну шарафи инсон амалӣ ва афзалияти саломатии инсонро риоя мекунад, равона шудааст. Онҳо дар заминаи муошират, ки бар принципҳои инсондӯстӣ

асос ёфтаанд, ҳал карда мешаванд. Барои ин ҳама ба омӯзгори муосир ҳамчун намояндаи малакаҳои муошират зарур аст, ки дар соҳаи МП салоҳиятдор бошад, яъне қобилияти бошуурона ва самаранок барпо кардани муносибатҳои шахсӣ, касбӣ ва ҳамкориро бо ҳама иштирокчиёни раванди педагогӣ дошта бошад.

Барои ворид шудан ба масъала аз мавқеҳои гуногун, мо мафҳумҳои асосии мавзӯи таъйиншуда - “муошират” -ро мавриди таҳқиқ қарор додем. Дар фалсафа муошират ҳамчун раванди ҳамбастагӣ ва фаъолияти муштараки субъектҳои ҷамъиятӣ (синфҳо, гурӯҳҳо, шахсони алоҳида) муайян карда мешавад, ки дар он бо дониш, малака ва қобилият, иттилоот, таҷриба фаъолият гузаронида мешавад. Инчунин, натиҷаҳои фаъолият яке аз шартҳои муҳимтарин ва умумиинсонии ташаккул ва рушди ҷомеа ва шахсият мебошад.

Муошират аз нуқтаи назари илми ҷомеашиносӣ раванди таълим ва худомӯзӣ мебошад. Дар ҳақиқат, муоширати инсонӣ як шакли эҷодкорист, ки барои муайян ва ошкор кардани ҷиҳатҳои беҳтарини шахс мусоидат мекунад.

Он ба эҳтироми шаъну шарафи шахси дигар дар асоси шаклҳои оддии муносибатҳои ахлоқӣ, одатҳо ва ғайра асос меёбад.

Дар психология муошират ҳамчун як раванди мураккаб ва бисёрҷанбаи таъсис ва густариши робитаҳо байни одамон тавсиф мешавад, ки зарурати фаъолияти муштарак, аз ҷумла, мубодилаи иттилоот, таҳияи стратегияи умумии ҳамкорӣ, дарк ва фаҳмиши шахси дигарро ба вучуд меорад.

Ҳамин тавр, нуқтаи назари фавқро ба инобат гирифта, чунин хулоса метавон кард, ки муошират ҳамчун бастаи хусусиятҳои зерин амал мекунад:

- робитаи одамон;
- воситаҳои ташаккули мавқеи шахсият;
- шунида тавонистани ҳамсуҳбат;

- ба назар гирифтани вазъи рӯҳии мусоҳиб;
- омилҳои такмили шахсият;
- равандҳои мубодилаи иттилоот;
- воситаҳои фаҳмидани афкори шахси дигар;
- зери назорат гирифтани афкори худ;
- воситаҳо барои қонеъ кардани ниёзҳои инсон.

Муошират дар беҳбудӣ барои инсон ва дар маҷмӯъ барои ҷомеа нақши муҳимро иҷро мекунад. Рушди ҷомеаи инсонӣ ва муоширати инсон раванди мураккаби диалектикӣ мебошад. Имконият барои муошират бо рушди ҷомеа васеъ мешавад.

1.2. Муоширати педагогӣ ва нақши он дар мутобиксозии омӯзгорони ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти касбӣ – педагогӣ

Табиати муошират, пайдоиши он ва вазифаҳои иҷтимоӣ-психологӣ он, механизмҳои тағйирот, роҳҳои такмил ва ислоҳ мавзӯи омӯзиши файласуфон ва ҷомеашиносон қарор ёфтааст. (М.С.Каган, И.С.Кон, Б.Д.Парыгин); равшиносон-забоншиносон (А.А.Леонтев); психотерапевтҳо (Э.Берн, Д.Моренко, К.Роджерс); педагогҳо (Е.Н.Илин, А. В. Мудрик, Н.Д. Никандров); мутахассисон оид ба соҳаи психологияи иҷтимоӣ (Г.М.Андреева, А.А.Бодалев, Л.Петровская, Ю.Л.Ханин).

Барои омӯзгор пеш аз ҳама таҳлили психологӣ мушкилоти муошират аҳамияти хоса дорад. Бинобар ин барпо кардани муошират бо хонандагон барои муаллимон душворӣ меорад, зеро на ҳама дар бораи он донишхое, ки илмҳои психологӣ оид ба ин масъала чамъ овардааст, огоҳанд.

Даъвати омӯзгори бузурги рус К.Д.Ушинский ба муаллимон ва мураббӣён чунин аст: “қонунҳои он падидаҳои психологиеро омӯзед, ки

шумо мехоҳед онҳоро идора кунед”, имрӯз ҳам муҳим мемонад [152, 168].

Ҳама гуна шакли фаъолияти муштарак муоширатро дар бар мегирад ва он (муошират) фаъолияти муштарак одамонро нишон медиҳад. Яке аз шаклҳои он таълим ва тарбия дигаре таълимгирандагон мебошанд. Азбаски механизмҳои асосии муошират барои ҳамаи намудҳои фаъолияти муштарак яхелаанд, баррасии муфассали онҳо ва ба инобат гирифтани концепсияҳои аввалӣ мувофиқи мақсад аст.

Дар адабиёти илмӣ дар баробари истилоҳи “муошират”, истилоҳи “иртибот” ба таври васеъ истифода мешавад. Ба ақидаи мо истилоҳи «муошират» назар ба «иртибот» умумитар аст. Дар робитаи байни ин концепсияҳо нуқтаи назари гуногун мавҷуданд. Бо назардошти он муоширатро ба се унсур ба ҳам алоқаманд: мубодилаи иттилоот (унсури иртиботӣ), ҳамкорӣ (унсури интерактивӣ) ва фаҳмиш (дарки элементҳо) тақсим кардан мумкин аст.

Барои таҳлили минбаъдаи мафҳуми “муошират” лозим аст, ки муносибати худро бо мафҳуми “фаъолият” аниқ кард. Дар адабиёти психологӣ оид ба муносибати ин концепсия нуқтаҳои гуногун мавҷуданд.

Дар «Идеологияи Олмон» идеяи се табиати раванди тақмили таърихии инсон ва инсоният қайд карда шудааст. Меҳнат, шуур ва робитаҳо ё «муносибатҳо бо ҳамдигар». Ҳеҷ кадоме аз ин категорияҳо аз раванди тақмил “хориҷ кардан” мумкин нест: тақмили меҳнат бидуни таҳаввулоти тафаккур ва муошират ғайриимкон аст, тақмили шуур бо рушд, мураккабӣ, тафрикаи қор ва пайдоиши “муоширати моддӣ” алоқаманд аст; ниҳоят, рушди роҳҳои алоқа танҳо дар партави қор ва таҳаввули тафаккур фаҳмида мешавад.

Чунин муносибат, ки мавҷудияти қори муштаракро ба сифати манбае, ки аз он шаклҳои инфиродии қор ба вучуд омадаанд, дар назар дорад. Бо ин равиш, мантиқи возеҳ ва мантиқи қор, пайдоиш ва рушди муоширати одамонро аз “маводи муоширатӣ” мутобиқи шаклҳои баландтарини махсуси психологӣ ташкил медиҳад.

Ҳамин тавр, робита ва ҳамкорӣ дар фаъолият бо ҳам алоқаманданд. Аммо савол ба миён меояд: оё робита як қисми ҷанбаи алоқамандии фаъолияти муштарак ё муоширати равандҳои мустақил мебошад?

Муҳаққиқон А.Леонтев ва М.И.Лисина робитаро ҳамчун яке аз намудҳои фаъолияти муоширатӣ дар маънои васеъ баррасӣ мекунад: фаъолият ин зоҳиршавии мақсаднок ва ҳаматарафаи фаъолияти инсон мебошад. А.В.Петровский ду намуди муоширатро баррасӣ мекунад. Фаъолияти муштарак аз шахс талаб мекунад, ки бо одамони дигар пайваста, бо онҳо гуфтугӯ кунад, яъне робита барқарор кунад, барои фаҳмидан, гирифтани маълумоти зарурӣ ва ғайра талош кунад. Дар ин ҳолат, муошират ҳамчун як ҷузъи фаъолият ҳамчун як ҷузъи муҳими иттилоот пайдо мешавад. Муоширатро дар ин ҳолат А.В.Петровский муоширати навъи аввал меномад.

Падидае, ки дар доираи фаъолияти муштарак ба вучуд меояд, аз як тараф, маҳсули фаъолият мебошад ва аз ҷониби дигар, амалҳое, ки шахс дар ҳаёт анҷом медиҳад, худаш, қобилият ва шахсияти худро ба дигарон “таҳвил медиҳад”, худро дар одамони дигар ва ҳатто дар худи онҳо ҳамчун “дӯст” нигоҳ медорад. Муоширатро ҳамчун густариши худ дар дигарон А.В.Петровский ба муоширати навъи дуюм марбут медонад. Дар ин ҳолат, агар муошират навъи якум бошад ҳамчун фаъолияти муштарак амал мекунад, пас муоширати навъи дуюм, ҳамчун тарафи асосӣ, кори муштарак барои амали аз ҷиҳати иҷтимоӣ шахсан муҳим мебошад. Дар ин ҷо, муносибат байни фаъолият ва иртибот аллакай ҳамчун як ҷузъи замина барои муошират амал мекунад.

Ҳамин тариқ, аз як тараф, фаъолият ҳамчун як қисми ҷониби робита амал мекунад, аз ҷониби дигар, муошират ҷузъи ҷудонашавандаи фаъолият мебошад. Аммо муошират ва фаъолият дар ҳама ҳолатҳо ягонагии ҷудопозирро ташкил медиҳанд.

Ба пиндори мо муошират яке аз намудҳои фаъолият барои дигаре мебошад, ки робита ва кори асосӣ (таълимӣ, иттилоотӣ ва касбӣ) бо ҳам

зич алоқаманданд. Асоси таҳқиқоти диссертатсионии мо концепсияи фаъолиятест, ки муҳаққиқ А.Н.Леонтев таҳия намуда, онро И.Галперин, В.В.Давидов, А.А.Леонтев рушд додаанд. Мо ба онҳо пайравӣ карда, корро ҳамчун раванди воқеии андӯхтани маҷмӯи амалҳо ва амалиёт, фарқи асосии байни намудҳои фаъолият, объектҳои мушаххаси онҳо фаҳмидем. Таҳлили ҳар намуди фаъолият ишора кардан ба он ки мавзӯи он аз чи иборат аст, муайян кардани ниёзҳо ва шавқмандиҳо, тавсиф кардани навъи фаъолият, ки амалҳо ва амалиётро ташкил медиҳад, иборат аст.

Агар мо муоширатро ҳамчун намуди махсуси фаъолият фаҳмем, аз нуқтаи назари В.В.Давидов, бояд барои муошират ҷузъҳои асосии сохториро муайян кунем, яъне фаъолияти робитаӣ шабакаи умумиро талаб мекунад, ки барои омӯзиши ҳама гуна фаъолият ва пур кардани ячейкаҳо бо мундариҷаи мушаххас истифода шавад.

Бо назардошти ақидаву афкори болоӣ мо ҷузъҳои зерини сохтори муоширатро муқаррар кардем:

– ниёз ба муошират ин кӯшиши шахс ба дониш ва баҳогузорию одамони дигар, тавассути онҳо ва бо кӯмаки онҳо барои худшиносӣ ва худбаҳодиҳӣ мебошад;

– мавзӯи муошират ин шахси дигар, шарик ба сифати субъекти муколама мебошад;

– шавқмандиҳои муошират - тамоюлотӣ ботинии шахс дар муошират аст. Дар ин ҳолат, шавқмандиҳои муошират бояд ба монанди ҳуди шахс ва одамони дигар ба хотири омӯхтан ва баҳогузорию он муайян шавад, ки ин шахс бо дигарон ҳамкорӣ мекунад.

Барои ҳар як шахс, шавқмандии фаъолияти шахси дигар барои муоширати ӯ муҳим аст. Ба инобат гирифтани он чиз муҳим аст, ки дар чараёни муошират, ҳама муошираткунандагон ширкаткунандагони фаъол мебошанд. Ният мувофиқи зарурат изҳор карда мешавад.

Мо дар раванди таҳқиқот якчанд гурӯҳи зарурати муоширатро муайян кардем:

- зарурати шавқу рағбат барои ҳамкорӣ;
- зарурат ба амалиёти фаъолона;
- зарурат ба эътироф ва дастгирӣ;
- зарурати такмил додани шахсият;
- зарурат ба бартарӣ;
- зарурати амният;
- зарурати нигоҳ доштани фардият ва асолати худ;
- амали муошират - воҳиди фаъолияти алоқа, амали том ба номи шахси дигар ва ба он нигаронидашуда.

Воситаҳои муошират амалиёте мебошад, ки тавассути онҳо амалҳои бо ҳам алоқаманд анҷом дода мешавад.

Мо ҳамчун асос таснифоти пешниҳодкардаи Б.Г.Ананевро қабул мекунем, ки воситаҳои муоширатро ба шифохӣ ва ғайришифохӣ тақсим мекунанд.

Мо дар боло таҷрибаҳои таҳлили сохтори муоширатро ҳамчун фаъолият нишон додем. Аз тарафи дигар, таҳлили сохтори муоширатро А.А.Бодалев, М.Баскаков, А.В.Петровский, А.А.Леонтев ва дигарон гузаронидаанд. Ин олимон дар натиҷаи муносибати ҷиддӣ ба унсурҳои сохтори муошират, аз ҷумла: муошират (мубодила иттилоот); интерактивӣ (ҳамкорӣ байни субъектҳо); дарк (дарк ва фаҳмидагирии ҷонибҳо барои муошират бо ҳамдигар). Ин унсурҳои муошират мундариҷаи хабарро муаррифӣ мекунанд. Таҳлили адабиёт нишон медиҳад, ки муошират ҳамчун унсури робита мубодилаи иттилоот (ғояҳо, нуқтаи назарҳо, самтҳо, эҳсосот ва ғайра) дар байни одамонро дар бар мегирад. Ин унсур бо ба вучуд омадани иттилооти муҳими марбут ба он - иштирокчиёни худшиносӣ ва муошират робита дорад.

Муоширати байнишахсӣ бо механизми робитаи мутақобила тавсиф карда мешавад. Муҳтавои ин механизм дар он аст, ки дар ҷараёни мубодилаи байнишахсӣ табодули иттилоотии дучониба дучанд хоҳад шуд. Маълумот аз қабулқунанда ба коммуникатор меояд ва

маълумотро дар бораи он дорад, ки чи гуна қабулқунанда рафтори коммуникаторро қабул мекунад ва баҳо медиҳад. Дар ҷараёни муошират бо ширкатқунандагон, вазифаҳои муошират на танҳо мубодилаи иттилоот, балки ба даст овардани фаҳмиши мувофиқ аз ҷониби шарикони худ мебошанд. Яъне, дар муоширати байнишахсӣ, ҳамчун як масъалаи мушаххас, тафсири хабаре, ки аз мухбир ба хабаргиранда ирсол мегардад, таъкид карда мешавад. Аввалан, шакл ва мундариҷаи паём ба таври назаррас аз хусусиятҳои шахсияти мухбир, андешаҳои ӯ дар бораи гиранда ва муносибати ӯ ба он, инчунин, аз тамоми ҳолатҳое, ки дар он муошират сурат мегирад, вобаста аст. Дувум, хабари ирсолшудаи пешина боқӣ мемонад - он тағйироте, ки бо нуфузи хусусияти психологии шахсии гиранда, инчунин, муносибати муаллифи охирин, ҳуди матн ва ҳолату шароити муошират таъсир мерасонад.

Дар ҳолати баррасии омӯзиш ҳамчун раванди робита, чуноне муҳаққиқ Г.В.Дризе мегӯяд: “Мувофиқи навъи амалҳои муттасили эҷод ва тафсири матнҳои илмиву таълимӣ ва табодули матнҳо байни иштирокчиёни раванди педагогӣ амалҳои қобили қабул ба вучуд меояд» [47, 184]. Мутобиқи таҳлили матни асосӣ дар ин ҷо он ҳолат на он қадар чизе, ки гуфта мешавад, балки чи тавр, чи қадар ва чаро онҳо инро мегӯянд, дар назар дошта мешавад. Матн маънии васила ва усулҳои иҷрои онро надорад. Асосан, дар матн ҳадафи робита, қасд, нияти муошират иҷро мешавад, на роҳи ташаккул ва ифодаи он. Дар ибтидо ҳадафи муошират сипас, мавзӯ (мундариҷа) ва воситаҳои муошират, ки тавассути он ҳадаф амалӣ мешавад, муайян кардан лозим аст. Чунин муносибат ба амалияи педагогӣ, масалан, гузариш аз таълим ба муошират тавассути усулҳои таълим ва тавассути муошират ба вуқӯ мепаивандад.

Бо мақсади равшанӣ андохтан ва амиқтар фаҳмидани ҳамкорӣ дар муоширати байнишахсӣ, М.С.Каган ва сипас, В.Г.Ломов баррасӣ намудани муоширатро ҳамчун ҳамкориҳои субъектӣ пешниҳод намуданд. М.С.Каган, алоқаи субъектӣ-субъективии муоширатро

этироф карда, онро ҳамчун кори амалии субъект муқаррар мекунад, ки ба объекти дигар нигаронида шудааст ва онҳоро ба объект табдил намедихад [64].

Барои педагогика муносибати субьектӣ-субьективӣ хеле муҳим аст, зеро он ба тамоми раванди таълим таъсир мерасонад. Масъалаи тағйир додани муносибатҳои байни муаллим ва хонанда (вақте ки муаллим ба шогирдон танҳо чун объекти кӯшишҳои худ таъсир мерасонад), ба муносибатҳои тарафайн зарур аст, зеро ташаккули муносибатҳои омӯзгору хонанда дар байни тарафҳои раванди педагогӣ ба фаъолсозии чараёни мутобиқшавии ОҶ ба кори омӯзгорӣ мусоидат мекунад.

Муносибати муаллим ва донишҷӯ бояд ҳамчун сохтори қавӣ арзёбӣ шавад, ки бо ду зергурӯҳҳои пешрафта ҳамкорӣ мекунад: таълимгиранда ва таълимдиҳанда. Ҳама гуна низоми расму қоидаҳо бо фаъолияти ҷузъҳои таркибӣ фарқ мекунад. Ҳамкориҳои давлат боиси пайдоиши системаи муносибатҳои қавӣ байни иштирокчиёни раванди педагогӣ мебошад. Ҳамкорӣ дар дохил ва байни система дар шаклҳои зиёд зоҳир мешавад. Мо баъзе шаклҳои ҳамкориеро, ки дар раванди педагогӣ истифода мешаванд, баррасӣ менамоем: ҳамкорӣ ва рақобат, тафовут ва ҳамгироӣ, амалҳо ва аксуламалҳо.

Мафҳуми муошират ва ҳамкорӣ муътақид аст, зеро муошират на танҳо амал, балки ҳамкорӣ, ки дар он таъсири оқилона, эҳсосотӣ ва мутақобилаи ҷонибҳо амалӣ карда мешавад, дар бар мегирад. Ҳамкорӣ ҳамчун иҷрокунии амалҳо, фаъолсозии муносибатҳо бо мақсади бедор кардани аксуламали шарикони муошират мебошад. Аломатҳо дар фаъолияти муштараки сохтор (амалҳо дар рафтори одамон) чун қоида моҳияти психологӣ дохилиро дар бар мегирад. Барои омӯзгор дар баробари фаҳмидани вазъи зоҳирӣ, инчунин, эҳсос намудани ҳолати ботинӣ хонанда муҳим аст.

Таъсире ки омӯзгорон дар чараёни ҳамкорӣ ба хонандагон мегузоранд, дар худ тағйироти сифатиро доро мебошанд. Омӯзгорон дар

марҳилаҳои гуногун ба хонандагон таъсири нав ба нав мерасонанд. Таъсири мухталифи нуфузи омӯзгор хусусиятҳои шахсияти ӯ, қобилияти додани маъноҳои шахсии омодашуда, инъикоси моҳият, мундариҷа ва самаранокии МП-и ӯ мебошад, бинобар ин дар ҷараёни таълими касбӣ ва омӯзгорӣ, бахусус, МП ба ташаккули ҷаҳони маънавии омӯзгори оянда мунтазам аҳамият додан лозим аст.

Дар адабиёти психологӣ ва педагогӣ дарки ҷузъҳои муошират ҳамчун дарки хусусиятҳои берунии шахс, робитаи онҳо бо хусусияти шахс, тафсир ва пешгӯии амалҳои ӯ дар ин замина муқаррар карда шудаанд. Пас, то чӣ андоза шахсият якдигарро дақиқ инъикос мекунад, дигаронро дарк мекунад ва мефаҳмад, ба андозаи муайян ҷараёни муоширату муносибатҳои байни одамон ва усулҳоеро, ки тавассути онҳо одамон кори муштарак мекунанд, муайян мекунад. Муваффақияти таълим ва тарбияи хонандагон, тавре ки муҳаққиқ Г.М.Андреева таъкид мекунад, аз он вобаста аст, ки то чӣ андоза аз ҷониби шахси дигар дарк карда ва фаҳмида мешавад ё худ тасвири субъективии ин раванд дарк карда мешавад, таъсирбахш аст, аз ин сабаб дарки муносиб ва фаҳмишҳо хонандагонро меомӯзонад, ки омили муҳим дар касбияти устод мебошад.

Дар адабиёти илмӣ-педагогӣ чор вазифаи асосии дарки унсурҳои муошират мавҷуданд: худшиносӣ; донишдони шарикӣ муошират; ташкили кори муштарак дар заминаи ҳамдигарфаҳмӣ; эҷоди муносибатҳои ҳассос.

Дарк кардани омилҳо барои омӯзгор муҳим аст, ки ба ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамкориҳо байни одамон дар муошират, донишдони методҳо ва усулҳо, ки тавассути онҳо дарки шахсияти одами дигар ба даст оварда мешавад, мусоидат мекунад. Аз омӯзгор амалҳои дилсӯзӣ, хоксорӣ, нишон додани намунаи олии фарҳанги муошират хеле муҳиманд. Ба таври мухтасар мундариҷа ва моҳияти онҳоро дида мебароем.

Воситаи фаҳмидани одами дигар тавассути азхудкунии бошуурона ё бешууронаи хусусиятҳои он аз ҷониби субъект хеле муҳим мебошад.

Ҳангоми воридшавӣ ба ҳолати эмоционалии шахси дигар албаттта муошират ёрӣ мерасонад ва ин, дар навбати худ ҳамкориҳои муассирро таъмин мекунад.

Истифодаи механизмҳои муошират, ба андешаи мо, имкон медиҳад, ки ҳамкориҳои муассир байни муаллим ва хонанда дар чараёни муошират таъмин карда шаванд. Бинобар ин, мо ташаккули қобилияти хонандагонро дар гузаронидани механизмҳои муошират ҳамчун ҷузъи малакаҳои муошират дар таълими касбӣ ва педагогӣ зарур мешуморем.

Ҳангоми муошират бояд на танҳо шахси дигар фаҳмида шавад, балки ба назар гирифта шавад, ки онҳо чӣ гуна ба сифати шарик дар муколама қабул ва фаҳмида мешаванд. Фаҳмиши шахс дар бораи он ки ӯ аз ҷониби шарикӣ алоқа қабул карда мешавад, дар шакли инъикос зоҳир мегардад. Инъикос ин қисми дарк кардани одами дигар аст. Барои он ки воситаи дигарро амалӣ кард, бояд муносибати ӯро ба худ ҳамчун субъекти дарккунӣ фаҳмида тавонӣ. Ҳангоми муошират таҳлили робита, таҷриба ва амалкард дар ҳамбастагӣ амал мекунанд.

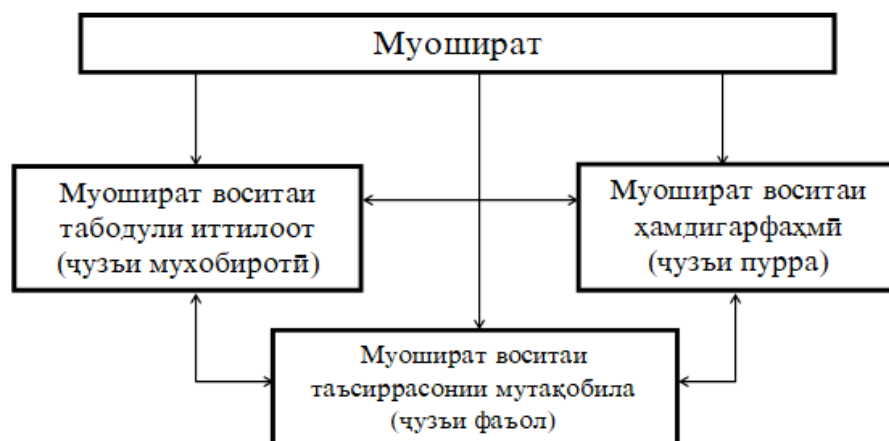
Дилсӯзӣ - фаҳмидани ҳолати эмотсионалии шахси дигар дар ин ё он ҳолату вазъияти муайян мебошад. Ҳисси дилсӯзӣ яке аз сифатҳои асосии муҳими касби омӯзгорӣ мебошад ва ҳангоми ташаккули фарҳанги педагогии омӯзгор муошират бояд ба ташаккул ва зухуроти ин сифат равона шуда бошад.

Мо нуктаи назареро, ки равандҳои шахсиятӣ-робитавӣ, тарзи ҳастии муносибати одамонро бо одамони дигар баррасӣ мекунад, на танҳо барои муайян кардани шахсият, ошғӣ, ҳамдигарфаҳмӣ, ҳамкорӣ ва ғайра, балки асоси худҳимояи ҳуқуқи шахс, мушаххасият, муҳимӣ, бесобиқагӣ, нодирии онҳоро пайдо мекунанд, ҷонибдорӣ мекунем.

Унсурҳои фаъоли на танҳо бо мубодилаи иттилоот, балки бо банақшагирии умумии чорабиниҳо алоқаманд аст, ки дар стратегияи коммуникатсионӣ, дар ҳамкорӣ ва ҳамдигарфаҳмии иштирокчиёни муошират инъикос ёфтааст ва дарки унсур фаҳмидан ва амали муштаракӣ иштирокчиёни раванди робитаро дар бар мегирад.

Таҳлили адабиёт оид ба мушкилоти робитавӣ ба мо имкон дод, ки на танҳо мундариҷаи ҷузъҳои дар боло зикршудаи робита, инчунин, муносибати байни онҳоро тавре ки дар расми 1 нишон дода шудааст, фарқ намоем.

Расми 1. Нақшаи сохтори муошират

Барои равшан кардани нақши муошират дар мутобиқгардонии ОҶба фаъолияти омӯзгорӣ, вазифаи робитаро баррасӣ кардан лозим аст.

Дар адабиёти рус ва хориҷӣ оид ба назарияи робита дар қисми амалкарди он як қатор кӯшишҳо карда шудааст. Б.Ф Ломов вазифаи асосии муоширатро “дар рафъи маҳдудияти таҷрибаи инфиродӣ” ва фароҳам овардани имконият барои ҷамъоварии таҷрибае, ки инсоният эҷод кардааст, мебинад. Ва баъдан, ин тезисро инкишоф дода, қайд мекунад, ки “робита ташаккули иттиҳоди шахсони иҷрокунандаи амалҳои муштаракро таъмин мекунад”.

Вазифаҳои муоширатро муҳаққиқи машҳури рус М.С.Каган ба таври дигар нишон медиҳад. Дар асоси таҳлили илмӣ ӯ сохтори умумии муоширати байнишахсиро дар ҳама ҳолатҳои имконпазирӣ воқеӣ таъкид менамояд, ки ҷаҳор намуд мешаванд: нияти иртибот берун аз доираи амал кардани субъектҳо; мақсади муошират дар инсон мавҷуд аст; мақсади иртибот шинос кардани шарик бо таҷриба ва арзишҳои ташаббускори муошират; мақсади иртибот оғози ташаббускори он ба нишонаҳои шарик оид ба муошират мебошад. Ҳолатҳои номбаршуда вазифаҳои имконоти дар иртибот фарогирифта ба итмом мерасонанд.

Ҳамин тавр, М.С. Каган чунин вазифаҳои робитавиро асоснок намудааст:

- корҳои фанӣ ва хизматрасонии он;
- муошират ба хоҳири муошират;
- илова кардан мувофиқ ба нишонаҳои дигарон.

М.И.Лисина аз нуқтаи назари дигар чунин вазифаҳои робитаро арзёбӣ мекунад:

- ташкили корҳои муштаракӣ шахсиятҳо (ҳамоҳангсозии кӯшишҳои муштарак бо мақсади муқаррар кардани муносибатҳо);
- ба роҳ мондан ва такмил додани муносибатҳои байнишахсӣ (ҳамоҳангсозии кӯшишҳо бо мақсади барқарор намудани муносибатҳо);
- фаҳмидани одамони дигар.

Аз нуқтаи назари психологияи иҷтимоӣ, вазифаҳои муоширатро Н.И. Шеврин чунин тавсиф намудааст:

1. Вазифаи таҷрибавӣ-амалии муошират. Он дар натиҷаи ҳамкориҳои одамон дар чараёни кори муштарак амалӣ мешавад;

2. Вазифаи ба шакли муайян даромадани муошират. Он ҳангоми пайдоиш ва дигаргун сохтани симои рӯҳии шахс ошкор карда мешавад;

3. Вазифаи тасдиқкунӣ. Дар чараёни муошират бо шахсҳои дигар инсон имкони омӯхтан, тасдиқ ва мустаҳкам кардани худро пайдо мекунад. Барои санҷидани фаъолияти худ ва арзишҳои он одамон дар ҷустуҷӯи нуқтаҳои дастгирии дигарон мебошанд;

4. Вазифаи ташкил кардан ва нигоҳ доштани муносибатҳои байнишахсӣ. Тарбияи одамони дигар ва нигоҳ доштани муносибатҳо бо онҳо дар сатҳи гуногун барои ҳар як шахс ва бо арзёбии одамон ва ташкили муносибатҳои мушаххаси эҳсосотӣ - мусбат ё манфӣ, аз рӯи хусусияти худ ногузир алоқаманд аст;

5. Вазифаи муоширати дохилишахсӣ, ки дар муоширати инсон бо худ амалӣ мегардад (тавассути гуфтугӯи дохилӣ ё берунӣ, ки аз рӯи навъи муошират сохта шудааст).

Муошират барои барпо кардани иттиҳод дар байни одамон хидмат мекунад, фаъолияти муштаракӣ онҳоро танзим мекунад, воситаи дониш ва асоси тафаккури фардӣ мебошад. Дар ниҳоят, худи муошират шахсиятро муайян мекунад, ки бидуни он шахс аз фаъолияти муштарак хориҷ карда мешавад. Ин вазифаҳо аз як тараф нишондиҳандаҳои самтҳои асосии робита мебошанд, ки дар он муошират ҷой дорад, аз тарафи дигар, аҳамияти бунёдии муоширатро дар ҳаёти инсон дидан мумкин аст ва аз ин рӯ нақши афзояндаро дар омӯзиши ин мушкилот дар тамоми системаи психологии инкишоф ва илми педагогика тавзеҳ медиҳад.

Дарки вазифаҳои муошират бисёр муҳим аст, зеро робита сабаби асосии мутобикгардонии омӯзгорони оянда ба касби омӯзгорӣ мебошад, бинобар ин вазифаҳои зерини муоширатро дар кори педагогӣ муқаррар намудан лозим аст:

- ташкилӣ;
- иттилоотӣ;
- арзишӣ;
- рушдкунанда;
- ислоҳкунанда;
- идоракунанда.

Ҳамин тавр, мо метавонем хулоса барорем, ки муошират шарту омил ва воситаи зиндагӣ ва такмили шахсият дониста мешавад. Дарачаи такмили шахсият, қобилияти объекти фаъолияти ҳаётӣ барои ҳар як шахси муошираткунанда муҳим аст, ки қоидаҳои ахлоқӣ ҳар яки онҳоро муайян мекунад. Дар ин ҳолат кадом воситаҳоро истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст? Ба ин воситаҳои муошират ва самти муошират, чанбаи таъсири баръакси муоширати байнишахсӣ ба иштирокчиёни он ба иқтисори ташаккули шахсият вобастаанд.

Ҳамин тариқ, ба ақидаи мо чараёни мубодилаи маълумот бо раванди ҳамкорӣ байни одамони алоҳида метавонад амал кунад ва

иттилоотро ҳамчун муносибати одамон ба ҳамдигар анҷом диҳад ва ҳамчун раванди даҳолат ба ҳамдигар ва дар раванди ҳамдардӣ ва ҳамдигарфаҳмии якдигар онҳо метавонанд амалӣ гарданд. Дар чараёни муоширати шарикон онҳо бо ҳамдигар ҳамчун субъект муносибат мекунанд, зеро танҳо дар робита бо муносибати субъект-субъектӣ хислатҳои шахсияти инсон фарқ карда мешаванд, танҳо бо кӯмаки онҳо арзишҳои шахси дигарро ташвиқ кардан имкон медиҳанд, ки инсонро на бо ин ва ё он амал, балки барои худ, барои моҳияти ҳақиқӣ дӯст дошт.

Ин тафсири робита асоси кофӣ барои методологияи омӯхтани муошират бо муаллимон, ҳалли мушкилоти иртибот аз нуқтаи назари ташаккули шахсият мебошад. Азбаски омӯзгор мудом бо хонандагон дар муошират аст, аз ин нуқтаи назар муносибати ӯ дар робитаи бевосита бо таҳсилот ва дигарон ифода меёбад. Ба муошират рӯ оварда, шахс на танҳо маълумоти оқилона мегирад, тарзи тафаккурро ташаккул медиҳад, инчунин тавассути тақлид ва иқтибоскунӣ, ҳамдардӣ ӯ эҳсосот, ҳиссиёт ва рафтори инсонро мешиносад.

Муоширатро ҳамчун унсури фаъолият дарк намуда, мо якҷоя истилоҳи “робита” ва “фаъолияти робитавӣ”-ро истифода бурдем. Натиҷаҳои муошират бояд ҳамчун маҳсулоти он фаҳмида шаванд. Робита боиси ба даст овардани шумораи зиёди маҳсулоти гуногун мегардад. Дар байни онҳо муносибатҳои шахсӣ ва худбаҳодихӣ мавқеи муҳимро фарогир мебошанд.

Дар зербанди аввал нишон дода шудааст, ки хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ аксар вақт дар ташкили муошират бо хонандагон, ҳамкорон, падару модарон душворӣ мекашанд, ки яке аз омилҳои ошкоршудаи мувофиқат ба кори касбии педагогӣ ҳисобида мешавад. Бо назардошти вазифаҳо ва моҳияти муошират дар кори педагогӣ, мо ба хулосае омадем, ки муошират ҳамчун далели мувофиқати омӯзгорон ба касби педагогӣ мебошад.

Педагогика ва психология дар ташаккули ҷузъҳои гуногуни кори робитавии омӯзгори оянда таҷрибаи кофӣ гирд овардааст. Нақши

чузъҳои муошират дар системаи кори педагогии омӯзгор дар таҳқиқоти В.А.Кан-Калик, Н.В.Кузмина, А.А.Леонтев, А.К.Маркова, А.В. Мудрик, Н.Д.Никандров, Л.Фирин ва дигарон инъикос ёфтаанд. Таҳқиқотҳои алоҳида ба фаҳмиши ташаккули омӯзгорони оянда тавассути чузъҳои гуногуни технологияҳои робитаӣ бахшида шудаанд (Н.Д. Бобирев, С.В.Кондратева, И.В.Лабутова, И.И.Рожков, Ю.И.Турчанинова ва дигарон).

Ҳамзамон, масъалаҳои робитаи мутақобилаи МП, омодагии ОЧ ба МП ва мутобиқшавӣ ба фаъолияти касбӣ ва педагогӣ берун аз доираи таҳқиқоти илмӣ ва педагогӣ боқӣ мемонанд.

Дар таҳқиқоти психологию педагогии муосир ба омӯзиши ҳолати омодагии муаллимони оянда ба фаъолияти касбӣ диққати бештар дода мешавад, ки самаранокии фаъолиятро муайян мекунад. Тайёри ба омӯзгори ҷавон кумак мекунад, ки вазифаҳои касбии худро самаранок дар амал татбиқ кунад ва дониш, таҷриба, истифодаи худназораткуниро нигоҳ дорад, худидоракуниро амалӣ намуда дар ҳолатҳои гуногун барқарор шавад, бинобар ин саъю кӯшиш дар кори касби омӯзгорӣ ченаки мутобиқшавии омӯзгорон мебошад. Дар таҳқиқоти мазкур мо нақши иртиботро дар мутобиқ кардани омӯзгорон ба фаъолияти педагогӣ баррасӣ мекунем. Аз ин рӯ, мо омодагии ӯро барои МП ҳамчун меъёри асосии мутобиқкунии муаллимони ҷавон қабул мекунем.

Масъалаи ташаккули омодагии муаллимони ҷавон ба фаъолияти педагогӣ аз ҷониби О.А.Абдулина, С.И.Ершова, В.С.Илин, Я.Л.Коломинский, В.А.Сластенин, Л.В.Спирин ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Дар адабиёти илмӣ ва педагогӣ оид ба омодагии муаллимони оянда ба фаъолияти касбӣ фаҳмиши ягона вучуд надорад. Баъзе муаллифон омодагиро барои сатҳи шахсӣ, дигарон барои сатҳи ба фаъолият асосёфта мешуморанд.

Ҳамин тариқ, Я.Л.Коломинский бо назардошти омодагии омӯзгорони оянда ба фаъолияти касбӣ чузъи муҳимми муайяни рушди

инсон, имкони ташаккули системаи муттаҳидаи арзиши маърифатӣ, эҳсосӣ-иродавӣ ва ба таҷриба асосёфтаре, ки фаъолияти бехтарини шахсро таъмин мекунад, баррасӣ мекунад.

Дар асарҳои илмии М.И.Дяченко, Л.А.Кандибович омодагӣ ҳамчун ҳолати рӯҳии шахс арзёбӣ карда мешавад. Ҳолати рӯҳии омодагии шахс навсозӣ ва мутобиққунии қобилияти шахсият барои муваффақона анҷом додани фаъолият дар шароити муайян мебошад. Чунин ҳолати омодагӣ аз ҷузъҳои зерин иборат аст: маърифатӣ, ҳавасмандӣ, эҳсосӣ ва иродавӣ. Дар асарҳои муҳаққиқ К.М.Дурай-Новакова исбот шудааст, ки омодагӣ ба касбияти муаллим дар шакли сифати шахсият ё дар ҳолати рӯҳии ҳақиқӣ ва воқеӣ қарор дорад. Вай чунин мешуморад, ки омодагии касбии омӯзгор мисли танзимгари кори педагогии муаллим заминаҳои шахсии самарабахшии он мебошад. Дар намуди сифати инсон, омодагии омӯзгори оянда ба кори омӯзгорӣ дар таркиби худ инҳоро дар бар мегирад: муносибати мусбӣ ба кор; ҳислатҳо, малакаҳо; дониш, малака; ҳосиятҳои устувори касбӣ (тафаккур, хотира ва ғайра).

Барои тартиб додани тасаввуроти омодагии ОҶ ба МП таҳия кардани шаклҳои лозим аст, ки ба масъала ва мавзӯи омӯзиши мувофиқат кунанд.

Ҳамин тариқ, зарур аст, ки хусусияти омодагии ОҶ ба МП, ҷузъҳо ва вазифаҳои он аз нуқтаи назари вазъияти нави иҷтимоӣ-педагогӣ, вазифаҳои фаъолияти педагогӣ, мушаххасоти он вобаста ба марҳилаҳои омодаасозӣ, тақвияти таваччуҳи ба шахсият равонашуда оид тайёр кардани муаллими оянда дар муассисаи таҳсилоти ҳамагонӣ фаҳмо карда шавад.

Дар соҳаи омодагии омӯзгорони оянда нисбат ба фаъолияти робитавӣ дар чараёни таълим дар донишгоҳ, мушкилӣ ниҳоят зиёд шуда истодааст. Ин ба он вобаста аст, ки амалияи муоширатро дастурҳои педагогӣ оид ба тавсияҳои методӣ тағйир дода наметавонанд. Азбаски муошират як навъи махсуси фаъолият аст, азхудқунии МП танҳо дар

якҷоягии назарияи муошират ва амалияи МП имконпазир аст. Илова бар ин, такмили фаъолияти робитавии омӯзгорон ҷараёни мураккаб буда, баъзан аз сабаби табиати духӯрагии худ аламовар мебошад. Аз як тараф, - менависад муҳаққиқ Л.А.Петровская - азхудкунии баъзе донишҳо, малакаҳо, таҷрибаҳои нав ва аз тарафи дигар, тағйир додани рафтори шахсии худ, тағйироти шаклҳои аллакай мавҷудбуда мебошад [112].

Омодагӣ ба МП бе такмили соҳаи ҳавасмандгардонии донишҷӯён, ки дараҷаи огоҳӣ ва муваффақияти мутобиқати онҳоро ба кори касби омӯзгорӣ муайян мекунад, рӯй дода наметавонад.

Ба дарки мундариҷа ва моҳияти омодагӣ ба кори педагогӣ такя намуда, дар асоси маълумоти мавҷуда оид ба омодагӣ ба дигар тарафҳои кори касби омӯзгорӣ мо ҷузъҳои зеринро оид ба омодагии донишҷӯён ба МП муайян кардем: ҳавасмандӣ-фардӣ, пурмазмун ва фаъол.

Назария ва амалияи иртиботи педагогӣ, таркиби унсурҳои омодагӣ ба муколамаи педагогӣ бо тартиби зерин оварда мешавад:

Ҷузъи ҳавасмандгардонӣ-шахсӣ. Боварӣ ба аҳамияти муошират дар кори педагогии омӯзгор; дарки он ҳамчун омили рушди босамари касбӣ, диққаткорӣ ба фаъолияти муошират, хоҳиши эҷодӣ ва амалӣ сохтани он.

Боварӣ ба қобилияти мусбии ҳар як шахс, эътирофи ҷонибҳои манфиатдори он (дониш, бозӣ, кор, иртибот). Худтакмилдихӣ тавассути худшиносӣ, худислоҳкунӣ, худомӯзӣ, худтарбиякунӣ, дарки зарурати азхудкунии технологияҳо ва усулҳои муошират.

Ҷузъи пурмазмунӣ. Донишҳо:

– моҳияти муошират ва сохтори он, вазифаҳои педагогии муошират;

– қонуният ва механизмҳои таъсири психологии одамон ба ҳамдигар дар ҷараёни муошират;

– қонуниятҳои дарки иҷтимоӣ – дарк кардан ва фаҳмиши одамони дигар;

– технологияҳо ва усулҳои иртибот ва имконияти истифодаи онҳо дар МП ;

– хусусиятҳои психологӣ ва педагогии муҳити зист, ки дар он муошират амалӣ карда мешавад;

– методикаи ташхиси шахсият ва ислоҳи он.

Ҷузъи фаъол. Маҳоратҳо:

– дар фазои тағйирёбандаи муошират сарфаҳм рафтан;

– ният кардан барои фаҳмидани МП ;

– системаи муоширатро дуруст таҳия ва татбиқ кардан;

– ҳолати рӯҳии худро назорат кардан;

– дарк кардани ҳолати психологӣ ва эҳсосии шарикӣ муошират;

– худсобиткунии шахсияти худ;

– таъсир расонидан ба шарикӣ муошират;

– ба ҳолати рефлексивӣ баромадан;

– аз ҷиҳати психологӣ таъсир расонидан;

– шифоҳӣ ва ғайришифоҳӣ муошират карда тавоништан;

– дарк кардан ва интихоб намудани усулҳо ва тарзи муошират.

Ҳарсе гурӯҳи ҷузъҳои омодагӣ ба МП бо ҳам алоқаи зич доранд.

Ҷузъи ҳавасмандгардонии шахсият ба омӯзиши бошууроноии назария ва амалияи МП мусоидат менамояд, ки донишҷӯи психологияи одам, усулҳо ва воситаҳои ташхис, қобилияти гузаришро ба мавқеи таҷрибаи шахсӣ дар назар дорад. Дарки худбаҳодиҳии дохилӣ аз ҳар қадам одам зарурати дарк кардани технология ва техникаи баён ва қабули дигар усулҳои башардӯстонаи таъсироти психологиро талаб мекунад.

Педагогика ду самти асосии таълимро муайян менамояд, ки муаллимони оянда барои МП дар чараёни таълим дар донишгоҳ омода карда мешаванд. Дар барномаҳои таълимӣ курсҳои махсус барои ташаккули фарҳанги МП дар байни муаллимони оянда ворид карда мешавад. Бинобар ин, таҷрибаи кофӣ чамъ оварда мешавад.

Самти дуҷуми концепсияи ба касбият равонашудаи фаъолияти таълимии омӯзгорон дар фанҳои таълимӣ хусусияти психологӣ, педагогӣ ва методологӣ дошта, татбиқ карда мешавад. Дар ин ҳола масъалаҳои МП бо омӯзиши мавзӯҳои муҳим амалӣ карда мешаванд. Мо дар таҳқиқоти худ кӯшиш намудем, ки роҳу равишҳо, аз ҷумла, назария ва амалияи муоширати педагогиро дар курсҳои асосӣ, барномаҳои таълимӣ ва фанҳои махсусро дар самти дахлдор муттаҳид созем.

Дар таҳлили назариявии масъалаи ташаккули омодагии омӯзгорони оянда барои МП муносибатҳои гуногун ба ташкили ҷузъҳои омодагии ҳар як ҷузъи таркибӣ, дараҷаи ташаккул ва истифодаи усулҳои дидактикӣ ошкор карда шуданд.

Ба ақидаи мо оғози тақмили ихтисоси омӯзгорони оянда аз соли якуми таҳсил ба роҳ монда шавад, беҳтар мешавад. Таҷрибаи ибтидоии муоширати касбии омӯзгори оянда одатан таҷрибаи аввалин шуда, пас аз соли сеюм мегузарад. Ҳангоми таҷрибаомӯзӣ, омӯзгорони оянда мутобиқи нақшҳои касбии худ ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ мутобиқ карда мешаванд. Барои мутобиқсозии бомуваффақияти омӯзгорони оянда ба фаъолияти омӯзгорӣ ҳангоми таҷрибаомӯзӣ онҳо бояд дар бораи шароити муносиби мутобиқшавӣ маълумоти зарурӣ дошта бошанд, ниёзҳои мутобиқшавиро, ки дар шароити воқеии мутобиқшавӣ ба вуҷуд меоянд, татбиқ кунанд. Баъди гузаштани ҳар як таҷриба омӯзгорони оянда доир ба МП дониш, малака ва таҷриба андӯхта, дар оянда тарҳрезӣ ва корбаст менамоянд.

Мувофиқи мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот таҳлили концепсияи “МП ” гузаронида шуд. Дар адабиёти муосири психологӣ ва педагогӣ ягонагӣ дар шарҳи ин мафҳум вуҷуд надорад. Мо муносибати як қатор муаллифони ба мафҳум баррасӣ менамоем. Муҳаққиқ Кан-Калик дар зери робитаи педагогӣ ҳамкориҳои муаллим ва хонандаро дар чараёни таълим мефаҳмад, ки ба фароҳам овардани фазои мусоиди психологӣ, пешбурди худшиносӣ, худбаёнкунӣ, ҷорӣ кардани қобилияти шахсӣ ба чараёни таълим нигаронида шудааст.

Муҳаққиқи рус А.А.Леонтев муоширати педагогиро чунин шарҳ медиҳад: “МП муоширати касбии байни омӯзгор ва хонандагон дар синф ва берун аз он мебошад, ки ба фароҳам овардани фазои мусоид равона шудааст” [86, 31].

Дар муносибатҳои ишорагардида робита бо муоширати касбии байни омӯзгорон ва мактаббачагон ҳангоми омӯзиш алоқаманд аст. Тафсири васеи истилоҳот ва мафҳумҳои таҳлилгардида вучуд дорад: МП муоширати касбии муаллимон бо донишҷӯён дар вақти таълиму тарбия мебошад. Он ба ташкили заминаҳои тақмили ҳамаҷонибаи шахсӣ нигаронида шудааст, имкони назорат бурдани чараҳои иҷтимоӣ-психологӣ ва тамоюлҳоро дар ҷомеа дорад ва дар ниҳоят муҳити мусоиди психологиро ба даст меорад.

Дар ин таърифҳои ишорагардида муоширатро бояд ба ду қисм чудо кард: самтҳо муоширатро бо иҷрои яке аз субъектҳои робитаи кори касбӣ пайваस्त мекунад, қисми дигар вазифаҳои муоширатро таъкид мекунад. Бо ин вазифаи асосии муошират фароҳам оварда мешавад ва муҳити аз ҷиҳати психологӣ мусоид барои таълиму тарбия ба вучуд оварда мешавад.

Таҳлили омодагии ОҶ ба муошират ба он мусоидат мекунад, ки ҷузъи фаъолияти дар таърифҳои боло овардашуда барои ӯ муҳимтар аст. Бо назардошти хусусияти робита на танҳо муошират дар сатҳи касбӣ татбиқ карда мешавад, балки пас мо ҷоиз мешуморем, ки маънои «МП» ва «муоширати касбӣ-педагогӣ» -ро чудо намоем.

Барои МП мо байни ду объектҳои муошират, ки ба принципҳои инсондӯстӣ асос ёфтааст, муайян мекунем, ки мақсади асосии он таълим, рушд, ки дар фазои мусоиди бароҳати эҳсосотӣ ва психологӣ амалӣ карда мешавад. Хусусияти фарқкунандаи муоширати касбӣ татбиқи он дар фаъолияти касбӣ мебошад, бинобар ин мо муоширати касбӣ ва педагогиро ҳамчун МП-и хонанда ҳангоми иҷрои вазифаҳои аввалияи педагогӣ дарк мекунем.

Чудо кардани мафҳумҳои “МП” ва “муоширати касбии педагогӣ” имкон медиҳад: дар ОҶ ташаккул додани усулҳо ва малакаҳои муошират дар раванди такмили ихтисос на танҳо ҳангоми омӯзиши фанҳо, аз ҷумла, барои аз худ кардани назария ва амалияи ташаккул ва ташкили тамоми раванди таълим; пайваст кардани омӯзиши фаннӣ ва касбӣ, таълими назариявии МП бо амалияи МП дар синф ва дар ҷараёни таҷрибаи педагогӣ таъмин карда шавад. МП ва МП-и касбӣ аз рӯи сатҳи салоҳияти робитавӣ, аз худ кардани маҳорати технологияҳои робитавӣ ва воситаҳои иртибот фарқ мекунад.

Муоширати касбӣ-педагогӣ донишхоро дар бораи муҳити касбии робитавӣ фаро мегирад. Аз ин рӯ, омодагӣ ба муошират дар қори ба касби омӯзгорӣ тайёр будан мебошад, ки он аз ду қисм иборат аст: омодагӣ ба муошират ва дониستاني шароити мувофиқ. Шартҳои омодагии муаллимон барои муошират дар ҷадвали 2 нишон дода шудааст.

Фаҳмидани муҳити муошират донишхоро оид ба намудҳои гуногуни муассасаҳои таълимӣ ва тарбиявӣ, хусусиятҳои психологӣ ва синнусолии кӯдакон, моделҳои таълиму тарбия, қонуниятҳои онҳо ва ғайраро дар бар мегирад.

Мувофиқати марҳилаҳо дар ташаккули омодагии ОҶ барои МП бо нақши касбии онҳо дар таҷрибаи муосир ба омӯзиши бештари муҳити мутобиқшавӣ, дарки эҳтиёҷоти мутобиқшавӣ бо ёрии имконияти гуногуни идоракунии мутобиқшавӣ мусоидат мекунад.

Фикрҳои дар боло зикргардида ба мо имконият медиҳанд, ки модели мутобиқсозии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-омӯзгориро дар МП таҳия намоем.

Ҷадвали 2. Унсурҳои омодагии муаллимон ба муоширати педагогӣ

Шарт ва манбаи омодагӣ ба МП	Омилҳои ташаккули омодагӣ ба МП	Вазифаҳои МП
<p>1. Донишҳо: - методологӣ; - психологӣ-педагогӣ; - маҳсул оид ба назарияи муошират;</p> <p>2. Доштани қобилиятҳо ва малакаҳои муошират.</p> <p>3. Робита бо таҷрибаи фаъолияти коммуникативӣ.</p> <p>4. Омодагии психологӣ-педагогӣ: - азхудкунии донишҳо ва маҳорати психологӣ-педагогӣ;</p> <p>5. Азхудкунии усулҳо ва методикаи ташхисӣ. Хосиятҳои шахсӣ: - пурдонӣ; - боодобӣ; - хушахлоқӣ; - уҳдабарой; - хайрхоҳӣ; - рӯирост; - диққаткор, таҳамулпазир; - ташаббускор; - дилсӯзона; - беғаразӣ; - некбинӣ;</p>	<p>1. Омилҳои иҷтимоӣ: - зарурати ҷамъиятӣ ба шахсияти педагогӣ коммуникабелӣ; - фармоиши системаи таҳсилот ба омӯзгори алоқадор –кор дар муассисаҳои таълимӣ; - нишондодҳои мақсаддор ба педагоги кордон дар системаи омодакунӣ ба кори касбӣ-педагогӣ.</p> <p>2. Омилҳои педагогӣ: - раванди таълимӣ-тарбиявӣ; - зарурати кори муоширатӣ.</p> <p>3. Дастур ба муоширати гуманистии педагог бо хонандагон ва хонандагон ба ҳамдигар.</p> <p>4. Омилҳои психологӣ-педагогӣ: - муносибатҳои субъектӣ-субъектии хонандагон ва омӯзгорон дар раванди корҳои тарбиявӣ (ҳамкорӣ, якҷоя амал кардан); - аз ҷониби мактаббачаҳо қабули арзишҳои ҷузъӣ</p>	<p>1. Вазифаҳои ташкилӣ: - Ҳамкории иштирокчиёни раванди педагогӣ: - эътимоднок; - аҳамиятнок; - фазои ҳақиқии психологӣ; - ҳамдигарфаҳмӣ; - дар дарсҳо ташкили фазои мувофиқи психологӣ.</p> <p>2. Вазифаи иттилоотӣ: - гузаронидан ва азхудкунии иттилоот; - -бавучудории қобилияти мавзӯӣ-амалӣ; - ташаккули шавқмандии фаъолияти маърифатӣ;</p> <p>3. Вазифаи арзиши раҳнамоӣ: - арзёбии ҳамкории иштирокчиёни МП ; - раҳнамоии маърифатӣ дар маълумоти таълимӣ; - мубодилаи арзишҳои иттилоотӣ; - муносибати алтернативӣ оид ба интихоби фаъолияти маърифатӣ;</p> <p>4. Вазифаи тараққиқунанда: - ташаккули мавқеъҳо, нишондодҳо,</p>

<p>- ҳунари баланд; 6. Ба МП равонашуда: -манфиатҳо; - арзандагии шарики муошират.</p>	<p>коммуникативӣ дар кори педагогӣ; - арзишҳои иштирокчиёни раванди педагогӣ ба муошират; - нишондоди мактаббачагон ба муошират бо омӯзгорон.</p>	<p>ақидаҳо, болобардории талабот; -васеъкунии ҷаҳонфаҳмӣ оид ба эҷоди арзишҳои ахлоқӣ; -Инкишофи зеҳн; 5. Вазифаи ислоҳкунӣ: - барқарорсозии робитаҳо; -қабули қарорҳои мувофиққардашуда; -тасҳеҳи дутарафаи муошират; - рафъсозии монеаҳои психологӣ; - баландбардории эътибори омӯзгор дар ба вучуд овардани муносибатҳо дар байни шахсиятҳо; - сохтани муносибатҳо. 6. Вазифаи идоракунӣ: - мушаххаскунии мақсади муошират; - интихоби заминаҳои иттилоотии муошират. 7. Вазифаи ташкилӣ: - амали якҷояи иштирокчиёни раванди педагогӣ: боварии дутарафа; аҳамиятноки; робитаи воқеии психологӣ; ҳамдигарфаҳмӣ; дар дарсҳо ташкил кардани муҳити бароҳати психологӣ. 8. Вазифаи иттилоотӣ: - гузаронидан ва азхудкунии иттилоот; - ташаккули малакаҳои ақлонӣ ва</p>
--	---	---

		<p>фаннӣ- амалӣ;</p> <ul style="list-style-type: none"> - ташаккули ҳавасмандии фаъолияти маърифатӣ. <p>9. Вазифаи арзишӣ-раҳнамоӣ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - арзёбии амалҳои муштараки иштирокчиёни МП ; - аломатҳои маърифатӣ дар раванди таълим; - мубодилаи арзишҳои хусусияти иттилоотидошта; - муносибати алтернативӣ ба интихоби вариантҳои амалҳои маърифатӣ; <p>10. Вазифаи рушддиҳанда:</p> <p>ташаккули мавқеъҳо, нишондодҳо, ақидаҳо, баландшавии талабот;</p> <ul style="list-style-type: none"> - васеъкунии савияи ташаккули нишондодҳои ахлоқӣ; - рушди зеҳн. <p>11. Вазифаи ислоҳкунӣ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - барқарорсозии робитаҳо.
--	--	---

Пеш аз он ки ба таҳия ва сохтани модел оғоз намоем, мафҳумҳои «моделсозӣ» ва «модел» бояд муайян карда шаванд. Нисбат ба мафҳуми моделсозӣ дар адабиёт андешаҳои гуногун вучуд доранд. Масалан, таҳиякунандагони энциклопедияи педагогии Русия «моделсозӣ» мушаххас мекунанд, ки аввалан, ба сифати роҳи омӯзиши объектҳо дар моделҳои худ намунаҳои як қисми муайяни воқеияти табиӣ ё иҷтимоиро муайян мекунанд; аз тарафи дигар, онро ҳамчун раванди сохтан ва омӯзиши моделҳои воқеӣ баррасӣ мекунанд.

Тартиб додани модели мутобиқсозии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ- педагогӣ дар МП аз омилҳои зерин вобаста аст: эҷодӣ-азнавсозӣ; сохторӣ-тафсирий; тақлидкунӣ.

Ҳолати омодагии омӯзгорон

1. Донишҳо: методологӣ; психологӣ-педагогӣ; доштани малакаҳои муошират;

2. Робита бо амалияи робитаӣ. Омодагии психологӣ ва педагогӣ:

– дониш, малакаи психологӣ ва педагогӣ доштан;

– доштани тарзу усулҳои таҳлил.

3. Сифатҳои шахсӣ: пурдонӣ, боодобӣ, хушмуомилагӣ, маҳорати бо дигарон робита барқарор кардан, уҳдабароӣ, меҳрубонӣ, ошкоргӯӣ, назокат, таҳаммул, ташаббус, дилсӯзӣ, холисӣ, некбинӣ, беғаразӣ.

4. Бодикқатӣ ба МП: манфиатҳо, эҳтиёҷот, муносибат, аҳамияти шарикӣ муошират;

5. Омилҳои иҷтимоӣ: зарурати баромади иҷтимоии шахсияти мутахассис, тартиби низоми таълим барои фаъолияти муаллим дар муассисаҳои таълимӣ, муқаррароти мақсадноки омӯзгори касбӣ ҳангоми тайёри ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ;

6. Омилҳои педагогӣ: чараҳои таълим, талабот ба фаъолияти иртиботӣ, нишондод ба муоширати инсондӯстӣ бо мактаббачагон ва муаллимон, бо хонандагон ва ҳамдигар;

7. Омилҳои психологӣ ва педагогӣ: муносибати субъектӣ-субъектии хонандагони синнусоли мактабӣ ва ОҶ дар фаъолияти таълимӣ (рафоқат, ҳамкорӣ), қабули хонандагон дар бораи аҳамияти ҷузъи робитавӣ, дар фаъолияти таълимӣ, тамоюли арзишии иштирокчиёни раванди педагогӣ оид ба МП, нишондоди хонандагон ҳангоми муошират кардан бо омӯзгорон;

8. Ҳолати омодагии донишҷӯён ба МП: эҷодӣ-навсозӣ, самаранокӣ, вазифаи ташкилӣ;

9. Ҳамкори байни иштирокчиёни раванди педагогӣ:

а) боваринокӣ;

б) аҳамиятноки;

в) алоқаи воқеии психологӣ;

г) фаҳмиш;

д) фароҳам овардани фазои аз ҷиҳати психологӣ мусоид дар синф;

10. Вазифаи иттилоотӣ:

– интиқол ва азхудкунии иттилоот;

– ташаккули малакаҳои зеҳнӣ, мавзӯӣ ва амалӣ;

– ташаккули шавқмандии фаъолияти маърифатӣ;

11. Вазифаи тахминии харочот:

– ҳамкори муштаракӣ арзишӣ-раҳнамоӣ байни иштирокчиёни МП;

– тамоюли маърифатӣ ва иттилоотӣ-таълимӣ;

– маълумот дар бораи арзиши мубодила;

12. Муносибатҳои гуногун оид ба интиҳоби шаклҳои фаъолиятҳои маърифатӣ:

– ташаккули мавқеъ, нуқтаи назар, эътиқод, талабот ба афзоиши мустақилона васеъ кардани савияи дониши худ;

– ташаккули принципҳои ахлоқӣ;

– такмили зеҳнӣ.

Вазифаҳои ислоҳӣ:

- барпо кардани алоқа;
- қабули қарорҳои мувофиқашуда;
- ислоҳи муштараки робита;
- баргараф кардани монеаҳои психологӣ;
- баланд бардоштани нуфузи омӯзгорон дар ташаккули муносибатҳои шахсӣ;
- бунёди муносибатҳои эҷодӣ.

Вазифаҳои идоракунӣ:

- ташаккули мақсадҳои муошират;
- интихоби заминаи иттилоотии муошират

Шартҳои омодагии омӯзгорон барои МП

Муҳаққиқи машҳури рус Ю.А.Конаржевский амсиласозиро ҳамчун усули амалии маъракаи оперативии ғайримустақим ё назариявӣ муайян мекунад, ки дар он объектҳои таваҷҷуҳ мустақим омӯхта нашудаанд ва системаи ғирасон ё системаи сунъӣ истифода мешавад, ки мутобиқи шинохти воқеии объект ҷойгир ва муайян карда шудааст, ки метавонад онро дар марҳилаҳои муайян иваз намояд ва таҳқиқоти онро дар ниҳоят бо маълумот дар бораи объекти моделшаванда таъмин мекунад [70], яъне: байни модели аввалин ва робитаи монандӣ, ки шакли он аниқ ифода ва дақиқ сабт шудааст (инъикоси ҳолат ва ҳаммонанди аниқшуда); намуна дар чараёни донишҳои илмӣ, ки объекти таҳқиқотро иваз мекунад (ҳолати намояндагӣ); омӯзиши модел маълумотро дар бораи нусхаи аслий (ҳолати экстраполятӣ) медиҳад.

Моделҳои пешниҳодкардаи мо марбут ба мутобиқ кардани ОҚба кори касбӣ-педагогӣ дар МП мушкилоти зеринро инъикосгар аст:

- талаботе, ки ҷомеа барои муоширати касбӣ-омӯзгорӣ ва омодагии муаллимон пешниҳод мекунад;
- ғояҳои илмии базавӣ оид ба ташаккули омодагии муаллимони ҷавон ба МП ;

– ташкили чараёни тайёр кардани ОҶ барои МП ҳамчун омили мутобиқшавӣ ба кори касбӣ- педагогӣ;

– мундараҷаи таълим: усули педагогӣ ва муошират ҳамчун воситаи худшиносӣ, худмукамалсозӣ (инфироодӣ ва касбӣ).

- тафтиши модели мутобиқсозии ОҶ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар МП .

- асосноккунии модели мутобиқкунии муаллимони ҷавон ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ дар МП .

Мақсад: ташаккули омодагии ОҶ ба МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба фаъолияти педагогӣ.

Вазифаҳо:

– дар омӯзгори ҷавон коркарди мавқеи инсондӯстии омӯзгорӣ;

– такмил додани сифатҳои шахсии ОҶ бо рӯоварӣ ба моделҳои омӯзгорӣ бо фарҳанги баланди муошират;

– бой гардонидан ва рушди таҷрибаи робитавӣ.

Мундариҷа: Назария ва технологияи МП дар фанҳои сикли педагогӣ. Курси махсуси “Технологияи МП ”.

Принсипҳо: принсипҳои педагогикаи гуманистӣ (фардӣ, фаъолнокӣ, бисёрсубъектият); принсипҳои дидактикӣ: илмӣ; шуурнокӣ ва фаъолнокӣ; мунтазамӣ ва пайдарҳамӣ; робитаи байни назария ва амалия ва ғайра.

Асосҳои педагогии тайёр кардани муаллимони ҷавон барои МП ҳамчун омили мутобиқшавӣ ба фаъолияти касбӣ ва таълимӣ:

– ташкили чараёни таълим дар асоси муносибати ба шахсият равонашуда;

– рушди ташаккули муаллим тавассути тафаккури дар асоси таҷрибаи шахсӣ ташаккулёфта;

– ҳамроҳ кардани ОҶ ба муоширати мустақил, омӯзгорӣ ва касбӣ- педагогӣ.

Марҳилаҳои ташаккули омодагии омӯзгорони оянда барои МП :

- марҳилаи пешакии ҳавасмандкунанда;
- марҳилаи асосии таълими назариявӣ ва технологӣ;
- қадами таълими минбаъдаи омодагии назариявӣ ва техникӣ;
- марҳилаи амалии нигаронидашуда.

Дарачаи омодагии ОҶ ба мукотибаи педагогӣ:

- эҷодӣ-таҷдидшуда;
- самаранок;
- тақлидкунанда.

Меъёрҳои дарача:

- салоҳияти иртиботӣ;
- оғози муошират;
- арзиши шахсӣ ва омӯзгорӣ.

Сохтани модели мутобиқкунии муаллимони ҷавон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар МП, таҷрибаи воқеии таълим дар муассисаҳои таълимӣ ва марҳилаи ибтидоии кор дар муассисаи таҳсилоти умумиро ба инобат мегирад, аз се гурӯҳи ба ҳам алоқаманд иборат аст: муайян кардани ҳадафҳо (ҳадафҳо ва вазифаҳо); ташкил кардан (принсипҳо, шартҳо, марҳилаҳо, мундариҷа); баҳодихӣ (дарача, нишондиҳандаҳо).

Дар асоси гуфтаҳои боло, модел аз мутобиқгардонии ОҶ ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ дар МП иборат аст, ки дар расми 2 оварда мешавад.

Дар рафти таҳлилу таҳқиқ чунин натиҷагирӣ кардем:

- муошират дар раванди педагогӣ воситаи ҳалли мушкилоти педагогӣ мебошад;
- ҳамроҳии иҷтимоию равонии чараёни таълим;
- муносибатҳои мансабии таҷрибаомӯзон ва таълимгирандагон дар идоракунӣ.

Расми 2: Амсилаи мутобиқгардони омӯзгорони оянда ба муоширати педагогӣ

Азбаски муошират як навъи муҳими фаъолияти касбии омӯзгор, ҳамчунин омили асосии мутобиқ кардани омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ мебошад, омодагии омӯзгорони ҷавонро барои МП ба назар гирифтагӣ яке аз шартҳои асосии кори педагогист. Вақте ки омӯзгор ба МП омода аст, сифатҳои рушдбандии шахсияти омӯзгори ояндаро дарк кардан мумкин аст, ки бо салоҳият ва ташаббусҳои иртиботӣ ва педагогӣ тавъам мебошанд.

Моделҳои мутобиқшавии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар соҳаи МП аз се қисмати ба ҳам алоқаманд иборат аст:

- муайян кардани ҳадафҳо (ҳадафҳо ва вазифаҳо);
- ташкилӣ (мундариҷа, принципҳо, шартҳо, самт);
- арзиш (натичаҳо, нишондиҳандаҳо).

1.3. Шартҳои педагогии ташаккули омодагии омӯзгорони ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба муоширати педагогӣ

Мақсади ин бахш муайян намудани шартҳои мураккаби омӯзгорӣ барои ташаккули омодагии ОҶ ба МП ҳамчун омили мутобиқшавии онҳо ба фаъолияти касбӣ ва таълимӣ, ошкор намудани ҳар як шартҳои интихобшуда мебошад. Омода намудани муаллимони ҷавон барои МП дар доираи чараҳои таълим метавонад дар шароити муайян қор кунад ва такмил ёбад. Ин раванд дар таҳқиқоти олимони Ю.К.Бабанский, Г.И.Вергелес, М.Е.Дуранов, Ю.П.Соколников, Н.М.Яковлева ва дигарон зикр гардидаанд.

Дар адабиёти илмӣ оид ба таърифи «шароит» гуногунандешӣ ҷой дорад. Дар фалсафа истилоҳи “шароит” ҳамчун муносибати объект бо зухуроти атроф муайян карда мешавад.

Шароитҳо муҳите мебошанд, ки дар он падида рӯй медиҳад, вучуд дорад ва такмил меёбад.

Истилоҳи “шароит” -ро аз нигоҳи категорияҳои дидактикӣ, ки унсурҳои асосии раванди таълимро инъикос мекунанд, муайян кардан мумкин аст. Дар ин росто муҳаққиқ В.И.Андреева чунин мешуморад, ки шароити педагогӣ натиҷаи интихоби мақсаднок, таҳия ва истифодаи захираҳои иттилоотӣ, усулҳо, инчунин, шаклҳои ташкилии таълим барои ноил шудан ба ҳадафҳои таълимӣ мебошад [20].

Муҳаққиқ Н.Ю. Посталюк зери мафҳуми шароити педагогӣ омилҳои омехтаи вазъи педагогиро мефаҳмад, ки ин ба пайдоиши қонунҳои педагогӣ бо омилҳои сабабгор мусоидат мекунад ё муқобилат мекунад. Ҳамин тариқ, маънои асосии педагогии категорияи «омил» ин қувваи пешбарандаи ҳама гуна равандҳои педагогӣ мебошад [117].

Тавсифи шароити мусоид барои таълими самарабахши муаллимони оянда, ки аҳамияти ҳамгироии ҳавасмандгардонӣ-ихтиёро нишон медиҳад, дар таҳқиқоти З.С.Левчук, В.П.Пустовоитова, З.В.Семенова баррасӣ гардидаанд.

Муносибати гуногунҷабҳаи муошират дар муайян кардани шароити педагогӣ аз ҷониби Н.М.Яковлева таҳлил карда шудааст.

Шароити педагогии тайёр кардани муаллимони оянда ба фаъолияти касбӣ ва эҷодӣ маҷмуи ҷорабиниҳо дар ҷараёни таълим мебошад, ки бояд хонандагонро ба ноилшавии сатҳи зарурии он таъмин намояд [117].

Ба андешаи мо, таърифи охирин ба мақсад наздиктар аст, зеро он ба дастовардҳои таълимгирандагон ба сифати шартӣ ниҳои алоқаи мутақобила таъя мекунад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, мутобиқи шартҳои педагогии ташаккули омодагии ОҶ барои МП, мо маҷмуи тадбирҳои ба ҳам алоқамандро дар раванди таълим мефаҳмам, ки риояи он омодагии омӯзгорони ҷавонро барои МП баланд мебардорад ва ба ин васила мутобиқати онҳоро ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ беҳтар мекунад. Ҳангоми муайян кардани шароити педагогӣ мо мувофиқи тавсияҳои

М.Яковлева амал кардем ва боварӣ дорем, ки муваффақият аз шароити интихоб вобаста аст, яъне:

- аз муайянкунии ҳадафи ниҳойӣ ё натиҷаи зарурӣ барои муваффақшудан;

- аз фаҳмидани он, ки беҳбудии чараёни таълим танҳо аз ҳисоби як мавқеъ ё шароит, инчунин маҷмуи бо онҳо алоқаманд ба даст намеояд;

- дар марҳилаҳои алоҳидаи шароити педагогӣ метавонад ба сифати натиҷа, пешрафт дар татбиқи онҳо амал кунад.

Масъалаи баланд бардоштани сатҳи омодагии ОҶ-и СИ ба МП ҳамчун омили мутобиқшавии онҳо ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ фароҳам овардани шароитро тақозо мекунад, ки инҳоро ба инобат мегирад:

- фармоиши иҷтимоии муассисаи таҳсилоти умумӣ барои омодагии шахси қобилиятнок ва салоҳиятнок барои МП;

- хусусияти чараёни таълим дар муассисаи таҳсилоти умумӣ ва тамоюлҳои муайянкунандаи рушди муосири таълим: демократикунонӣ, инсондӯстӣ, ҳамгирӣ;

- ошкор намудани моҳияти робита ҳамчун омили мутобиқсозии инфиродӣ ба шароити нав;

- тавсифи низомнокии чараёни коммуникатсионӣ;

- хусусиятҳои фаъолияти педагогӣ.

Масъалаи мутобиқ кардани муаллимони ҷавон ба кори омӯзгорӣ дар МП ҷудо кардани шароитро тақозо мекунад, ки дар чараёни таълим пешниҳод карда мешаванд: такмил додани шахсияти муаллимони ҷавон; пешбурд ба сатҳи баландтари омодагӣ ба МП .

Дар натиҷаи таҳлили мушкилоти мутобиқшавии ОҶ ба кори омӯзгорӣ ва хусусияти педагогии муошират, мо шартҳои зерини педагогиро барои ташаккули омодагии ОҶ ба МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба касби омӯзгорӣ муайян кардем:

– барпо кардани раванди педагогӣ дар заминаи таълими ба шахсият ва кори касбӣ равонашуда;

– ташаккули худогоҳии омӯзгор тавассути фарогирии васеи масъалаҳо;

– воридкунии мақсадноки омӯзгорон ба муоширати мустақилонаи таълимӣ ва касбӣ.

Дар айни замон, масъалаи тайёр кардани муаллимони оянда аз нуқтаи назари гуногун, аз ҷумла муносибатҳои шахсӣ нигаронидашуда ва касбӣ фаъолна омӯхта мешавад. Ошкор кардани моҳияти ҳар яки ин муносибатҳо аз муайян кардани хусусияти истифодаи онҳо дар раванди таълим ва рушди ОҶ-и СИ ба МП иборат мебошад.

Асоси намунаи нави педагогӣ гузариш ба муносибатҳои субъектҳо иштирокчиёни раванди педагогӣ мебошад.

Дар ташаккули МП-и омӯзгори ҷавон ва инсондӯст ҷомеа ба шахси нодир ва арзанда, ки ба худмубрамсозии шахсӣ қодир аст, ниёз дорад.

Назария ва амалияи таълимот, ки ба омодагӣ нигаронида шудааст, дар солҳои 60-уми асри ХХ пайдо шуда буд, дар намуди маҷмуи ақидаҳои назариявӣ нисбати шахс ва ҳамчун амалияи психотерапевтӣ зуҳур карда буд. Психологияи инсондӯстӣ ҳамчун асоси методологӣ ва амалии педагогика хизмат мекунад, ки ба ғояи фаъолияти шахсӣ асос ёфта, қувваю маҳорати эҷодии ҳар як шахсро муайян мекунад ва бо истифода аз имконияти эҷодии кори гурӯҳӣ ба арзишҳои маънавӣ рӯ меорад, зарурияти ба назар гирифтани эҳтироми шахсияти ҳар як хонандаро таъмин мекунад.

Афзалият дар таълими ба шахсият нигаронидашуда ба ҳаракати мувофиқ дар дониш, санчиши хурсандӣ, кашфи донишҳои нав, муваффақияти муоширати байнишахсӣ дар ҷараёни таълим дода мешавад.

Дар таърихи педагогикаи тоҷик М.Лутфуллоев, И.Х.Каримова, Қ.Б.Қодиров, Мирализода А.М., Ф.Шарифзода, Х.Афзалов, А.Нуров,

Ф.Гулмадов, Х.Раҳимзода ва дигарон раванди педагогиро дар асоси гоҷҳои инсондӯстӣ тарҳрезиро корбаст намудаанд. Дар хусуси вазифаи омӯзгори фаъолияташ ба шахсият нигаронидашуда муҳаққиқ Д.А.Белухин чунин мешуморад, ки вазифаи асосии омӯзгори фаъолияташ ба шахсият нигаронидашуда ин кумак расонидан ба шахс дар муайян кардани муносибати ӯ ба худ, ба одамони дигар, ба ҷаҳон ва фаъолияти касбӣ мебошад [23].

Дар мавриди омодагии касбӣ бо муносибати ба шахсият нигаронидашуда, мо дар муайянкунии хусусиятҳои дахлдори шахсияти омӯзгори муосир, омӯзгори касбӣ, инсондӯстро мебинем ва дар асоси чунин хосиятҳои моделсозӣ, самт ва мазмуни муоширати омӯзгории ӯро дар низоми таҳсилоти баррасӣ менамоем.

Баррасии мушкилоти мавриди муҳокима қароргирифта дар манзари муносибати ба шахсият нигаронидашуда бо он вобаста аст, ки вақт онро талаб мекунад, то дар донишгоҳ шахсиятҳои сангдил омода карда нашаванд, балки омӯзгорони инсоншинос, ба шахсият дилсӯзона рафтор карда, бо таваччуҳи зиёд ба худшиносию худтакмилдиҳӣ рағбатдошта омода карда шаванд.

Муносибати ба шахсият нигаронидашуда маъноӣ рӯоварӣ ба таҳия ва татбиқи ҷараёни таълиму тарбия дар муассисаи таҳсилоти умумӣ, шахсияти омӯзгор ҳамчун ҳадаф, субъект, натиҷа ва меъёри асосии самарабахшии онро дошта, дастгириро дар соҳаи маориф аз таҷрибаи омӯзгор, ҷараёни табиӣ намунаҳои мустақил ва эҷодиёти шахсият, фароҳам овардани шароити муносибро барои ин дар назар доштан иборат аст.

Зери таълими ба инсон нигаронидашуда мо ташкили омӯзишро дар назар дорем, ки барои такмил додани қобилияти шахсии худбаҳодиҳӣ, худсобиткунӣ, худтакмилдиҳӣ, худидоракунии рафтор, таассури эҳсосотӣ, аз як тараф ва аз тарафи дигар, ба тавонистани ҳамкорӣ равона шудааст. Муносибати ба шахсият равонашуда яке аз

чузъҳои стратегияи назариявӣ ва методи ташкили раванди педагогиро дар бар мегирад:

- кумак намудан ба ОҶ аз ҷониби омӯзгорони роҳнамо дар дарк кардани худ ҳамчун шахсият;
- самаранок кардан, худогоҳӣ ва ошкор кардани имконияти онҳо ҳангоми амалисозии фаъолиятҳои робитавӣ;
- ташаккули маърифати худогоҳӣ ҳангоми қабули мавқеи муҳимми шахсӣ ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва касбӣ қабулшаванда, арзиши касбӣ;
- дар худтанзимкунии ҳолати рӯҳӣ;
- таҳлили чараёни таълим аз ҷиҳати арзиши он барои ташаккул ва рушди омӯзгорон.

Чузъи охирин ба зарурати аз худ кардани механизмҳои ҳамаи иштирокчиёни раванди таълим вобаста аст.

Ҷанбаи моҳиятии раванди таълим дар таълими ба шахсият нигаронидашуда аз ҳамкориҳои муаллим ва хонанда, хонанда бо хонанда баҳри мубодилаи арзишҳои зеҳнӣ, эҳсосотӣ, ахлоқӣ ва касбӣ иборат аст.

Ин ба мо имкон медиҳад, ки баҳри таҳия ва татбиқи чараёни таълим тавассути муносибати ба шахсият нигаронидашуда хусусиятҳои хонандагони алоҳидаро, ки барои МП ва ислоҳи онҳо бо роҳи иваз кардани ҷои қор, шакл ва усулҳои таълим муҳиманд, ба назар гирем.

Чузъи дувуми стратегияи назариявӣ ва методологии ташкили раванди педагогиро дар ташаккули омодагии омӯзгорон ба МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба кори касбии педагогӣ баррасӣ мекунем.

Натиҷаҳои таҳқиқоти психологҳо Л.С.Виготский, А.Н.Леонтев, В.М.Теплов, Л.С.Рубинштейн ва дигарон имкон медиҳанд, ки фаъолиятро ҳамчун омили ташаккул ва мукаммалсозии шахсият баррасӣ кунем. Ин бо он алоқаманд аст, ки фаъолияти манбаи ташаккули шахс, асоси ҳаёти ӯ мебошад. Муҳаққиқон (В.П. Зинченко, А.Н. Леонтьев, В.С. Швирев ва диг.) аломатҳои муҳимми зерини фаъолиятро қайд мекунанд:

мақсаднокӣ, дигаргунсозӣ ва эҷодкунии хислати он, воқеият, аҳамиятнокӣ, мақсаддор будан, шуур, қонуният ва сабабҳо ба шароити аҳли ҷамъият.

Ин хосиятҳо ягонагии субъективӣ ва объективиро дар кор ифода мекунанд. Фаъолиятро метавон ҳамчун як роҳи ҳастӣ ва такмили ҷома, инсон, раванди ҳамачонибаи тағйирот дар муҳити табиӣ ва иҷтимоии онҳо, аз ҷумла худи онҳо, мутобиқи талабот, ҳадафҳо ва вазифаҳои онҳо баррасӣ кард.

Тавре Б.Г.Ананев, Б.Ф.Ломов, С.Л. Рубинштейн, М.С.Каган таъкид мекунанд, маркази асосии фаъолияти шахс ин маҳз муносибати худро бо объект муайян кардан мебошад. Фаъолият шакли махсуси муносибати фаъоли инсонӣ ба олами беруна мебошад, ки мундариҷаи он ба тағйирот ва табдилёбии дунё, ки ба азхудкунӣ ва такмили шаклҳои мавҷудаи фарҳанг асос ёфтааст, мутобиқ аст.

Тибқи таърифи муҳаққиқ К.К.Платонов, фаъолият амали муштаракӣ одам бо муҳите мебошад, ки дар он шахс мақсадҳоро бошуурона амалӣ мекунад [115].

Ҳамин тавр, фаъолият як раванди мутақобилаи шахс ва таъсири ӯ ба олам ва ҷаҳони худ мебошад. Ин як раванди ҳамкорӣ аст. Ҳамкорӣ бо як ҳадафи мушаххас, яъне қонун кардани ниёзҳои инсонӣ ба маънои васеъ сурат мегирад.

Мувофиқи муносибати касбӣ ба фаъолият, раванди такмили ихтисоси омӯзгорон то ҳадди имкон бояд таҳсили мустақили ояндаи худро моделсозӣ кунад. Тавре ки муҳаққиқ Н.М.Яковлева таъкид мекунад, асолати тафсири муносири ин усул дар он аст, ки дониши назариявӣ ва таълим дар масъалаҳои касбӣ ва амалӣ ба малакаҳои ҳамгироии табиатан хоси онҳо бе танаффуси вақт дар заминаи ҳамкориҳои амиқи байни ҳама усулҳо ва шаклҳои ташкили раванди таълим асос ёфтааст [167].

Ҳамин тариқ, дар заминаи муносибати фаъоли касбӣ ғояи ташаккули шахсияти омӯзгор ҳамчун ихтисосманд муҳим ҳисобида мешавад.

Мо муносибати ба шахсият нигаронидашударо дар якҷоягӣ бо кори омӯзгорӣ барои аз ҳад зиёд кардани яке аз тарафҳо (рушди шахсӣ ё таълим) баррасӣ менамоем, ки инро таҳлили таҳқиқот оид ба таълим исбот мекунад ва ба оқибатҳои чиддӣ оварда мерасонад. Аз ҳад муносибати зиёд кардан ба фаъолият, фаҳмиши содакардашуда аксар вақт ба он оварда мерасонад, ки омодагии омӯзгори оянда барои омӯзиши малакаҳои муошират ба фаҳмиши ҷузъӣ меорад, дар ҳоле ки ҳуди шахс берун аз таҳқиқоти инфиродӣ ва махсус менамояд. Маъноии инсондӯстии муносибати ба шахсият нигаронидашудаи омӯзгорон дар МП такмили худтанзимкунӣ мебошад. Барои татбиқи муносибати фаъолнокӣ на танҳо ташкили кор оид ба такмили назарияи педагогӣ ва амалияи муошират, балки иҷрои он ба таври касбӣ мақсаднок карда шавад, яъне ворид кардани МП-и омӯзгорон дар чараёни таълим бо назардошти имконоти худ.

МП ҳамчун як қисми кори касбӣ ягонагии шахсият ва фаъолияти ҷузъҳоро таҷассум мекунад. Муносибати ба шахсият нигаронидашуда самти умумӣ ва хусусиятҳои раванди педагогиро муқаррар намуда, инсоникунонии муносибатҳои ҳамаи иштирокчиён мебошад. Дар байни амал кардани тамоилҳои инсондӯстии фаъолият ва инкишофи чараёни таълим, интиҳоб кардани роҳи асосӣ - самт барои такмили шахсият зарур аст. Он татбиқи муттасили такмили умумӣ ва касбиро дар бар мегирад, ки метавонад танҳо дар кор пайдо шавад.

Муносибати ба шахсият нигаронидашуда на танҳо баҳисобгирии хусусиятҳои шахсияти хонандагонро аз ҷониби омӯзгор, балки дарк кардани омӯзиши ҳуди онҳоро низ дар бар мегирад. Ҷанбаи муҳимми фаъолияти омӯзгорон, аз ҷумла муаллимони ояндаи СИ, худшиносии амиқ, робитаи хусусиятҳои шахсии онҳо бо талаботи мактаби муосир ва дар ин замина таҳияи усулҳои инсондӯстии МП мебошад. Ин ҳолатҳо

моро водор карданд, ки омодагии омӯзгоронро барои ташаккули МП интихоб кунем, то ки онҳо бояд худшиносиро инкишоф диҳанд.

Зарурати ташаккули ниёзҳои ОҶ барои рушди ҳудогоҳӣ бо тағйири намунаҳои рафтори педагогӣ алоқаманд аст ва аз ин рӯ эътирофи намунаи асосии педагогии рушди шахсият зарур аст. Дар сатҳи шахсият муаллим ҳамчун субъекти фаъол амал намуда, тарзи ҳаёти худ, омодагии аз нав дида баромадани мушкilot, масъулият барои ҳалли онҳоро дар фаъолияти касбӣ татбиқ мекунад.

Дар адабиёти психологӣ ва педагогӣ усулҳои гуногуни муайян кардани худшиносӣ ва худомӯзишӣ вучуд дорад. Психолог В.С.Мерлин шуурро бо “...хосиятҳои шахс, ки вай объекти фаъолият бо хусусиятҳои мушаххаси психологӣ ва иҷтимоӣ-маънавӣ мебошад” ва “объекти ҳудогоҳӣ на воқеият, балки шахсияти худ ҳамчун субъекти фаъолият аст” [96, 283], алоқаманд мекунад. Ӯ қайд мекунад, ки “худшиносии шахсияти мутлақ, пурра ва дақиқ нест”. Дар психология, тафаккурро баъзан бо «ман-Концепсия» айният медиҳанд - нисбатан устувор, бештар ё камтар бошуурона ҳамчун як низоми беназири тасаввурот дар бораи ҳуди шахс, ки муносибатҳои худро бо одамони дигар эҷод мекунад ва худашро андаке дилхуш мекунад.

“Ман-концепсия” том аст, ҳарчанд аз муҳолифатҳои дохилии нақши “Ман оро нестам”, ҳамчун муносибат нисбати худ амал мекунад ва дар худ ҷузъҳои зеринро дар бар мегирад: маърифатӣ – нақши сифатҳо ва қобилияти худ, намуди зоҳирӣ, аҳамияти иҷтимоӣ ва ғайра; эҳсосотӣ – ҳуди қадру қимат, муҳаббат ба худ, худтахриқдихӣ ва ғайра; баҳодихӣ-иродавӣ – кӯшиши худбаҳодихиро баланд кардан, эътибор пайдо кардан ва ғайра.

Зарурияти такмил додани ҳудогоҳии омӯзгорон диққати худро ба таҳқиқот оид ба такмили ихтисоси муаллимон ҷалб менамояд. Муҳаққиқ Н.К.Бакланова яке аз муҳимтарин сифатҳои камолоти касбиро “... худшиносии касбӣ – худро дарк кардан ҳамчун як шахс дар гуногунии сифатҳои касбӣ, имконият ва қобилияти онҳо” мешуморад. Дар байни

хусусиятҳои ҷудонашавандаи шахсият, ки гуногунии хусусиятҳо, сифатҳои касбӣ ва педагогиро дар бар мегирад, А.К.Маркова худогоҳии муаллимро мансуб медонад. Ба ақидаи ӯ, он ҷузъҳои зеринро дар бар мегирад:

1. Фаҳмиши омӯзгор дар бораи меъёрҳо, қоидаҳо, моделҳои касби ӯ ҳамчун намуна барои татбиқи сифатҳои худ.

2. Дарк кардани ин хислатҳо дар одамони дигар, муқоиса кардани худ бо дигарон.

3. Баҳисобгирии худбаҳодиҳии худ ҳамчун корозмуда нисбат ба дигарон.

Худбаҳодиҳӣ аз ҷониби омӯзгор баъзе ҷанбаҳои худ (ҷанбаҳои маърифатӣ, эҳсосӣ ва рафторӣ)-ро дорад.

Худбаҳодиҳии мусбии худи омӯзгор дар маҷмӯъ, муайян кардани сифатҳои мусбати худ, дурнамо ва эҷоди концепсияи мусбии “Ман” мебошад.

Таҳлили адабиёти психологӣ ва педагогӣ нишон медиҳад, ки худогоҳӣ, вобаста аз ҳадафу вазифаҳои шахс, метавонад шаклҳои гуногун дошта бошад ва ҳамчун худшиносӣ, худбаҳодиҳӣ ва худназораткунӣ, эътимод ба қарори қабулкарда зоҳир карда шавад.

Ҷалби дарккунӣ ба дониши инсонӣ, қобилият ва сифатҳои худ, мавқеи худ дар байни одамони дигар ин моҳияти худшиносӣ мебошад. Худшиносӣ, пеш аз ҳама, ҳангоми таҳлили натиҷаи кори худ, рафтор, муошират ва муносибати онҳо бо одамони дигар тавассути муқоисаи ин натиҷаҳо бо меъёрҳои мавҷуда имкон дорад.

Дувум, ҳангоми дарки муносибати дигарон ба ман (фаъолияти ман, баҳогузориҳои натиҷаҳо, нишонаҳои хислат, қобилияти рушд, нишонаҳои шахсӣ). Сеюм, инъикоси худ майл дар худназораткунӣ, мутаассир шудан, фикрҳо ва дар таҳлили ҳавасмандии амалҳо ва ғ. рушд меёбад. Худмушоҳидакунӣ метавонад дар раванди фаъолият, аз ҷумла, муошират ва пас аз он, паст шудани хотираи гузашта ба амал ояд.

Худшиносӣ ҳамчун асос барои арзёбии муносибат ба худ ё худбаҳодиҳӣ амал мекунад. Худбаҳодиҳӣ ҷузъи шахсиест, ки дониши худ, арзёбии шахсии инсон ва миқёси арзишҳои муҳимро, ки нисбати он арзёбӣ муайян карда мешавад, дар бар мегирад.

Дар психология тартиби махсуси методологии омӯзиши худбаҳодиҳӣ таҳия карда шудааст. Муайян карда шуд, ки худбаҳодиҳӣ метавонад муносиб ва номувофиқ бошад. Дар навбати худ, ин кофӣ нест ва онро кам ё аз ҳад зиёд ё баҳо додан мумкин аст. Ҳар яке дар тарзи ҳаёти инсон ва, алахусус, дар фаъолияти касбӣ зоҳир мешавад.

Худбаҳодиҳии баланд боиси ташаккули чунин аломатҳо, ба монанди мутобиқати комил, худбоварӣ, мағрурӣ, тафаккури ғайританқидӣ, камбаҳодиҳӣ ва арзёбии доимии шахс аз дигар шаклҳои шахсият дар шармгинӣ, нобоварӣ ба неруи худ, ҷудой ва ғайра мегардад ва арзёбии мусоиди вазъи одамро таъмин менамояд, ки барои ноил шудан ба ҳадаф илҳом мебахшад.

Барои таҳқиқоти мо баррасӣ намудани таъсири худбаҳодиҳии омӯзгорон ба мансабҳои касбиашон муҳим аст. Таҳқиқот аз он шаҳодат медиҳад, ки худбаҳодиҳии пасти омӯзгорон барқароркунии муносибатҳоро бо таълимгирон дар шакли “нозу карашма, зиёд дилбардорӣ кардан” ё дар шакли фишороварӣ дар асоси парастории хурд, назорати доимии иҷрои талаботи қатъӣ, ҳуқуқи ҷазо муайян мекунад. Худбаҳодиҳии паст муносибати бадро нисбати шахси дигар таъкид менамояд ва ин, дар навбати худ, ба одамон муносибати бад нишон медиҳад. Худбаҳодиҳии баланд ба зӯрӣ ҷудо кардани хонандагонро аз ҳамдигар ё интизории эҳтироми зиёди устодро дорад, ки чи гуна онро ба шунавандагон диҳад. Ҳангоми баҳодиҳии нокифояи омӯзгорон бештар аз вазъияти худ ва муносибати одамони атрофи онҳо дар ташвишанд ва ба назорати хонандагон таваҷҷуҳ намекунанд.

Дар натиҷаи худбаҳодиҳии хонандагон ва ҳамкорон дар омӯзгорон худбаҳодиҳӣ ташаккул меёбад, ки ин ба онҳо боварии касбӣ ё нобовариро ба вучуд меорад. Фарқият: худбаҳодиҳии кунунӣ (баҳодиҳии

омӯзгор дар бораи имконияти кунунии худ), эҳтироми худбаҳодиҳии ба гузашта алоқаманд, нерӯи худбаҳодиҳӣ, (худбаҳодиҳии рӯйдодҳои оянда), худбаҳодиҳии ба таҷриба асосёфта (худбаҳодиҳӣ дар асоси арзёбии дигар кас).

Агар арзёбии муҳими ба гузашта алоқаманд бошад, ин афзоиши мутобиқати комили касбӣ ва худогоҳиро нишон медиҳад. Сохтори беҳтарини ҳуди омӯзгор, ки дар он фарқиятҳои ҳадди ақал байни худбаҳодиҳии воқеӣ ва инъикоскунанда ва фарқияти ниҳоят калон байни худбаҳодиҳии гузашта ва ҳоҷӣ, байни воқеӣ ва нерумандӣ мавҷуданд.

Натиҷаи худшиносии одам тавассути тасаввуроти ӯ дар бораи ҳуди низом ё «Ман-нақш» баҳо дода мешавад. «Нақш - Ман» муносибати шахсро нисбати худ муайян мекунад (худқабулкунӣ ё радкунӣ), барои барқарор кардани муносибатҳо бо одамони дигар асос мебошад. Аз ин рӯ, ташаккули худогоҳии муаллим, худэҳтиромӣ ва “ман-образӣ” мувофиқи мусбат муҳим аст.

Вазифаи асосии шуур, рушду такмил, истифодаи бошууронаи хусусияти шахсият ва дар бисёр ҳолатҳо бомуваффақият иҷро кардани намудҳои муайяни фаъолият мебошад. Дарки пуррагӣ ва арзиши хосиятҳои онҳо аз шахсият, дониши ӯ дар бораи шароити физиологӣ ва ҷанбаҳои иҷтимоиву психологӣи шахсияти инсон комилан вобаста аст. Ҳар қадар сатҳи рушди шахсият баландтар бошад, ҳамон қадар амалу рафтори ӯ, инчунин интиҳоби роҳи ҳаёт бо сабаби худшиносии ӯ мебошад.

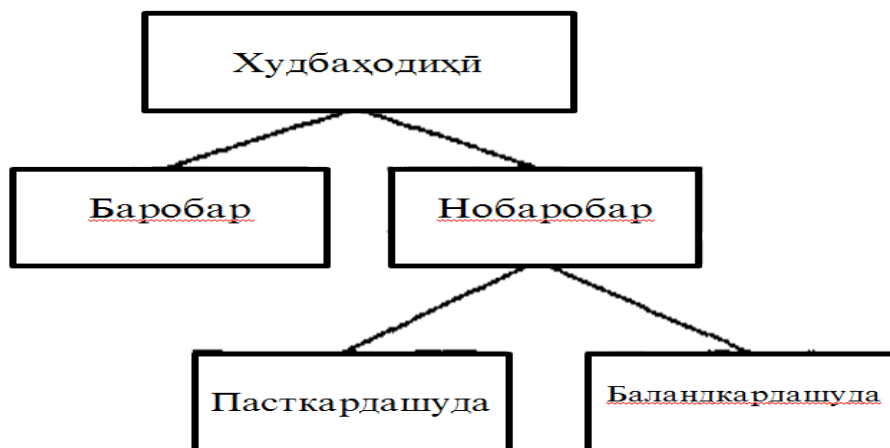
Дар психология исбот шудааст, ки на ҳама хусусиятҳои инсонӣ амалӣ карда мешаванд. Муносибати бошуурона ва бешуурона дар рушди шахсият шартҳои зарурии инкишоф ва муваффақияти фаъолият ҳоҳад буд. Надониستاني хусусиятҳои бештаре ҷузъӣ ҳамчун шартҳои зарурӣ барои рушди муттасили шахсият ва инчунин, дарки ҷамъбастии ҳавасмандӣ лозим аст. Худшиносӣ ҳамеша барои зуҳури хусусиятҳои шахсият барои фаъолият муҳим аст. Азбаски донишро дар бораи ҷаҳони берунӣ ҳуди идрок муайян месозад, пеш аз ҳама, амалро талаб мекунад.

Донистани хусусиятҳои психологии худ, пеш аз ҳама, барои хубтар амал кардан заруранд. Ҳамин тариқ, субъекти шуур он хусусияти психологие мебошад, ки муваффақият аз он чизе, ки барои инсон муҳим аст, вобаста аст. Дар ин маврид, арзёбии иҷтимоӣ низ нақши муҳим дорад. Мавзӯи дарккунӣ он хислатҳои шахсият аст, ки аз ҳама бештар ба арзёбии иҷтимоӣ дучор мешавад ва эътибори шахс бештар аз он вобаста аст.

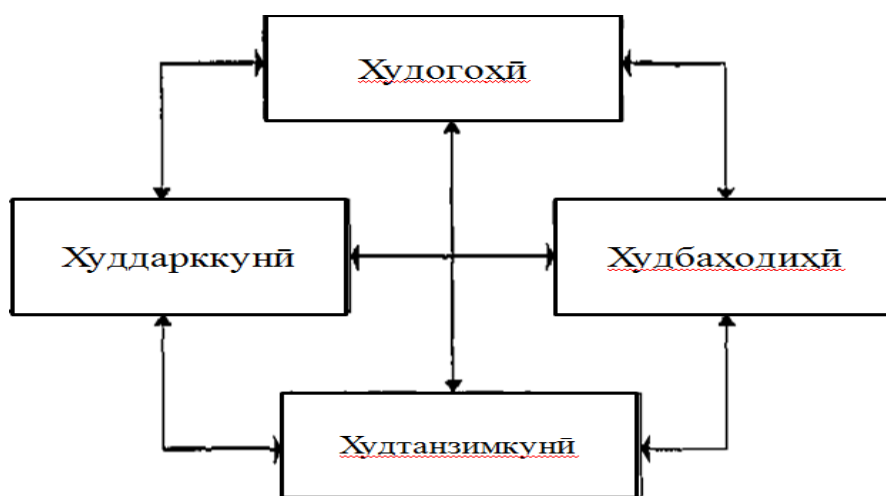
Ҳамин тавр, худшиносии инсон худро аз тамоми гуногунии сифатҳои худ, алахусус, ҳамчун шахсият (аз насл, ки хусусияти табиӣ дорад), субъект (интиқолдиҳанда ва фаъолияти мавзӯи амалӣ), шахсият (намояндаи ҷомеа, мавқеи онро дар байни дигар одамон муайян намуда), шахсият (шахси беназир, фарқкунандае, ки худро дар фаъолияти эҷодӣ амалӣ мекунад), одам (шахс, ки дар бораи мавҷудият ва ҷойгоҳи ӯ дар ҷомеа маълумоти муайян мавҷуд аст). Худогоҳӣ шаклҳои гуногун дорад ва ҳамчун худшиносӣ, худэҳтиромӣ, худназораткунӣ, худтанзимкунӣ, худқабулкунӣ зоҳир мешавад. Худшиносӣ метавонад бо роҳи худназоратӣ, худмушоҳидакунӣ сурат гирад. Муносибат нисбат ба худ ба худбаҳодихӣ, худтанзимкунӣ, худтарбиякунӣ ва худогоҳӣ мусоидат менамояд. Муносибати байни ҷузъҳои мутобикати комил ва худогоҳӣ дар расми 3-4 нишон дода шудааст.

Расми 3-4 Таносуб байни ҷузъҳои мутобикати комил ва худшиносӣ

Расми 3. Сатҳи худбаҳодихии омӯзгорон

Расми 4. Сатҳи худоғохии омӯзгорон

Сатҳи худбаҳоидиҳии омӯзгор ба муносибатҳои ӯ бо донишҷӯён дар ҷараёни муошират ба таври назаррас таъсир мерасонад, аз ин рӯ, омӯзгорон бояд худбаҳоидиҳии мувофиқро эҷод кунанд. Барои он ки сатҳи худбаҳоидиҳии омӯзгоронро муайян кунем, истифодаи тестро пешниҳод менамоем:

– барои баҳогузориҳои ҳамаҷонибаи дараҷаи тафаккури омӯзгорон дар зинаҳои мухталифи омӯзиш шумо метавонед натиҷаҳои ин андозагириро истифода баред:

– қувва ва мураккабии маърифатии тафриқа, ки чӣ гуна миқдор ва хусусиятҳои сифатҳои қабулкунии инсон чен карда мешавад;

– дар айни замон, ҳарчи бештар одамон дар бораи сифатҳо медонанд ва ин сифатҳо мураккаб ва умумӣ мешаванд, дараҷаи худшиносӣ баландтар мешавад;

– дараҷаи вазнинӣ ва таркиби хоси «тасвири-Ман», аҳамияти он барои одамон. Одамон аз хусусияти худ ба «Ман» ва огоҳӣ аз ин масъала фарқ мекунанд (баъзеҳо аз ҷиҳати шахсияти ҷисмонии «Ман» ва дигарон;

– аз ҷиҳати иҷтимоӣ, дигарон бошанд, аз ҷиҳати рӯҳии он хайрон мешаванд);

– дараҷаи яклухтии дохилӣ, мувофиқати «тасвири Ман». Он метавонад бо мувофиқати дохилӣ фарқ кунад ё нигоҳи ихтилофноки шахсро дар бораи худ дар бар гирад. Номутобиқатӣ, номурааттабии «тасвири худ» шиддати дохилӣ, шубҳа ва дудилагиро ба вучуд меорад;

– тақвияти нуруи «Ман». Тасаввуроти баъзе одамон имрӯзҳо муътадиланд, дар дигар ҳолатҳо он метавонад ноустувор бошад.

Муайянкунандаи умумӣ, унсури чудонопазири «Ман» худқабулкунӣ ва худэҳтиромкунӣ шахс мебошад. Ташаккули бомуваффақияти шахсият ва фардияти инсонӣ танҳо дар сурате имконпазир аст, ки худӣ шахс қобилияти худ ва ҷои худро дар байни дигар одамон мусбат арзёбӣ карда тавонад. Худбаҳодиҳӣ бо муносибатҳои арзишии шахсият алоқаманд аст. Таҷриба нишон медиҳад, ки омӯзгор худро мусбат қабул мекунад, эътимод ба худ, қаноатмандӣ аз касбро дорад, ки ин самаранокии фаъолиятро дар маҷмуъ баланд мебардорад.

Ҳамин тавр, барои ташаккули ҳудогоҳии омӯзгор дар ҷараёни таълим ташаккул додани ҳавасмандии умумӣ зарур аст, ки муҳимтарини онҳо ҳавасмандии шахсӣ ва тақмили ихтисос мебошанд.

Дар илми психология исбот шудааст, ки асоси худидоракунӣ ҳамчун раванди ҳудогоҳии субъекти ҳаёт баромад мекунад, ки он аз ҷониби омӯзгор баҳо додан ба нуқтаи назари худро дар назар дорад, ки хеле муҳим арзёбӣ карда мешавад. Ба масъалаи баҳо додан ба нуқтаи назари худ ҳамчун категорияи психологию педагогӣ Н.Ю. Кулюткин, К.М. Левитан, А.К. Маркова, Л.И. Натсакян, Н.Ю. Посталюк, Г.С. Сухобская, О.С. Сокур ва дигарон машғуланд. Инкишофи мавқеи баҳо додан ба нуқтаи назари худ аз ҷониби омӯзгор захираи калонро барои тақмили идоракунӣ ва ташаккули муоширати омӯзгорони ҷанҷо ташкил мекунад.

Истифодаи мафҳуми худбаҳодиҳӣ ба нуқтаи назари худ дар илмҳои мухталиф ба ҳам монанд кардани гуногунии зиёди он оварда расонид: фалсафа, психология, ахлоқ, зебӣ, идоракунӣ ва алоқа (кибернетика) ва педагогика. Истифодаи ин мафҳум дар илмҳои

мухталиф боиси муайян шудани шаклҳои гуногуни он гардиданд: зехнӣ, робитавӣ, методологӣ, шахсӣ, академӣ, фалсафӣ, педагогӣ.

Худбаҳодиҳӣ ба нуқтаи назари худ аз заминаи инъикоси муқаррароти фалсафа сарчашма мегирад, ки шахсро ҳамчун интиқолгари мутобиқати комил ва худшиносӣ медонад. Ҳамин тариқ, хусусияти асосии инъикос қобилияти шахсест дар роҳи монандӣ бо тарзи зиндагӣ, берун рафтани аз доираи ташвишҳои зиндагӣ. Аҳамияти инъикоси доимии таҳлил, дарки худ, амали худ, чӣ тавр натиҷаи дилхоҳ ба даст овардан, барои инсон дар фаъолияти ҳамешагии тағйирёбандаи муҳити зист ва воқеият муҳим аст.

Дар зери инъикоси худбаҳодиҳӣ ба нуқтаи назари худ педагог Н.М.Яковлева қобилият ва эҳтиёҷоти омӯзгоронро дар бораи аз ҳолати худ огоҳ будан, барои ноил шудан ба мақсадҳо, чорабиниҳо ва натиҷаҳои онҳо, ки дар вазъияти воқеии таълим ба даст овардаанд, бо мақсади назорат, арзёбӣ ва такмили фаъолияти педагогӣ мансуб медонад [167].

Инъикоси педагогӣ худмуайянкунии касбии омӯзгоронро тавсиф намуда, фаъолияти касбии худро дарк намуда, худбоварона амал карда, ҳамчун қобилияти ба худ бо чашми одамони дигар нигоҳ кардан, дар мавқеи худ истодагарӣ кардан ва ба таври воқеӣ арзёбӣ кардани худ, роҳҳои худрушдкунӣ, худомӯзӣ, худислоҳкуниро пешакӣ муайян мекунад. Мафҳуми худбаҳодиҳии педагогӣ инҳоро дар бар мегирад: худшиносӣ ҳамчун як раванди мураккаби тафаккури марбут ба муносибат ва муқоисаи худ бо дигарон; худбаҳодиҳӣ - арзёбии кори шахс аз рӯи ҷадвали арзишҳои назаррас; худислоҳкунӣ, таҷдиди кори худ, рафтори ба худбаҳодиҳӣ асосёфта.

Омӯзгорон бояд бо мақсади муайян касбияти худро сайқал диҳанд, то ки ба мавқеи инъикоси худ расанд. Барои ин, дар синфхонаҳо бояд вазъияте ба вуҷуд оварда шавад, ки аз онҳо ғанигардонии таҷрибаи шахсӣ ва худбаҳодиҳии фаъолияти онҳо, ҳамчунин муайян кардани

муваффақиятҳо ва душворихои онҳо, таҳлил, тарҳрезии вазъи педагогӣ, ки аз хонандагон ғаълонокии шахси ро талаб мекунад.

Сатҳи зоҳиршавии мавқеи инъикоси шахсияти омӯзгор инҳоянд: хоҳиши далелнокӣ ва оқилонаи нуқтаи назари худ; кӯшиш барои муколама ва қобилият; хоҳиши ёфтани баҳодихии шаклҳои гуногуни ҳолатҳои педагогӣ; қобилияти муайян кардани ҷанбаҳои муҳими воқеии активии он, ки чи ҳодиса рӯй дода истодааст; қобилияти фаҳмидан аз нуқтаи назари сода (сабабҳо) ва аз нуқтаи назари оянда (дар намуди дурнамои эҳтимолӣ); омодагӣ барои худбаҳодихӣ.

Дар ҷараёни рушди касбӣ ва шахсии омӯзгор ҳадафҳо, вазифаҳо, ки ба таҷрибаи шахсӣ нигаронида шудаанд, тағйир меёбанд. Дар марҳилаи пеш аз хизматрасонӣ мо ҳадафи таҷрибаи шахси ро меомӯзем, ки он ба рушди малакаҳои омӯзгорон асос ёфтааст, то ки ҳиссиёт, рӯҳия ва усули фаъолияти худро таҳлил кунанд.

Озмоиш нишон дод, ки барои ташаккули малакаҳои рушди таҷрибаи шахсӣ дар синф бояд як низоми психологии бароҳати кори таълимӣ-тарбиявӣ бо мақсади мусоидат намудан ба иштироки амиқи шахсии омӯзгорон дар ҷараёни таълим ва ошкори пурраи робитаҳои эҳтимолӣ ва қобилияти зеҳнии он бояд ба роҳ монда шавад. Барои иҷрои ин талабот риояи шартҳои зерин муҳим аст: якум, фаъолияти таълимӣ бояд бо назардошти хусусияти инфиродии ОҶ ва татбиқи онҳо интиҳоб карда шаванд, то омӯзгорон озодии интиҳоб кардани самти рафторро дошта бошанд ва дувум барои ҳар як омӯзгори ҷавон ҳатмӣ аст, то ин ки ҳисси муваффақияти омӯзиш тавассути эҷоди фазои дӯстона, дастгирии мутақобила ва муошират ба вучуд оварда шавад. Хуб мешуд, чунин шароити кор муҳайё карда шавад, ки мутобиқи он ОҶ андешаҳои худро мубодила кунанд, ба якдигар саволҳо диҳанд ва ба саволҳои муаллим-мураббӣён ҷавоб ёбанд. Ба ибораи дигар, омӯзгорон ҳангоми иҷрои вазифаҳои таълимӣ муколамаи мутақобиларо истифода мебаранд ва ҳамзамон дар раванди таълим нуқтаи назари дигар, равшану бурро баён

кардани афкор, гӯш кардан ва фаҳмидани дигаронро меомӯзанд ва паҳлуҳои беҳтари онҳоро ба инобат мегиранд.

Ҳангоми ташаккули омодагии омӯзгори ҷавон барои муошират якҷанд марҳилаҳои рушдро фарқ кардан мумкин аст:

- фаҳмидани муносибатҳои ОҶ бо дигарон тавассути фаҳмиши услуби муошират, сатҳи майл ва ғайра;

- ҳудогоҳӣ ба воситаи маънои фаҳмидашудаи «Ман» (услуби тафаккур, мизоч, хислат, услуби муошират ва ғайра);

- дарк кардани худ ба ҳайси омӯзгор. Муаллимон дар натиҷаи таҷрибаи шахсӣ зарурати ба даст овардани донишҳои нав, аз худ кардани усулҳои нави муошират, қобилияти идоракунии ҳолати психологӣ ва эҳсосоти худ, пешгӯии малакаҳо ва ғайраро дарк мекунанд. Тафаккури ба таҷрибаи шахсӣ асосёфта раванди муоширатро назорат мекунад, танқид менамояд, ҳамаи марҳилаҳоро дарк мекунад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, мо метавонем хулоса барорем, ки муоширати сермаҳсул ин кори робитаӣ бо зухуроти неруи зеҳнӣ мебошад, ки ҳамчун падидаи психологӣ бешуурона ва идоранашаванда тавсиф карда мешавад.

Муқаррароте, ки шахс сифатҳои дар кор зоҳиршударо фаҳмида мегирад, ҳамчун шартӣ сеюм, ташкили раванди педагогиро дар омода кардани муаллимони ҷавони СИ дар интихоби педагогии муколама, воридкунии мақсадноки ОҶ ба МП ва касбиро талаб мекунад.

Дар психология ва педагогика он далел эътироф шудааст, ки омӯзиш бояд ҳатман амалҳоеро, ки бо фаъолияти фанни мушаххас алоқаманд бошад, қобилияти иҷро карданро дар бар гирад, хонандагон бояд дониш ва малакаро аз худ кунанд. Дохил шудан ба фаъолияти мувофиқ масъалаҳои зеринро дар бар мегирад:

- ҳар як масъалаи таълимӣ тавассути оғози фаъолнокӣ ҳаллу ҷасл карда мешавад;

– рушди зеҳнӣ - тавассути фаъолияти ақлонӣ, ҳалли мушкилоти зеҳнӣ шакл мегирад;

– аз худ кардани муошират тавассути ҳаллу фасли вазифаҳои фаъоли робитавӣ, аз ҷумла дар чараёни таълим баёншуда, инчунин, дар робита ба раванди бавучудодаи воқеии педагогӣ инъикос меёбад.

Муҳтавои фаъолият бо ниёзҳои тағйирёбандаи омӯзгорон вобаста аст. Муаллим бояд низоми фаъолиятро мутобиқи эҳтиёҷоти воқеӣ барпо намуда, рушди хонандагони синфҳои ибтидоиро бо назардошти арзишҳои умумииinsonӣ равона кунад.

Ворид кардани омӯзгорон ба МП ҳамкориҳои инфиродиро дар бар мегирад. Моҳияти он дар риоя кардани муносибати мутаносиби кӯшишҳои муаллим ва хонанда мебошад. Дар марҳилаи ибтидоӣ ҳиссаи фаъолияти омӯзгорон нисбат ба фаъолгардонӣ ва ташаккули ҷаҳони маънавии хонандагони СИ зиёдтар гардиданро тақозо дорад, зеро фаъолнокии хонандагон дар ин давра тадриҷан меафзояд.

Пешниҳоди ҷунин шароитҳо, ба монанди: воридкунии мақсаднокӣ омӯзгорон ба муоширати мустақили педагогӣ ва касбӣ ба ташаккули шахсияти томи омӯзгор мусоидат менамояд; дар баробари ташаккули ҳавасмандӣ ва манфиатҳои маърифатӣ ва касбӣ иштироки шахсии омӯзгоронро дар раванди азхудкунии дониш ва малакаҳои марбут ба фаъолияти педагогӣ дар умум ва МП таъмин менамояд; ташаккули назари ҳамҷонибаи фаъолияти касбии педагогӣ ва МП-ро ҳамчун қисми таркибии он таъмин менамояд.

Маҳз дар чараёни таълим ва муоширати касбии педагогӣ дониши омӯзгор ва арзёбии воқеияти педагогӣ бо ҷунин омилҳо рушд ва такмил мекунад:

- дониш ва арзёбии ҷамъиятӣ, касбӣ ва байнишахсӣ;
- услубҳо, усулҳо ва воситаҳои муошират;
- азхудкунии усулҳои хайрхоҳӣ, ҳамдардӣ, эътироф кардан;

– худшиносӣ ва худислохунӣ дар раванди ҷойгиркунии нақшҳои гуногуни педагогӣ, иборат мебошад.

Дар давраи ташаккули касбият дар байни мутахассисони ҷавон саъю кӯшишҳо бояд ба ташаккули сифатҳои муҳими касбӣ равона карда шавад. Ба онҳо салоҳият ва ташаббусҳои бо ҳам алоқаманд дохил мешаванд.

Муҳаққиқ Л.А.Петровская авлавияти бечунучарои ҳаёти воқеиро дар ташаккули қобилияти робитавии инсон таъкид мекунад ва ҳамзамон зарурати малакаи ташаккули мақсадноки иртиботро дар раванди таълим эътироф мекунад [112].

Дар педагогика исбот шудааст, ки яке аз шартҳои ташаккул ва рушди шахсияти омӯзгори оянда пайвастунии манфиатҳои мутахассисон бо шавқи маърифатӣ ба фан ва ҳавасмандкунии касбӣ мебошад. Ташаккули ҳавасмандии касбӣ ба ҷалби ОҶ ба фаъолияти мустақили касбӣ мусоидат менамояд.

Барои посух додан ба саволи ккадом омил ташкил кардани раванди педагогиро бо мақсади фароҳам овардани имконияти омӯзишӣ ба шароити кори ояндаи омӯзгори ҷавон мусоидат мекунад, мо ба муқаррароти асосии назарияи томи ҷараёни мураккаби педагогӣ рӯ овардем. Мувофиқи ин назария, танҳо таъмини томи ҷараёни таълим ташаккули шахсияти эҷодӣ ва худрушкунандаро метавонад ҳавасманд кунад. Дар таҳқиқоти муҳаққиқи машҳур В.А.Сластенин таъмини томи ҷараёни таълим ҳамчун сифати арзишноки раванди педагогӣ фаҳмида мешавад, ки сатҳи баланди инкишофи онро дар натиҷаи амали бошуурона ва ҳавасмандкунии фаъолияти субъектҳои дар он амалкунанда муайян мекунад [132].

Ба раванди томи педагогӣ ягонагии дохилии ҷузъҳои он, ҳамбастагии мутаносиби онҳо хос аст. Ин ҳаракат доимӣ буда, зиддияти аз нав гурӯҳкунии қувваҳои ҳамкориро бартараф карда, сифати навро ташаккул медиҳад.

Раванди ягонаи педагогӣ ташкили ҳаёти таълимгирандагонро дар бар мегирад, ки манфиатҳои ҳаётан муҳим ва талаботи онҳоро қонеъ мекунад ва ба шартҳои таъсири мутавозӣ ба тамоми соҳаҳои шахсият: зеҳн, ақл, ҳиссиёт, ирода таъсир мерасонанд.

Аз нуқтаи назари ягонагии мундариҷаи раванди педагогӣ, ҳадафҳо ва мундариҷаи таълим, таҷрибаи инсон дар маҷмуи чор унсурҳои он ба даст оварда мешавад: дониш ва усулҳои тадқиқи он; малака ва қобилият; таҷрибаи кори эҷодӣ; таҷрибаи арзиши эҳсосӣ ва муносибати ҳадафнок ба муҳити ихотакунанда. Амалисозии ин унсурҳои таълим амалисозии ягонагии вазифаҳои таълимӣ ҳамчун ҳадафи раванди педагогӣ мебошад.

Ягонагии ҷараёни таълим дар асоси равандҳои ҳамгироӣ нишон дода мешавад. Андеша ва тасаввуроти кофӣи воқеӣ оид ба фаъолияти педагогӣ-касбӣ, муошират, МП, муоширати касбӣ-педагогӣ назари ҳамачонибаро медиҳад, кӯшиши арзёбии онҳо аз нуқтаи назари файласуф, равоншинос, методист дида мешавад. Ҳамгироии таҳсилот, истеҳсолот (таълим ва тақмили ихтисос) ва илм яке аз самтҳои муҳимтарини азнавташкилдихии таҳсилоти касбӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳамгироӣ метавонад ба сифати асоси ташаккули фаъолияти ҳамачонибаи касбӣ ва педагогии ҷавонони омӯзгор хизмат кунад. Амалисозии он таҳияи моделҳои мувофиқро дар шакли назариявӣ тақозо мекунад, ки гузариш аз фаъолияти таълимӣ ба фаъолияти касбӣ ва омӯзгорӣ ба роҳ монда мешавад. Ҳамгироии зикршуда дар шаклҳои нави ташкилӣ ва усулҳои таълим амалӣ карда мешавад, ки дар онҳо ду амалҳои мутақобил мавҷуданд - аз таълими амалӣ дар мактаби олии ва муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ дар таҷрибаи педагогӣ. Дар ҳолати аввал дар синф дар шакли дигаргуниҳои дидактикӣ муносибатҳои истеҳсолӣ аз нав барқарор карда мешаванд (видеофилмҳо, таҳияи маҷмуи конспекти дарсҳо ва чорабиниҳои тарбиявӣ, дарсҳои лабораторӣ ва амалӣ тақмил дода мешаванд); семинарҳои махсус ва курсҳои махсусгардонидашуда таҳия карда мешаванд; аз таҷрибаи мактабӣ

маводҳо оид ба эҷоди ҳолатҳои педагогӣ дар лексияҳо ва семинарҳо ҷалб карда мешавад; моделсозӣ, моделҳои истифодашаванда, бозихҳои расмӣ, нақшӣ ва ғайра. Дар зер модели мутобиқгардони касбии ОҚ-и СИ ба фаъолияти педагогӣ оварда мешавад. (Ҷадвали 3).

Ҳамин тариқ, фаҳмиши томи объектҳои фаъолияти педагогӣ-касбиро метавон тавассути ҳамгироии дохилӣ ва илмии дониш ба даст овард. Дар адабиёти илмӣ ҳамчун ҳамгироии дохилӣ ва илмӣ, муоширати байнисоҳавиро ҷудо мекунад. Ҳамгироии таълимӣ дар сатҳи робитаҳои байнифаннӣ ҷанбаҳои асосӣ, методологӣ ва ташкилӣ дар бар мегирад. Ҷанбаи моҳиятии он методологияи ҳамгироӣ, донишҳои умумии фарҳангӣ, психологӣ, педагогӣ ва методологӣ ва таҷрибаро оид ба масъалаи МП, рушди дастгоҳи мафҳумии масъала, васеъшавии масъалаҳои соҳаи иттилоот тавассути омӯзиши мавзӯҳои иловагиро дар доираи фанҳои махсус дар бар мегирад. Ҷанбаи методологӣ намудҳои гуногуни фаъолиятро дар ҷанбаи ҳамгироӣ пешбинӣ мекунад: таълимӣ-маърифатӣ, таълимӣ, илмӣ-таҳқиқотӣ, касбӣ; ҳамгироии усулҳои таҳқиқот аз ҷониби илмҳои мухталиф. Ҷанбаи ташкилӣ тавассути ҳамгироии шаклҳои муошират амалӣ мешавад. Таҳқиқоти педагогӣ нишон доданд, ки бо афзоиши фаъолияти рӯоварӣ ба муоширати бештари муаллимони ҷавон дар байни коллективҳо ё гурӯҳҳои дахлдор (аз ҷумла, кор дар ҷуфтҳо), фаъолияти таълимӣ ва маърифатии муаллимони синфҳои ибтидоии ҷавон (омӯзиши мутақобила, назорати мутақобила, ҷустуҷӯи муштараки ҳалли мушкилот ва ғайра) ташаккул меёбад.

“Яке аз талаботи ОҚ-и СИ ҳангоми ташкили ҷараёни педагогӣ интиҳоб кардани чунин шаклҳои таълимро талаб мекунад, ки дар он муаллим метавонад манфиатҳои шахсии худ ва эҳтиёҷоти гурӯҳро ба ҷомеа пайваст кунад”, ки ба иштироки фаъолонии ӯ, ба робитаи инсондӯстӣ бо одамони дигар метавонад мусоидат кунад [56, 79].

Чадвали 3. Модели мутобиқгардонии касбии омӯзгорони чавони синфҳои ибтидоӣ

Қисмати мақсаднок	
Мақсад	Натиҷа
1. Мутобиқгардонии дахлдор ва такмил додани фардияти омӯзгор	1. Омӯзгори босамар мутобиқгашта дар шароити фазои касбӣ
2. Дарачаи салоҳиятнокии муносибро ноил шудани ҳар як омӯзгор	2. Рақобатпазир, боғайрат, омӯзгори дорои маҷмуи тафаккури методологӣ
Вазифаҳо	
1. Рушди низоми фардӣ ва маҷмуии МП-и омӯзгоре, ки ба таъмини шароитҳо барои мутобиқгардонӣ, ташаккул ва рушди мутахассиси чавон қобилият дорад. 2. Шавқмандгардонии такмили касбӣ ва шахсии омӯзгор. 3. Ташаккули шавқи устувор ба касби омӯзгорӣ. 4. Такмили тафаккури методологӣ, танқидӣ, креативӣ, салоҳияти касбии омӯзгор. 5. Назорати рушди шахсияти омӯзгор ҳангоми мутобиқгардонӣ.	
Субъектҳо	
1. Хизмати иттилоотӣ-методӣ; 2. Педагог-мураббӣ, 3. Педагог-психолог; 4. Маъмури муассисаи таҳсилоти умумӣ. Субъекти муошират ҳуди омӯзгори чавон мебошад	
Вазифҳои мақсаднок	Вазифҳои инструменталӣ
Такмилдиҳӣ дастгирии психологӣ-педагогӣ, фасилитатсия, ислоҳкунӣ	Ташхисӣ, пешгӯикунӣ, тарҳрезӣ, ташкилӣ, вазифҳои робитавӣ
Роҳҳо	Принсипҳо
- фаъолиятнокӣ - ба шахсият нигаронидашуда - ба таҷриба нигаронидашуда	Принсипҳои умумиилмӣ: ҳамгироӣ ва танзими амалҳо; муттасилӣ; маҷмуӣ; низомнокӣ; таҷриба. - принсипҳои бевоситаи МП: ҷанбаи ғайрирасмии баргараф кардани душворӣҳо ва ҷанбаи расмии намоиши комёбиҳо; эҷодиёти муштарақ, худташакилкунӣ ва худтакмилдиҳӣ, таъҷиб ба муваффақияти ҷойдошта дар шахси муошираткунанда, афзалияти нишонаҳо ва нақшаҳои арзишии шахсӣ ва касбии муошираткунанда, стратегияи неқбинона, ҳамкориҳои ҳамаи субъектҳои психологӣ ва педагогии муошират.
Унсурҳои пурмаъноӣ	
- муайянкунӣ мавқеъ ва нақши асосҳои ҳамкориҳои илмӣ ва педагогӣ дар раванди дастгирии педагогӣ; - инкишоф ва баҳисобгирии дарачаи ташаккули салоҳияти касбии омӯзгори чавон; - гузоштани мақсаду вазифаҳои дастгирӣ (гузоштани мақсадҳо); - интиҳоби муносиб ва истифодаи воситаҳо, шакли усул ва услубҳо; - танзим кардани маҷмуи амалҳои субъекти муошират;	

Идомаи ҷадвали 3.**Моделҳои мутобиқгардонии касбии омӯзгорони ҷавони синфҳои ибтидоӣ**

Унсурҳои технологӣ		
Марҳилаҳо		
Марҳилаи 1: ташхисӣ (мутобиққунӣ); Марҳилаи 2: асосӣ (тарҳкашӣ) Марҳилаи 3: назоратӣ-баҳодихӣ		
Технологияҳо ва методҳо		
Соҳаи шахсият	Методҳои МП-омӯзгори ҷавон	Методҳои худтакмилдиҳии омӯзгор
Маърифатӣ	<ul style="list-style-type: none"> - машваратдиҳӣ, - боварии қатъӣ, - таҳлили таҷрибаи педагогӣ, - муҳокимаи иттилоотӣ-педагогӣ дар ВАО, - омӯзиши санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва таълимӣ, - мубоҳисаҳо. 	<ul style="list-style-type: none"> - худбоэътимодӣ; - омӯзиши адабиёти касбӣ ва таҳлили он; - ҷамъбасти таҷрибаи педагогӣ; - шарҳи интернет оид ба масъалаҳои касбӣ; - назорат ва таҳлили дарсҳои синфӣ ва беруназсинфӣ; - азхудкунии санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва таълимӣ.
Эҳсосӣ-иродавӣ	<ul style="list-style-type: none"> - мусоидати самаранок; - семинар-тренинг; - ташкили вазъи таъсир ва комёбӣ. 	<ul style="list-style-type: none"> - азхудкунии усулҳои худтанзимқунӣ; - аутотренинг; - бурдани «Рӯзномаи комёбиҳои касбӣ»; - худҳавасмандқунӣ; - худҷазодиҳӣ; - худфармондиҳӣ; - пешниҳоди пешомад.
Рафторӣ	<ul style="list-style-type: none"> - ташхис; - лоиҳакашӣ ва банақшагирии дутарафа; - устои аълодараҷа, - ҳалли вазифаҳои педагогӣ - таҳлили ҳолатҳои педагогӣ; - супориш додан. 	<ul style="list-style-type: none"> - худташхисқунӣ, - азхудкунии таҷрибаи санъати педагогӣ, - баромад дар конференсияҳои илмӣ - амалӣ; - худтакмилдиҳӣ; - худҷисоботдиҳӣ; - худтақдимқунӣ.
Унсурҳои меъёрӣ-натичавӣ		
Нишондиҳандаҳо, сатҳҳо ва меъёрҳо, ташаккули салоҳияти касбӣ: эҷодӣ, салоҳиятнокӣ, сермаҳсулӣ (саводнокии функционалӣ), ғайри қобили қабул (бесалоҳиятӣ)		

Марбут бо омодагии ОҶ-и СИ ба МП дар ҷараёни таълими хонандагони СИ муошират ҳамчун омилҳои асосии рушди ҷаҳони

маънавии онҳо маҳсуб ёфта, мутобиқшавии омӯзгорон ба кори касбӣ-педагогӣ доништа мешавад ва риояи он ба сатҳи омодагии ОҶ барои МП бо хонандагони СИ, ҳамчунин, самаранокии мутобиқати онҳо ба кори касбии педагогӣ мусоидат мекунад.

Ҳангоми муайян кардани маҷмуи шароити педагогӣ барои тайёр кардани омӯзгорони СИ барои МП ҳамчун омили мутобиқгардонии онҳо ба кори омӯзгорӣ чунин самтҳоро ба ҳисоб мегирем:

- фармоиши иҷтимоии ҷомеа ва муассисаҳои таҳсилоти олиии касбӣ барои тайёр кардани омӯзгорони қобилиятнок барои муоширати босалоҳияти педагогӣ;

- хусусияти ҷараёни таълим дар муассисаҳои таҳсилоти олиии касбӣ ва дигар муассисаҳои таълимӣ, ки тамоюлҳои рушди таълими муосирро муайян мекунанд: демократикунӣ, инсондӯстӣ, ҳамгирӣ;

- ташкил кардани робита ба муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва асосӣ бо мақсади ташаккули омодагии ОҶ ба муоширати омӯзгорӣ;

- тавсифи низомҳои ба МП асосёфта;

- хусусияти таълим.

Барои бомуваффақият омода кардани омӯзгорони оянда ба МП ҳамчун омили мутобиқшавӣ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ нигаронидашуда зарур аст:

- барпо кардани ҷараёни педагогӣ дар асоси муносибати ба фаъолият нигаронидашудаи шахсият ва касбии фаъолият;

- дар омӯзгор ташаккул ва рушд додани ҳудогоҳӣ тавассути таҷрибаи шахсӣ;

- мақсаднок ворид намудани ОҶ ба муоширати мустақили касбӣ.

Хулосаи боби якум

Ҷамъбаст ва натиҷаҳои боби якум моро ба хулосаҳои зер овард:

1. Шароитҳои педагогии ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП тавассути назардошти олимону муҳаққиқони педагогика, психология ва

файласуфону ҷомеашиносон таҳлилу таҳқиқ гардид. Дуруст ташкил намудану бароҳмони шароитҳои педагогии ОҶ марбути муоширати омӯзгорӣ вобаста ба СИ дар вазъи кунунӣ барои аз бар намудани хислатҳои ҳамида, алалхусус, рушди нутқи шифоҳӣ, аз худ кардани маданият, расму оин ва донишҳои таърихи гузаштаи худ шароити мусоид фароҳам месозад. Ҳамчунин, барои роҳандозӣ намудани масъалаҳои қабулкардаи Қонуни ҶТ “Дар бораи маориф”, ки дар қаламрави ҷумҳуриамон амалӣ шуда истодааст, имконияти мусоид фароҳам меорад;

2. Масъалаи ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП, ки дар асоси корбарии дурудароз ва такрор ва аз болои худ кор карданҳо ба даст меояд, бе дониши баланди замонавӣ ва ба стандарти ҷаҳонӣ ҷавобгӯ будан имконпазир нест. Аз ин рӯ, ба ОҶ лозим аст, ки дониш, маҳорат ва ҷидду ҷаҳди худро баҳри аз худ намудани дониши назариявӣ амалии ба талаботи давр ва методу методологияи навин дар асоси навгониҳои фанӣ равона созад. Ин тарзи кор барои дар рӯҳияи хислатҳои ҳамидаи инсонӣ, бахусус, худшиносии худогоҳии миллӣ тарбия карда ба воя расонидани наслҳои ояндаи ҷомеаи кунуниамон заминагузор мегардад;

3. МП омилест барои мутобиқгардонии ОҶ-и СИ ба касби педагогӣ. Ба муаллимони ҷавон лозим аст, ки пеш аз ҳама дониш, маҳорат ва малакаи муоширати худро сайқал диҳад ва бо талаботи педагогӣ мутобиқ намоянд.

Инчунин дар назар дошта бошанд, ки:

- МП-и муаллимони ҷавони СИ бо ҳамкорон ва хонандагон мусоидат мекунад;
- муоширати дурусту мақсаднок дар таълим гирифтани тарбияи дуруст додани хонандагон нақши муҳим дорад;
- дар ҷараёни муносибати бомақсади педагогӣ ҳисси ватандӯстӣ, ватанпарварӣ, ҳимояи марзу бум, худогоҳию худшиносии миллӣ ташаккул меёбад;

– МП ба робитаи қавии байни омӯзгорону хонанда боис мегардад;

4. Омодагии омӯзгорони СИ барои ба роҳ мондани корҳои самарабахши таълимӣ-тарбиявӣ вобаста ба муоширати ҷавобгӯи давр будани хонандагон, асосан, инҳоянд:

– бедор намудани шавқу рағбати хонандагон бо мақсади ба даст овардани дониш, малака ва маҳорату истеъдод нисбат ба муоширати байниҳамӣ ва омӯзгор;

– ба роҳ мондани ҳавасмандгардони хонандагон марбут ба муошират;

– ба талаботи давр ҷавобгӯ будани муоширати касбии омӯзгор;

– зери назорат қарор гирифтани муоширати ҳаррӯзаи хонандагон;

– мусаллаҳ будани омӯзгор ба паҳлуҳои мухталифи муошират;

– истифодаи техникаи компютерӣ ва дигар воситаҳои техникий муосир;

– аз болои худ ба таври доимӣ кор бурдани омӯзгор бо мақсади рушд додани МП .

5. Омӯзиши далелнокшуда ва санчишу таҳлилҳо водор месозад, ки оmodасозии босифати ОҚ-и СИ вобаста ба шароитҳои зерини педагогӣ натиҷаи дилхоҳ медиҳад:

– дар заминаи муоширати ба талаботи педагогӣ ҷавобгӯ тарбия намудани хонандагон;

– ба нақшаҳои таълимӣ ворид намудани соатҳои махсус марбут ба муошират;

– қорбаст намудани воситаҳои ёрирасон (воҳӯрӣ бо адибон, шоирон, олимону натоқони садо ва симо ва ғайра);

– истифодаи воситаҳои навини техникӣ ва компютерӣ;

– дар маҳфилҳои фаннӣ ворид намудани мавзӯҳои ба муошират алоқамандбуда;

– ба осори бузургони илму фарҳанг рӯ овардан дар таълими фанҳои таълимӣ.

6. Кори дастҷамъонаи мактаб ва оила дар тарбияи насли наврас марбут ба муошират:

– дар аввали соли таҳсил тартиб додани нақшаи тарбиявӣ бо хонандагон вобаста ба муошират;

– ташкили рӯзномаҳои деворӣ ва лавҳаҳои “Бехтарин муоширони муассиса”;

– бо иштирок ва фаъолияти падару модарон ташкил намудани “Шоми муошират”;

– бо фаъолияти бевоситаи падару модарон ташкил намудани конфронсҳо ва шабҳои саволу ҷавоб оид ба муоширати байниҳамӣ;

– гузаронидани маҷлисҳои синфӣ ва умумимактабӣ бо хузурдошти падару модарон;

– ташкил ва гузаронидани суҳбату мубоҳисаҳо, баҳсу мунозираҳо бо хонандагон вобаста ба масъалаи муошират;

– таъсири созмонҳои талабагӣ нисбат ба ҳислатҳои ҳамида, хосатан ба муошират;

– ба хонаи падару модарон рафтани омӯзгорон бо мақсади шиносӣ намудан бо вазъи муошират байни аъзоёни оила ва амсоли инҳо.

– ташаккули мавқеи касбии омӯзгор;

– дар чараёни МП дар муаллимони СИ ташаккул ёфтани малакаҳои муносибатҳои меҳрубона;

– МП дар муаллимони СИ ба ташаккули услуби муколамаи кори зеҳнӣ ва коммуникатсионӣ мусоидат мекунад.

Агар дар чараёни тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ барои МП як қатор шартҳои педагогӣ амалӣ карда шаванд, МП омили мутобиқшавии ОҚ-и СИ ба кори касбӣ-педагогӣ мегардад.

БОБИ II. КОРИ ТАҶРИБАВЀ-ОЗМОИШЀ ОИД БА ТАШАККУЛ ДОДАНИ ОМОДАГИИ ОМУЌЗГОРОНИ ҶАВОНИ СИНФҶОИ ИБТИДОЀ БА МУОШИРАТИ ПЕДАГОГЀ

2.1. Ташкили кори таҷрибавЀ-озмоишЀ оид ба ташаккули омодагии омуЌзгорони ҷавони синфҶои ибтидоЀ ба муоширати педагогЀ

Вобаста ба мақсади натиҷагирЀ аз ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП дар муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳру деҳоти Кӯлоб озмоиши омуЌзорЀ гузаронида шуд. Озмоиш чунин мақсадҳоро фарогир буд: санҷиши фаъолияти омуЌзгон вобаста ба мавзуи мазкур ва модели омоданамоеи онҳо оид ба МП ва ба таври озмоишЀ санҷидани методологияи ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба фаъолияти омуЌзорЀ мебошад.

Аз ҷониби мо барои таҳлили озмоишЀ ва санҷиши натиҷаҳо вазифаҳои зерин муайян карда шуд:

- муайян намудани дараҷаи тайёрии омуЌзгон дар асоси дарки пурраи фаъолияти касбЀ-педагогЀ дар раванди МП;
- мушаххасан аниқ намудани омодагии омуЌзгон дар муассисаҳои таҳсилоти ҳамагонии шаҳру ноҳияи Кӯлоб;
- ба роҳ мондани чорабиниҳо барои мушаххас намудани ОҶ ба фаъолияти касбЀ-омуЌзорЀ дар раванди МП;
- санҷидани натиҷаҳои модели низомии тайёр намудани ОҶ-и СИ бо фаъолияти касбЀ-педагогЀ дар раванди МП;
- баланд бардоштани шавқу рағбати муаллимони ҷавони СИ ба фаъолияти педагогЀ дар раванди МП ;
- пурсиши муаллимони ҷавони СИ оид ба мазмун, мундариҷа ва раванди МП дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ.

Вазифаҳои дар боло зикргардида тавассути таҳлили пурсишномаҳои омуЌзгорони шаҳру ноҳияи Кӯлоб, ДДК ба номи

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва Коллеҷи омӯзгории ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ба роҳ монда шуд. Мувофиқи мақсад ва вазифаҳои кори таҷрибавӣ-озмоишӣ мо дар 4 марҳила) кори таҳқиқоти ро анҷом додем (аз соли 2012 то соли 2022).

Эътимоднокии натиҷаҳои озмоишӣ дар бисёр ҳолатҳо аз шароите вобаста буд, ки он анҷом дода мешуд, зеро ин шароитҳо метавонанд ба омӯзиш ва таълими объект таъсири мустақим ё ғайримустақим дошта бошанд, то ҳамчун тағйирёбии назорати идоранашаванда хидмат кунанд. Муқаррароти назариявӣ дар ҷараёни кори таҷрибавӣ, ки мо дар шароити табиӣ раванди таълим дар омӯзиши омӯзгорони ҷавон, курсҳои махсуси давраи таҷрибаи касбии омӯзгорӣ амалӣ кардаем, санҷида шуданд. Дар озмоиш 144 нафар, аз ҷумла 80 омӯзгор, 64 донишомӯз ширкат варзиданд.

Мақсад, мундариҷа ва усулҳои ҳар як марҳилаи таҳқиқот, ки мо ҳангоми кори таҷрибавӣ-озмоишӣ истифода бурдем, дар ҷадвали 4 оварда шудаанд.

Яке аз вазифаҳо, тавре ки дар марҳилаи муқарраркунандаи озмоиш муайян шуда буд, муайян кардани душвориҳои ОҶ-и СИ дар МП мебошад.

Маълумоти назарсанҷӣ, мусоҳиба бо хонандагон пас аз ба анҷом расидани кори озмоишӣ, назорат, таҳлили дарсҳо ва фаъолияти педагогӣ ба мо имкон доданд, ки душвориҳои, ки бештар ОҶ-и СИ бо таълимгирандагон дар муошират дучор мешаванд, ошкор кунем:

Дарк кардан: дар ҳолатҳои мушаххас дар бораи ҳадафҳои муошират маълумот надоранд; оид ба зарурати ҷудо кардани вазифаҳои робитавӣ ва тарҳрезии ҳалли онҳо тасаввуроти пурра надоранд; вазифаҳои муоширатро дар раванди педагогӣ маҳдуд мекунанд; методҳои таҳқиқоти барои омӯзиши шахсият аз худ накардаанд.

Ҷадвали 4. Марҳилаҳои кори таҷрибавӣ-озмоишӣ

№	Марҳилаҳо	Мӯҳлати гузаронидан	Вазифаҳо, Мундариҷа	Методҳо
1.	Озмоиши санҷишӣ	Солҳои 2015-2021	Муайянкунӣ: 1. Мушкилоти мутобиқгардонии ОҶ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ. 2. Далели аз ҷониби ОҶ интихоб намудани кори педагогӣ. Ҷудо кардани меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои омодагии ОҶ ба МП	- гузаронидани тест ва гузаронидани пурсишномаҳо бо омӯзгорон ва хонандагон - таҳқиқот ва таҳлили масъалаҳои робита ва мутобиқшавӣ; - назорати муоширати раванди педагогӣ дар мактаб
2.	Озмоиши ҷустуҷӯӣ	Солҳои 2012-2015	3. Таҳияи барнома ва мундариҷаи масъалаҳои МП дар курси махсус “Технологияи МП”. 4. Ҷустуҷӯи мусоидтарини шакл ва воситаҳои гузаронидани машғулиятҳо бо ОҶ аз мавқеи коркарди принсипҳои гузаронидани кори таҷрибавӣ –озмоишӣ	- таҳияи маводҳои дидактикӣ; - гузаронидани анкетаҳо ва тестҳо бо омӯзгорони ҷавон; - мушоҳида ба фаъолияти омӯзгорон ва хонандагон дар дарсҳо; - таҳлили дарсҳои гузаронидашуда; Назорат
3.	Озмоиши ташаккулдиҳанда	Солҳои 2015-2018	5. Тафтиши таҷрибавӣ-озмоишии шароити педагогии ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП ҳамчун омилҳои мутобиқгардонии онҳо ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ. 6. Тафтиши таҷрибавӣ-озмоишии модели таълими ОҶ-и СИ ба МП	- озмоиши педагогӣ; - таҳияи вазъиятҳои педагогӣ, вазифаҳои робитавӣ бо дарназардошти таҷрибаи педагогҳо; - таҳлили машғулиятҳои гузаронидашуда ва ислоҳи фаъолияти омӯзгорон ва хонандагон; - гузаронидани тест ва гузаронидани пурсишномаҳо бо омӯзгорон; - бо омӯзгорон гузаронидани дарсҳои муошират; - таҳлили фаъолият оид ба муоширати омӯзгорон ҳангоми гузаштани таҷрибаҳои педагогӣ; машваратдиҳии инфиродии ОҶ аз ҷониби мураббӣён
4.	Коркарди натиҷаҳои озмоиш	Солҳои 2018- 2021	7. Фаҳмиши назариявии маълумоти таҷрибавӣ-озмоишӣ; таҳлили психологӣ-педагогии натиҷаҳои бадастомада: тафсир, тасвияи натиҷаҳо ва хулосаҳо	Методҳои омори математикӣ. Коркарди натиҷаҳо бо кумаки МЭҲ

Психологӣ: надоштани қобилияти дар синф назорат кардан, тамошо кардан, гӯш кардан; ба тарзи рафтор ва роҳҳои муошират пайравӣ кардан; вучуд доштани одатҳо дар фаҳмиши кӯдакон; тарси кӯдакон, муаллимон аз хатогихо; татбиқи танзимои нодуруст ва мавқеи омӯзгорон.

Амалиётӣ: бо синф, бо хонандагон робита барқарор карда наметавонад; дар дарс фазои мусоиди психологӣ фароҳам оварда наметавонанд; тасмими ҳалли масъалаи иртиботро дар шакли пайдарпаии амалҳо пешниҳод карда наметавонанд; аз уҳдаи иҷрои мушоҳида ва худмушоҳидакунӣ, худтаҳлилкунӣ ва таҳлили ҳолатҳои педагогӣ, шароит, яъне малакаҳои ғайриҷашмдошти таҳлилий ва худбаҳодиҳӣ намебарояд; аксар вақт таъсири интизомнокиро эҳсос кардан мехоҳанд; суҳбат, таълими муштаракро барпо карда наметавонад.

Натиҷаҳои ба даст овардаи мо бо маълумоти дигар таҳқиқотчиён ба монанди В.А.Кан-Калик, Н.Ю.Посталюк мувофиқанд. Масалан, монеаҳои зерин аз ҷониби Н.Ю.Посталюк дар бораи муоширати муколама муайян карда шудаанд: вазъиятӣ (ҷудокунӣ дар фазо, мардумгурезии шарикон ва ғайра); тахайюлот (нобоварӣ ва надоштани ҳисси зарофат, боварӣ ба ҳақ будани худ ва ғайра); интерактивӣ (набудани малакаҳои алоқаи иҷтимоӣ, надоштани малакаи ташкили ҳамкорӣ); зеҳни паст.

Дар рафти озмоиши муқарраркунанда мо муайян кардем, ки муаллимони ҷавони СИ интиҳоби худро бо фаъолияти педагогӣ далел меоварданд. Бо ин мақсад, соли 2012 таҳқиқи ОҶ-и СИ гузаронида шуд, ки дар онҳо 72 омӯзгор иштирок карданд. Соли 2022 чунин як назарсанҷӣ бо ОҶ-и синфҳои ибтидоии соли аввал (34 муаллим) гузаронида шуд. Натиҷаҳои назарсанҷӣ дар ҷадвали №5 оварда шудаанд.

Ҷадвали 5. Омилҳои интихоби кори педагогӣ аз ҷониби омӯзгорони ҷавон

№	Омилҳо	Миқдори омӯзгорони ҷавон (бо %) солҳои 2012-2022	
		2012	2022
1.	Рағбат ба фанҳои таълимии ихтисоси асосӣ	28,6	24,2
2.	Рағбат ба фанҳои таълимии ихтисоси иловагӣ	16,8	22,6
3.	Дастрасӣ ба маълумоти олий	12,2	26,0
4.	Рағбат ба касби педагогӣ	26,8	12,4
5.	Анъанаҳои оилавӣ	4,8	1,2
6.	Вазъият (ҳолат)	9,8	5,8

Ҳамин тариқ, маълумоти ба даст овардашуда имкон медиҳад хулосаҳои зерин бароварда шавад: сатҳи пасти ташаккули фарҳанги МП дар мутобиқгардонии муаллимони ҷавон ба фаъолияти касбӣ омӯзгорӣ; ҳавасманд набудани бисёре аз ОҶ барои ба даст овардани касби омӯзгорӣ.

Таҳлили барномаҳои таълимии муосир ва анъанавии донишгоҳҳои педагогӣ ва барномаҳои фанҳои психологию педагогӣ нишон дод, ки назар ба барномаҳои анъанавӣ бештар ба барномаҳои муосири МП таваччуҳи бештар дода мешавад. Аз ин рӯ, барои баланд бардоштани дараҷаи омодагии муаллимони ҷавони СИ ба МП, аз як тараф, омӯзиши фанҳои педагогӣ бояд такмил дода шавад ва аз тарафи дигар курси амалии таълимӣ “Технологияи МП” рушд дода шавад. Таҳия намудани барнома бо номи курси махсус ва ҷустуҷӯи алоқаи мусоид аз мавқеи ташкили МП, шаклҳо ва усулҳои таълими омӯзгорони ҷавонро таркиби асосии марҳилаи ҷустуҷӯии озмоиш ташкил медиҳад.

Ҳангоми гузарондани курси махсус, усулҳо ва шаклҳои муносиби шуғли муаллимони ҷавони СИ ҷустуҷӯ карда шуданд.

Таҳқиқоти моро ҳамчун назариявӣ-озмоишӣ, самаранокии МП ва таъсири он ба раванди мутобиқшавӣ ба касби педагогӣ метавон тасниф кард, то ин ки омодагии муаллимони ҷавони СИ барои татбиқ кардани муколамаи педагогӣ дар таҷриба дар шаш мактаби асосии шаҳри Кӯлоб ва Филиали Муассисаи давлатии “Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили

ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф” дар шаҳри Кӯлоб гузаронида шавад.

Тачриба дар адабиёти педагогӣ “усули маърифатӣ” номида мешавад, ки ба воситаи он шароити падидаҳои омӯхташуда назорат ва идора карда мешавад. Ин таҷрибаи аз ҷиҳати илмӣ ташкилшуда барои ба даст овардани натиҷа барои тасдиқ ё рад кардани фарзияи илмӣ мебошад, ки метавонад вақти санҷиши фарзияро бо мақсади исботи самаранокии ақидаҳои пешниҳодшуда зиёд кунад.

Самаранокии усули озмоишӣ дар омӯзиши зухуроти педагогӣ аз бисёр ҷиҳат аз низоми принципҳои умумии илмӣ ва мушаххаси илмӣ вобаста аст, ки талаботи умумии ташкил ва гузаронидани корҳои таҷрибавиро инъикос мекунад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, мо принципҳоеро таҳия кардем, ки барои ташкили корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ҷиҳати ташаккули МП-и ОҶ-и СИ бо хонандагон хизмат карданд:

1. Принципи афзалияти таълими шахсияти ҳамачониба устувор ва рушди муносиби омӯзгори ҷавон дар ҳама шаклу намудҳои таълим ба арзишҳои умумибашарӣ асос ёфтааст. Рушди ҳамачониба ва ҳамохангшудаи шахс худтаъминкунӣ, худшиносӣ мебошад, ки инсоният дар асоси маҳорат ва таҷриба бобати ташаббусҳои фаъол дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт чамъ овардааст. Ин принцип маъноӣ тарбияи арзишноки омӯзгорони ҷавон, мустаҳкам намудани ахлоқро дар назар дорад. Як роҳи татбиқи ин принцип нишон додани нақши инсон аст.

Ин принципро мо ҳангоми таҳлили мушкилоти таҳқиқшаванда, фарзия, тақсимот ва асоснокии сатҳи шароит барои баланд бардоштани омодагии омӯзгорони ҷавони СИ ба МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба фаъолияти касбӣ ва омӯзгорӣ риоя кардем. Принципи така ба таҷрибаи шахсӣ ва ҳамачонибаи илмӣ дақиқии далелҳо, муносибати маҷмуиро ба зухурот ва равандҳои таълимӣ, баррасии ҳамаи далелҳоро дар муносибатҳои дутарафаи онҳо, далелнокӣ, асоснокӣ, давомнокии муқаррарот, хулосаҳоро дар бар мегирад.

Истифодаи ин принцип аз мо талаб мекард, ки корҳои таҷрибавиро дар асоси интихоби воситаҳои, ки ба талаботи педагогикаи муосир мувофиқанд, гузаронем. Мо онҳоро дар вақти муайянсозӣ, ҷустуҷӯ ва марҳилаи ташаккулёбии барномаи ташҳиси омодагии омӯзгорони ҷавони СИ ба муколамаи педагогӣ ва таҳлили натиҷаҳо амалӣ кардем. Таълими ОҶ-и СИ дар омодагии баъдидипломӣ бояд ба хусусияти фаъолияти касбии омӯзгор сохторӣ ва методӣ мутобиқ карда шавад, зеро кори педагогӣ бо тасвияи возеҳ ва ҳалли мушкилоти калидии педагогӣ бояд амалӣ карда шавад.

Фаъолият имкон медиҳад, ки таълим ба таври назариявӣ ва амалӣ ташкил карда шавад; чараёни таълим тарроҳӣ карда шавад; раванди таълим беҳтар ва такмил дода шавад; санҷиши натиҷаҳои раванди таълим ва тарбия асоснок, қарорҳо тасдиқ карда шаванд. Дар ҷорабиниҳо ягонагии назария ва амалия қорбаст шаванд. Мувофиқи ин принцип, мо марҳалаҳои ташкили таҳқиқот ва таҷрибаҳоро роҳнамоӣ кардем.

Асоси муносибати инфиродӣ ба ташкили корҳои таҷрибавӣ рост меояд. Ин қазия аз тарафи муҳаққиқ Ф.А.Орехов пурра нишон дода шудааст. «Фардиқунонии таълим - ин низоми мақсадноки муназзами том ва раванди муҳолифатноки омӯзгорони ояндаи СИ ба фаъолияти педагогӣ, аз худ намудани системаи донишҳо ва малақаҳо дар тамоми марҳилаҳои барномаи таълим, инчунин, аз худ намудани асосҳои фаъолияти педагогӣ мебошад» [106, 66].

Ин раванди шахсии ташаккул ва рушди ОҶ аст, зеро дорони хусусиятҳои инфиродӣ ва вазифаҳои гузошташудаи ташаккул ва моҳияти педагогиро неруи универсалӣ дорад. Ин раванди таҷрибаи шахсии ҳамаи он чизест, ки тавассути узвҳои эҳсосоти ба ҷашм намоён ва баъд дар фаъолият мегузарад.

Принсип инҳоро пешбинӣ менамояд:

– аз ҷониби омӯзгор ба ҳисоб гирифтани муносибати хонандагон ба фанни таълимӣ, муайян кардани мавқеи ҳуди таълимгирандагон ба ҳама масъалаҳои ҳаёт ва мувофиқи мақсадҳои умумӣ;

– ба ҳисоб гирифтани хусусияти психофизиологии хонандагон дар интихоби маводи таълимӣ;

– интихоби вазифаҳо, усулҳо ва шаклҳо бо назардошти хусусияти хоси гурӯҳ;

– мунтазамӣ ва пайдарпайӣ дар таълим ва масъулият барои натиҷаҳо, ки дар ҳама гуна навъи фаъолият натиҷаҳои муайян ба даст меорад, фаҳмидани он ки чиро ман фаҳмидам, омӯхтам, чӣ барои фаъолияти минбаъдаи педагогӣ муҳим аст;

– ба инобат гирифтани сатҳи ташаккули фарҳанги МП дар хонандагон ва расонидани кумаки инфиродӣ ба онҳо;

– ҳавасмандкунии хонанда аз ҷониби омӯзгор ҷиҳати асолати худ дар таълим, навоарӣ, ҳавасмандӣ ба таҳқиқот ҳамчун омилҳои муҳимтарини рушди худ;

– пайваст кардани дониш ва шаклдигаргунии маводи омӯхташаванда бо дониш ва дигаргун шудани худ;

– ташкили психологии ҳуди омӯзгор аз ҷониби худ, донишҳо, малакаи тафаккури ӯ, нерумандӣ, эҳсосӣ-иродавӣ, рӯҳияи маънавӣ, сабабҳо.

Тавре ки муҳаққиқ М.Н.Скаткин қайд намудааст: «Дониш дар бораи монеаҳои психологии хоси таҷрибақунанда, шароити маҳсулнокии онҳо қомилан фардӣ аст» [130,134]. Принсипи демократикунонии қорҳои таҷрибавӣ инҳоро дар назар дорад:

– интихоби васеи усулҳо ва воситаҳои ба даст овардани натиҷаҳо; озодии худмуайянқунӣ дар фаъолият, худташакилқунӣ, худсобиққунӣ шахс дар ҳалли масъалаҳои умумӣ; ташаббус ва навоарӣ дар расидан ба ҳадафҳо;

– гуногунандешӣ ҳамчун баҳси озод бо мақсади муҳокима кардани роҳҳо, усулҳо ва василаҳои ноил шудан ба ҳадафҳо; дарки мавқеи дигарон; фароҳам овардани фазои зехнӣ ва маънавӣ, ки дар он ҳар як шахс метавонад вазифаҳоро пешниҳод кунад;

– муттаҳидии кӯшишҳои эҷодии устодон ва таълимгирандагон бо андешаҳои гуногун;

– таъмини эҳтироми тарафайн, риояи одоб ва таҳаммулпазирии мутақобила дар фаъолияти омӯзгорон ва хонандагон.

Бояд зикр намуд, ки асоси МП-и ОҶ-и синфҳои ибтдоиро **самти инсондӯстии таълим** ташкил медиҳад. Аз ин рӯ, тамоюли самти инсондӯстии таълим мантиқи гузариш аз қолаби технологии таҷрибаро дар бар мегирад, ки вобастагии ташаккули омодагии омӯзгорони ҷавонро барои ҳамкорӣ бо донишҷӯён мувофиқи дараҷаи мурочиат ба шахсияти омӯзгор нишон медиҳад. Инсондӯстикунонӣ, пеш аз ҳама, инсонпарварӣ аст, ки дар муносибати мутобиқати комили инсон, афзалияти арзишҳои умумибашарӣ ифода меёбад.

Асоси инсондӯстии раванди педагогӣ дар асоси риояи қоидаҳои муайян зимни фаъолияти педагогӣ амалӣ карда мешавад:

– афзалияти таълим аз ҷиҳати арзишнокӣ ва маъноӣ нисбат ба иттилоот;

– ба ягонагии роҳҳои ба шахсият ва фаъолият нигаронидашуда кӯшиш кардан;

– фардикунонии ҳамкориҳои педагогӣ;

– таъки ба сифатҳои мусбии таълимгирандагон.

Ғояи худтатбиқкунии эҷодии иштирокчиёни озмоиш. Ғояи зикршуда вобастагии омодагии омӯзгоронро аз ҳамкорӣ ба сатҳи баланд бардоштани озодии касбӣ ва фардӣ ва кушодани нерӯи таълимиро инъикос мекунад. Ин ғоя дар қоидаҳои зерин инъикос ёфтааст:

– назорат аз болои раванди таҷрибаи шахсии рушди умумӣ ва касбии таълимгирандагон;

- ба навоварӣ чалб намудани омӯзгорони ҷавон;
- ягонагии умумӣ ва гуногуннавӣ.

Ғояи ташкили технологияи кори озмоишӣ

Тибқи ақидаи мазкур ташаккули омодагии омӯзгорон барои МП то андозае назораткунанда мешавад, агар он дар шакли раванде, ки ба талаботи ташхисӣ, сермаҳсулӣ, бозиҳои иҷтимоӣ ва матнӣ ва ҳавасмандкунии ҳолатҳои касбӣ ҷавобгӯӣ бошад, татбиқ карда шавад. Ин имкон медиҳад, ки як қатор қоидаҳоро ифода кунем:

- ба ошкор намудани қобилияти инфиродӣ ва захираҳои психологии шахс нигаронидан;
- табдилдиҳии мавқеи омӯзгор ва мавқеи тобеи хонанда ба баробарии шахсӣ;
- банақшагирии ҳолатҳои ғайриҷашмдошт;
- якҷоякунии шаклҳои ҳамкориҳои умумӣ, гурӯҳӣ ва инфиродӣ;
- таъя ба усулҳои омӯзиши проблемавӣ-муқоламавӣ.

Асоси фарогирӣ алоқаи омодагии омӯзгор бо таҷрибаи қаблӣ, ки барои омӯзиши мо муҳим аст, мундариҷаи умумии фаъолияти психологии инсон ва хусусиятҳои шахсии ӯро пешбинӣ мекунад. Таҷриба унсури сохтори шахсиест, ки бо самтгирии шахс алоқаманд аст.

Таҷрибаи инсон ба даст овардани донишу малакаҳоро дар ташаккули одатҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ, муносибатҳо ва ғайра дар бар мегирад.

Мо ин ақидаро дар марҳилаи ташаккулёбии таҳқиқот ба роҳбарӣ гирифтаем. Ҳангоми ташкили омӯзиш, мо ба назар мегирем, ки ҳар як омӯзгор таҷрибаи фаъолияти муошират, мавқеи зиндагӣ, арзишҳои шахсӣ, алахусус, кор дар мактабро дорад. Ҳангоми омӯзиши МП ва ташкили омӯзиши педагогӣ дар ҷараёни таълим таҷрибаи шахсии омӯзгорро таҷдид карда, онро бой гардонидан лозим аст.

Яке аз ҳадафҳои марҳилаи аввали озмоиш интиҳоб ва шакли ченакҳо барои гирифтани иттилооти воқеӣ дар бораи раванди

ташаккули омодагии ОҶ-и СИ барои МП буд. Вазифаи ченкунии омодагӣ ба МП бо мушкилоти меъёрҳо ва дараҷаи ташаккули он алоқаманд доништа мешавад. Меъёр нишонае мебошад, ки баҳодихӣ дар он асос меёбад. Дар адабиёти муосири педагогӣ оид ба омодагии ОҶ чорабиниҳои касбӣ-педагогӣ ҳамчун нишондиҳандаҳои меъёрҳои мухталифи сабтшуда ҳисобида мешаванд.

Азбаски омодагии ОҶ барои МП дар тӯли тамоми давраи таҳқиқот ташаккул ёфтааст, мо интихоби бисёрсатҳии муносибати ченакро интихоб кардем. Муносибати бисёрсатҳа баррасии ҳама гуна равандҳоро ҳамчун гузариш аз як сатҳ ба сатҳи дигар, мураккаб ва сифатан гуногунро дар бар мегирад. Дар асоси гуфтаҳои боло, мо ба сифати меъёри асосии ченкунии пешрафт омӯзгори ҷавонро дар дараҷаи баланди омодагӣ барои МП интихоб кардем. Интихоби меъёри асосӣ ҷудо кардани вазъи омодагии омӯзгорон ба МП, муайян кардани нишондиҳандаҳои ин амалҳо, меъёрҳои гурӯҳбандии омӯзгор ба дараҷаи муайян ва гузаронидани воситаҳои нишондиҳандаҳои сифатиро ба миқдори тақозо мекунад.

Барои мушаххас намудани ин мақсад, мо таҳқиқоти муҳаққиқон Н.В.Кузмина, В.А.Сластенин, Н.В.Яковлева ва дигаронро ба эътибор гирифтём, ки вазъи ба гурӯҳҳо ҷудо кардани фаъолияти касбӣ-педагогӣ ва омодагии омӯзгорон ба он мебошад. Ҳангоми муайян кардани дараҷаи маҳсулноки мо натиҷаҳои марҳилаи ташкили озмоишро дар соҳаи маълумоти олий, таҷрибаи корро бо омӯзгорон ва хонандгон ба назар гирифтём.

Дар асоси нишондодҳои боло, мо ҳолатҳои зерини омодагии омӯзгоронро ба МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба фаъолияти касбӣ ва омӯзгорӣ муайян кардем:

– ҳолати тақлидкунии ОҶ барои муколамаи педагогӣ. Барои моделсозии сатҳи омодагии ОҶ ба МП, тавсифи азхудкунӣ ва таҷдиди иттилоот оид ба мушкилоти МП, асосан дар сатҳи далелҳо ба назар гирифта мешавад. Дар ин марҳила, фаъолияти таҳлилий ва таҷрибавӣ дар

раванди иртибот аз ҷониби омӯзгор дар сатҳи тавсиф, бо номбаркунии рӯйхати баъзе усулҳо, воситаҳои муошират иҷро карда мешавад. Вақте ки омӯзгор ба МП дохил мешаванд, онҳо таҷрибаи фаъолияти коммуникатсионии худро айнан такрор мекунанд ё таҷрибаи бегонаро бе фаҳмиши назариявӣ ва коркарди эҷодӣ нусхабардорӣ мекунанд.

– дараҷаи асоснокӣ-тафсирии омодагии ОҶ барои МП. Барои ин дараҷа ҳисси мақсад ва сабабҳои муошират, зарурати аз худ кардани назарияи педагогӣ ва амалияи муошират тавсиф мешавад. ОҶ бо асосҳои назариявии МП шиносанд, аз ҷиҳати назариявӣ қобилияти фаҳмидан ва шарҳ додани раванди муошират, банақшагирии фаъолияти муоширатро дар раванди педагогӣ, рушди робитаро пешгӯӣ мекунанд, кӯшиш мекунанд усулҳои нав, технологияҳои муоширатро истифода баранд.

– сатҳи эҷодӣ ва наwgонии омодагии омӯзгорон ба МП . Ин сатҳ бо имконияти барқарори эҷод ва муошират ба таври эҷодӣ барои ҳалли вазифаҳои гузошташуда ё аз раванди воқеии педагогӣ сарчашма гирифта тавсиф мешавад. Тартиби меъёрҳои кори эҷодӣ-зеҳнӣ, ки худро ба хусусиятҳои зеҳнӣ, ҳавасмандкунанда ва фардии ин субъект ҷалб мекунад.

Мо нишондиҳандаҳои зеринро интихоб кардем, ки ҳолати омодагии ОҶ-и синфҳои ибтидиоро барои МП ҳамчун омилҳои мутобиқати онҳо ба кори касби омӯзгорӣ муайян мекунанд:

– салоҳияти робитавӣ, аз ҷумла огоҳии робитавӣ (дониши назарияи робита ва МП), малакаҳои муошират (қобилияти мубодилаи иттилоот, қобилияти ҳамкорӣ кардан, қобилияти дарк кардани дигарон, қобилияти оқилона интихоб кардани услуби ҳамкорӣ ва ғайра), ки дар қобилияти ҳалли вазифаҳои муошират зоҳир мешаванд;

– ташаббуси муошират кардан иборат аст аз: зарурати мустақилона азхудкунии донишҳои нав ва истифодаи онҳо дар амал; ташаббус барои пайвастшавӣ бо одамони дигар;

– арзишҳои шахсӣ-педагогӣ, ки майли омӯзгори ҷавонро дар худбаҳодиҳӣ зимни муошират инъикос мекунад, неруи эҷодии худро дар фаъолияти касбӣ-педагогӣ инкишоф медиҳад.

Дар МП роҳҳои гуногуни омӯзиши салоҳияти робитавӣ ҷой дорад. Яке аз самтҳо дар омӯзиши салоҳияти робитавӣ муносибати иҷтимоӣ-идроқкунии А.А.Бодалев ва дар асоси концепсияи В.Г.Ананев ва В.И.Мясишев асосёфта мебошад. Дар асоси ин муқаррарот, як қатор таҳқиқотҳо гузаронида шуданд, ки имкон доданд номгӯи сифатҳои шахсии барои муоширати муваффақ зарурӣ муайян карда шаванд. Ба онҳо дохил мешаванд: тамоюл ба шахс, ки дар он одамони дигар дар маркази низоми арзиш қарор хоҳанд дошт; паҳнои рушди манфиатҳои маърифатӣ; ҷудо кардани соҳаи эҳсосӣ; қобилияти интихоби усули мувофиқи рафтор, тарзи муошират бо одамон; донишдони хусусият ва қобилияти онҳо дар асоси ин дониш барои назорати бошууронаи рафтори худ. Чунин сифатҳои гуногун, дар айни замон тавсифи кофӣ салоҳияти мураккаби робитавиро таъмин мекунанд, аммо дар амал онро андоза кардан душвор аст.

Муҳаққиқ Л.А.Петровская салоҳияти муоширати инсониро ҳамчун салоҳияти он дар дарки байнишахсӣ, муоширати байнишахсӣ, ҳамбастагии байнишахсӣ муайян мекунад [112].

Муҳаққиқ Ю.М.Жуков таъкид мекунад, ки салоҳияти робитавӣ қобилияти азнавташкилдихии рафтори робитавиро дар ҳолати тағйир ёфтани вазъ дар асоси фаҳмиши он дар бар мегирад [55].

Муҳаққиқ С.Л.Братченко дар таҳқиқоти худ салоҳияти робитавиро ҳамчун маҷмӯи хусусиятҳои инфиродӣ муайян мекунад, ки ҷаҳор гурӯҳи хосиятро ҳамчун ҷузъи таркиби салоҳияти робитавӣ фарқ мекунад:

– хусусиятҳои шахсӣ, маърифатӣ, ҳиссиётӣ ва рафтор. Ҷузъи асосӣ мундариҷаи тавачҷуҳи шахсии муколама ба робита мебошад, ки ба андешаи мо ҳадафи асосии омодакӯӣ ба муошират мебошад.

Бояд зикр намуд, ки ба таҳлили салоҳияти робитавӣ ва имконияти ташаккули он тавачҷуҳи зиёд дар таҳқиқоти хориҷӣ дода мешавад. Аз

нуқтаи назари мавзӯ таҳлили Эрик Берн чолиб аст, ки ба ақидаи ӯ дар як қатор тафсириҳои пайдарпайи ҳамкорӣ муоширати байнишахсӣ мавҷуд аст, ки аз се ҷузъи асосӣ иборат аст: ҳиссиёт ва хошишҳои кӯдакон (“кӯдак”); арзишҳо ва меъёрҳои рафтори падару модар; ҷаҳони мустақили дарки рӯҳӣ (“калонсол”).

Роҳҳои дар боло тавсифшуда барои ҷудо кардани ҷузъҳои зерини салоҳияти робитавӣ нигаронида шудаанд:

– хусусияти шахсии самти шахсият, танзимот дар муоширати байнишахсӣ, арзишҳои ахлоқӣ, муколама, эътимод, зарурат дар муошират, эҷодкорӣ, мустақилият;

– хусусияти маърифатӣ - донишдони қонунҳо оид ба ҳамкориҳои байнишахсӣ, қобилияти дурӣ ҷустан дар ҳолатҳои мухталифи муошират, малакаҳои дарки нишонаҳо, алаҳусус, стратегияи маърифатӣ ва ғайра.

– хусусияти эҳсосӣ-иродавӣ - боигарии соҳаи эҳсосӣ, қобилият ба ҳамдари кардан, хусусияти техникаи худидоракунии дар сатҳи рафтор;

– хусусияти рафторӣ - қобилияти шифоҳӣ, интиҳоби робитавии малака, воситаҳои муошират;

Куллан муносибати дигар ба мафҳуми салоҳияти робитавӣ аз ҷониби муҳаққиқ Ю.Н.Емелянов пешниҳод шудааст. Зери салоҳияти робитавӣ ӯ “ҷунин сатҳи рушди таҷрибаро дар муоширати байнишахсӣ мефаҳмад, яъне омӯхтани муносибат бо шахсонро талаб мекунад, ки дар доираи қобилияти худ ва мақоми иҷтимоӣ дар ҷомеаи мушаххас бомуваффақият амал мекунад” [50, 178].

Салоҳияти робитавӣ, - мегӯяд муҳаққиқ Ю.Н.Емелянов, инкишофёбанда мебошад ва аз ҳама камтар таҷриба қабул карда мешавад, ки дар навбати аввал аз мавқеи даҳлати бевоситаи инсон дар ҳамкорӣ нав карда мешавад ва ташаккул меёбад. Яке аз шаклҳои ҷунин ҳамкорӣ метавонад қисми инсон дар гурӯҳҳои махсуси муттаҳидшудаи таҳқиқоти иҷтимоиву психологӣ бошад.

Ҳамин тариқ, салоҳияти робитавӣ намуди махсуси таҷрибаи алоқа барои самаранок амалӣ кардани муоширати таълимӣ, аз ҷумла дар ҳолатҳои фавқулодда мебошад.

Салоҳияти робитавӣ як қисми салоҳияти касбӣ аст.

Салоҳияти касбӣ зоҳир мешавад:

– дар сатҳи азхудкунии донишҳои касбӣ. Одатан, онҳо дар бар мегиранд: дарки табиати фаъолияти касбӣ; донишҳои психологияи иштирокчиёни раванди педагогӣ бо касби илмҳои алоқаманд аст, ки ба мо имконият медиҳад фазои донишро васеъ намоем ва муносибати навоваронаро ба қори педагогӣ ҷорӣ кунем;

– дар сатҳи дониши малакаҳои касбӣ, ки технология ва фаъолияти касбиро иҷро мекунад;

– мавқеи ишғолкардаи малакаҳои касбӣ барои муқаррар намудани он, самти шахсияти нисбат ба касб ифодаёфта, бо шарикон ва муошират, ба худ, ба натиҷаҳои кор, сабабҳои фаъолияти касбии педагогӣ ифода карда шудаанд;

– дар хусусияти шахсии омӯзгор, ки дар андешаҳо, мулоҳизаҳо, худбаҳодиҳӣ, ҳадафҳо, самарабахшӣ ва ғайра зоҳир мешаванд.

Маҳорати касбӣ дар муносибати эҷодӣ ба уҳдадорҳои касбӣ-омӯзгорӣ дар ҷои кор зоҳир мешавад. Салоҳияти робитавӣ инҳоро дарбар мегирад: мусаллаҳ будан бо донишҳои гуногун, имконияти истифодаи он дар ҳолатҳои гуногун, фаҳмидани нақши дониш, муаррифии принципҳои ва равишҳои умумӣ, ғояҳои умумӣ, дониш ва на танҳо он ки ҷӣ кор кардан лозим аст, балки ҷӣ гуна бояд дар бораи хусусиятҳои инфиродии онҳо дониш ба даст оварад.

Дар сохтори салоҳияти робитавӣ Ю.Жуков якҷанд самтҳои тартибро муайян мекунад: стратегӣ, тактикӣ ва технологӣ [55].

Самти стратегӣ ҳамчун маҷмӯи самтҳои заминавии шахс дар муносибат бо ҳуди муошират баррасӣ мешавад: муносибат ба муколама

хамчун ҳадаф ё ҳамчун воситаи ҷалби диққат ба муоширати муколамавӣ ё монологӣ ё фаъолиятнокӣ-нақшавӣ ва ғайра.

Самти тактикӣ бо дониши қоидаҳои асосӣ барои ташкили муошират муаррифӣ шудааст. Масалан, чунин: аҳамияти ҳамсухбати худ таъкид мешавад. Дар ифодаи эҳсосоти худ самимӣ будан. Бо изҳорот дар бораи рейтингҳо шитоб накунед.

Татбиқи ҳадафҳои стратегӣ ва нақшаҳои тактикий робитавӣ дар зери “технологӣ” қарор доранд. Ҷанбаи “техникӣ”-и робита бо малакаҳои мушаххаси муошират муаррифӣ шудааст.

Бо дарназардошти хусусияти ҳамгиросудайи концепсияи салоҳият ва вазифаҳои робитавӣ дар сохтори фаъолияти педагогӣ, мо салоҳияти алоқаро пайдо мекунем ва қобилияти омӯзгорро дар ҳалли мушкилоти робита дар ташкили раванди таълим мефаҳмем. Чунин муносибат ба шарҳи салоҳияти робитавӣ имкон медиҳад, ки сатҳи таҳсилоти худро вобаста аз сатҳи қобилияти ҳалли мушкилоти алоқа интихоб намоем.

Ташаббуси робитавӣ - хоҳиши ошкор сохтани ниятҳои шахсӣ барои барқарор кардани иртибот бо дигар субъектҳо, ворид шудан ба муошират бо онҳо, донишани усулу технологияҳои нави муошират аст. Хоҳиши ҷалб кардани худ барои барқарор кардани иртибот бо одамони дигар, ки бо ниёзҳои шахсӣ барои муошират вобастаанд. Зеринҳо мебошанд:

- талаботи инсон барои баланд бардоштани нуфуз ва мақоми ӯ;
- зарурият ба бартарият (эътирофи адолат, дурустии андешаҳои ӯ, муносибатҳо, тасдиқи амалҳо, рафтор);
- талабот ба мубодилаи иттилоот;
- эҳтиёҷ ба амният (баромадан аз шиддат, изтироб);
- талабот ба нигоҳ доштани фардият, асолати худ.

Зарурат ба муошират, чун қоида, барои ҳамаи одамон хос аст, аммо ченаки рушди он вобаста ба хусусиятҳои ҷинсӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, синнусол ва сифатҳои шахсии инсон тағйир меёбад. Таъсири

ҳама нишондиҳандаҳои номбаршударо ба инобат гирифта, саъю кӯшишҳои мақсаднок барои таълими донишҷӯён дар донишгоҳ ба беҳтар шудани талаботи муошират оварда мерасонад, пеш аз ҳама, бо мақсади мубодилаи арзишҳои маънавий, зеҳнӣ ва эҳсосӣ.

Ташаббуси робитавӣ бо чунин хислатҳои шахсият: ҳамдардӣ, дилсӯзӣ, ошкоро сухан ва ибрази ақида қардан, ҳамсухбатро то охир гӯш қарда тавоништан ва амсоли инҳо робита дорад. Ниёзҳои ба дараҷаи баланди рушдҷӯи муоширатро вақте метавон қонеъ қард, ки омӯзгор ҳамдардӣ зоҳир мекунад, ҳангоми ибрази ақида бо лутфи ширин муошират менамояд, чунин тарзи муносибату муошират барои рушди ҷаҳони маънавии донишҷӯён низ зарур аст. Ҳисси дилсӯзӣ нишондиҳандаи қобили қоршоҷии касбии омӯзгорон аст.

Доҳил қардани арзишҳои шахсӣ ва педагогӣ ҳамчун нишондиҳандаи омодагӣ ба МП бо он вобаста аст, ки ин қилсилаи арзишҳо хусусият ва табиати муносибати шахсро бо муҳити зист муайян мекунад ва рафтори шахсонӣ алоҳидаро дар муошират танзим мекунад. Арзиш ин объектест, ки мо қадр мекунем.

Дар асоси таҳлили адабиёт, мо арзишҳои зеринро муайян қардем, ки барои гурӯҳи таҳқиқотии омӯзгорон ва донишҷӯёни мо муҳиманд: аҳамият, ҳадафҳо, ошқор қардани арзишҳои қонсепсияи “Ман-қордон” ҳамчун манбаъ ва натиҷаи рушди қасбӣ вобаста ба мақсадҳои таҳсил дар донишгоҳ, ки ин дар маҷмӯъ маъноӣ азҳудқунии муоширати қасбӣ ва педагогиро ифода мекунад. Арзишҳо - муносибатҳо - мафҳуми мавқеи қасбии шахсӣ ҳамчун маҷмӯи муносибатҳо қисбат ба худ, кӯдақон, ба қасб мебошад. Арзишҳо-воситаҳо – қонсепсияи МП , интиқоби усулҳо ва технологияҳои робитавӣ аст, ки бо сабабҳои азҳудқунии усулҳо, роҳҳо ва робитаи педагогӣ алоқаманданд.

Таносуби бузургӣ ин сифатҳои шахсияти омӯзгор аст, ки ба муваффақияти қори педагогӣ дар маҷмӯъ ва муаллимон барои муошират алалхусус мусоидат мекунад.

Ба таҳқиқоти файласуфон ва психологҳо така намуда, арзишҳои бартаридоштаро бо мақсади азхудкунии фаъолияти касбӣ-педагогӣ ҳамчун далел барои ҳама гуна фаъолият муайян кардем. Ҳадафи азхудкунии фаъолияти касбӣ-педагогӣ сабабҳои муайяне аст, ки ба талабот ҷавобгӯӣ мебошанд.

Муносибат ба фаъолияти касби омӯзгории алоқаманд ба эҳтиром нисбати иштирокчиёни ҷараёни таълиму тарбия дар тартибе инъикос мегардад, ки иштирокчиёни раванди таълим омӯзгорон ва хонандагон мебошанд.

Салоҳияти робитавӣ. Дар омӯзиши мо аҳамияти салоҳияти робитавиро ба инобат гирифта, барои арзёбӣ истифодаи муносибати дараҷавиро пешниҳод менамоем. Ҳолат ва нишондиҳандаҳои салоҳияти робитавии омӯзгорони ҷавон, холи баҳодихӣ барои ҳар як нишондиҳанда дар ҷадвали 6 оварда шудааст.

Ташаббуси робитавӣ. Ташаббуси ОҶ дар гирифтани донишҳои нави муоширатӣ бо иштироки онҳо дар ҷараёни омӯзиши “Технологияи МП”, навиштани рефератҳо, корҳои курсӣ ва рисолаҳои бакалаврӣ оид ба масъалаҳои МП, иҷрои вазифаҳо дар раванди омӯзиши як қатор фанҳои педагогӣ муайян карда мешавад. Ҷузъи дувуми ташаббуси робитавӣ - ташаббус оид ба барқарор кардани робитаҳои ғайримустақим бо истифода аз методологияи муайян кардани “тамоюлҳои робитавӣ”, саволнома “Арзёбии қобилияти омӯзгори ҷавон ба дилсӯзӣ”, санҷиши “Оё Шумо метавонед ба одамони дигар таъсир расонед?”, муайян карда шуд.

Арзишҳои шахсӣ ва педагогӣ бо истифода аз санҷишҳои стандартӣ, ки барои муайян кардани маҷмӯи арзишҳо барои донишҷӯ гузаронида мешаванд, муайян карда шуданд:

– интиҳоби касби омӯзгорӣ (усули муайян кардани ҳавасмандии касбӣ барои мақсадҳои мусбӣ ва манфӣ оид интиҳоби касб, ки В.П.Симонов пешниҳод кардааст);

– дар услуби МП (саволномаи “услуби ҳамкориҳои мутақобилаи раванди таълимӣ”-и пешниҳодкардаи В.П.Симонов), худбаҳодиҳӣ (методикаи Ю.Л.Киселева ба навъҳо ҷудокунии таҳиякардаи В.Стефанссон);

– шӯҳратпарастӣ дар муносибатҳои байнишахсӣ (усули Т. Лири);

– рушди нуруи эҷодӣ дар қори касби омӯзгорӣ (тест оид ба муайян кардани эҷодкорӣ, ки дар асоси тавсияҳои В.Г. Риндак, В.И. Андреев таҳия шудааст);

– баҳодиҳии худназораткунӣ дар соҳаи муошират (М.Снайдер).

Барои муқоисаи миқдории сатҳи омодагии ОҶ ба МП, мо нишондиҳандаҳои зерини ташаккул ва баҳогузорино барои ҳар як сатҳ пешниҳод кардем:

– 0 ҳол, мо нишондиҳандаҳои сатҳи рушдро қайд намудем, ки ба ташаккули бомуваффақияти омодагии омӯзгорон дар робитаи педагогӣ монеъ мешаванд;

– нуқтаи 1 ҳол ҳолати бетараф аст;

– нуқтаи 2 ҳол ба вазъи ташаккули бомуваффақияти омодагии омӯзгорони ҷавон ба МП мусоидат мекунад.

Бо ҳоли 2 мо ба иҷрои вазифаҳо ё супоришҳои ба таври эҷодӣ иҷрошударо баҳо додем, ки дониши дар доираи барномаи ҳатмии барнома набударо таъмин намуд. 1 ҳол барои баҳодиҳии супоришҳои интихобшуда истифода бурда мешавад, ки иҷрои онҳо аз омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ истифодаи ҳамачонибаи донишро дар доираи курси зарурӣ талаб мекунад. Ҳоли 0 - риояи вазифаҳои ҳатмӣ.

Барои муайян кардани сатҳи салоҳияти робитавии омӯзгорони ояндаи СИ ба онҳо ду вазифаро пешниҳод кардем: таҳлил намудани МП бо дарназардошти вазъи педагогӣ (тамошои видеои дарс ё фаъолияти таълимӣ); таҳияи ҳалли мушкилоти робитавӣ барои ин шароитҳо.

Чадвали 6. Системаи баҳодихии сатҳи омодагии омӯзгорони ҷавон ба муоширати педагогӣ (МП)

Салоҳияти робитавӣ				
Нишондиҳандаҳо ва ҳолатҳо	Дарк кардани зарурияти азхудкунии	Хусусияти донишҳо оид ба МП	Дарк кардани мақсади МП, интихоби услуби муошират	Холҳо
1.СТ	Дарк карда намешавад	Донишҳо дар бораи МП мавҷуд нестанд ё қисман ҳастанд	Мақсади МП дарк намешавад, услуб стихиявӣ интихоб мешавад	0
2.СКТ	Дарк карда мешавад	Донишҳо дар сохтори муайян батартибанд, дақиқанд	Мақсад нопурра дарк мешавад, интихоби услуб аз таҷрибаи пешина вобаста аст	1
3.СЭН	Пурра дарк мешавад	Донишҳо дар сохтор муташаккиланд, дақиқанд, самаранок дар таҷриба истифода мешаванд	Мақсад дарк мешавад. Интихоби услуб аз ҳолати педагогӣ вобаста аст	2
Ташаббуси робитавӣ				
Нишондиҳандаҳо		Сатҳи азхудкунӣ ва ҳолҳо		
		СЭН (2)	СКТ (1)	СТ (0)
Майли робитавӣ		0.66-1	0.46-0.65	0.1-0.45
Дилсӯзӣ (тести А.Мехрабиен ва Н. Энштейн)		20-27	28-33	0-20
Таъсир ба дигарон (тест)		22-45	44-65	0-21
Фаъолнокӣ дар интихоби вазифаҳо		2	1	0

Идомаи ҷадвали 6. Системаи баҳодихии сатҳи омодагии омӯзгорони ҷавон ба муоширати педагогӣ (МП)

Нишонаҳои шахсӣ-педагогӣ			
Нишондиҳандаҳо	Сатҳи азхудкунӣ ва ҳолҳо		
	СЭН (2)	СКТ (1)	СТ (0)
Сабабҳои интихоби касб (мувофиқи В.П.Симонов) .	сабабҳои мусбӣ (+), сабабҳои манфӣ (-) (+) и (-) (+) И (-) (+) 0,6-1,0 0,4-0,5 0,5-0,6 (-) 0,4-0,0		
Самти кӯшиш ба муносибати	0,70- 0,95	0,96-1,04	1,05-1,25
Худбаҳодихӣ (Q-батанзимдарой)	0,30-0,70	0,71-0,99	0,01-0,29
Худбаҳодихӣ (тест Ю. Киселева)	120-160	81-119	40- 80
Услуби МП (мувофиқи В.П. Симонов)	Д>А>Л	А=Д=Л	Л>А>Д
Баҳодихии худназораткунӣ дар	7-10	4-6	0-3
Рушди иқтидори креативӣ	115-162	70-114	18-69

Эзоҳ:

СЭН – сатҳи эҷодӣ-навгонӣ;

СКТ – сатҳи конструктивӣ-тафсири;

СТ – сатҳи тақлидӣ.

Дараҷаи анҷомёбӣ вобаста ба сатҳи иҷрои супоришҳо муайян карда мешавад: он сатҳро тақлид мекунад - супоришҳо дар шакли тавсифи далелҳо, усулҳо, марҳилаҳои муошират иҷро карда шуданд; сатҳи сохтории тафсири - ҳангоми ҳалли мушкилот, асосноккунии овардашудаи интихоби усулҳо, воситаҳои алоқа, арзёбии самаранокии истифодаи онҳо; сатҳи эҷодӣ ва навоариҳо - пас аз баррасии ҳолати педагогии пешниҳодшуда, барои ҳалли масъала пешниҳодҳо карда шуданд, ки интихоби онҳо аз маъно ва шароити иловагӣ дар чараёни муошират вобаста аст.

Бо мақсади ба даст овардани назари ҳамҷонибаи омодагии МП дар байни донишҷӯён ва тамоми гурӯҳи иштирокчиёни озмоиш, мо чадвали маҷмӯиро барои ташаккули нишондиҳандаҳо тартиб додем, ки бояд ба рӯйхати омӯзгорони ояндаи СИ ва ҳамаи нишондиҳандаҳои дар боло зикршуда ворид карда шаванд.

Ҳангоми гузаронидани корҳои озмоишӣ мо вазифа нагузошта будем, ки тағйиротро дар ҳар аломат алоҳида пайгирӣ кунем. Мо ба натиҷаи умумӣ тавачҷуҳ доштем. Барои ноил гардидан ба натиҷаҳои умумӣ, мо ба таври зайл амал кардем: ҳолҳои умумиро барои ҳар як омӯзгор аз чадвали 3 ёфтем. Аз ин бармеояд, ки арзёбии умумии натиҷа метавонад аз 0 то 24 ҳол бошад.

Маълумоти омориҳо дар бораи он ба инобат гирифтаем, ки таҷрибаи фаъолият аксар вақт дар сатҳи муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ва камтар дар сатҳи баланд ташкил карда мешавад. Бинобар ин, муқаррар кардани фосилаҳои номунтазам барои тақсим кардани донишҷӯён аз рӯи ҳолатҳои фаъолият мувофиқи мақсад мебуд. Мувофиқи усули пешниҳодкардаи муҳаққиқ А.А.Киверялг, сатҳи миёнаи фаъолинокӣ тавассути баҳодиҳии тамоюлотӣ 25% доираи миёнаи нуқта муайян карда мешавад [83]. Дар асоси ин метод, сатҳи омодагии омӯзгорони оянда барои МП бо фосилаҳои зерин муайян карда мешавад:

- тағйирот - аз 0 то 6,
- гузариши созанда - аз 7 то 17;

– ташаббускори-навсозии эҷодӣ - аз 18 то 24 ҳол.

Ҳамин тариқ, мо ҳадафҳо, вазифаҳо, шартҳо ва асосҳои марҳилаҳои ташкили корҳои таҷрибавиро омӯхтем ва нишондиҳандаҳоро барои баҳодиҳии омодагии омӯзгорон ҷавони СИ баМП муайян кардем.

2.2. Ташкили омодагии омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба муоширати педагогӣ ҳамчун омил мутобикшавӣ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ

Ҳангоми ташкили раванди тайёр кардани омӯзгорони ояндаи СИ барои МП, мушкилоти муҳим интихоби асосҳои таълим мебошад. Аз нуктаи дидактикии ишоракардаи муҳаққиқ Ю.К.Бабанский, мо инҳоро ба инобат гирифтаем: илмият; фаъолият ва шуурнокӣ; рӯоварӣ ба комплекси омӯзишӣ барои ҳалли масъалаҳои таълим, маълумот ва рушди таълимгирандагон; ҳавасмандкунӣ ва мақсади муносибати мусбати донишҷӯён ба таълим, интихоби усулҳои беҳтарин, шаклҳо ва воситаҳои таълим [22].

Ҳамаи ин асосу ғояҳое, ки аз қонунҳои таълими самаранок, педагогӣ ва психологӣ бармеоянд, дар асоси таҷрибаи назариявии чорабиниҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва таълимӣ сохта шудаанд.

Бо дарназардошти ғояи марказии таҳқиқот, тавачҷӯхро бо аҳамият ба арзишҳои инсонӣ дар ташкили раванди таълим дар муассисаи таҳсилоти умумӣ равона, карда мо ба асосҳои инсондӯстӣ (шахсият, фаъолият, тағйирёбандагӣ), муносибати дӯстонаи экологӣ ва фарҳангӣ таъя кардем. Асосҳои инсондӯстӣ ду нуктаи дигари ба таври мухтасар зикршударо нишон медиҳанд. Асоси мутобикати табиат аз ҷониби Я.А. Коменский пешниҳод шуда буд. Ин принцип сохтани ҳар кадом муносибатҳои таълимиро бо риояи қоидаҳои зерин талаб мекунад:

– ташкили раванди педагогии дастрас барои донишчӯён бо назардошти фарқияти инфиродии онҳо.

– муайян сохтани самтҳои наздиктарини рушд ва такмили хонандагон ва дар онҳо ташкил кардан ва гузаронидани корҳои тарбиявӣ. Минтақаи рушди бевоситаи муҳаққиқи машҳури рус Л.С.Виготский аз рӯи мундариҷаи он вазифаҳои муайян карда мешавад, ки донишчӯ ҳоло мустақилона ҳал карда наметавонад ва бо кумаки омӯзгор онҳоро ҳал мекунад.

Ҳамин тариқ, мувофиқи принсипи мутобиқати табиати раванди педагогӣ дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, мо дар заминаи саломатии ҷисмонии таълимгиранда, қобилияти физиологӣ, ақлӣ, зеҳнии онҳ ва такмил додани он ки омили муайянкунандаи кори омӯзгор аст, бунёд кардем.

Принсипи мутобиқати фарҳангии муҳаққиқ А.Дистервег талаботи умумиро ба он муайян мекунад, ки бояд байни раванди педагогӣ ва муҳит робита вучуд дошта бошад [45]. Он истифодаи мақсадноки таълим ва фарҳанги муҳити таълимиро, ки дар он муассисаи мушаххас мавҷуд аст, дар бар мегирад. Дар ин ҷо ба инобат гирифтани фарҳанги забонии ҷомеа, миллат, минтақа ва воситаҳои ғайришифоҳии муошират махсусан муҳим аст.

Аз нуктаи назари ташаккули фаъолияти робитавӣ барои риояи асоси муносибати фарҳангии раванди таълим қоидаҳои зерин пешбинӣ карда мешаванд:

– дар раванди педагогӣ ба инобат гирифтани хусусиятҳои миллии дар муошират зохиршаванда бо мақсади омӯختани анъана ва урфу одатҳои халқҳои дигар;

– фаҳмидани фарҳанги муошират ҳамчун як ҷузъи ҷудонопазирӣ фарҳанги оила ва ҷомеа, инчунин, арзишҳои фарҳангӣ ва таърихӣ, аз ҷумла таҷрибаи гузашта дар таълим, таёрии касбӣ ва гузоштани асос ба ояндаи онҳо;

– дар омӯзгори оянда ташаккул додани талаботи таҳия кардани усулҳои нави муоширати инсондӯстӣ.

Мутобиқи муносибати касбӣ ба фаъолият мо дар доираи стратегияи назариявӣ ва методологии ташаккули омодагии ОҶ-и СИ барои МП зарурияти идомаи ба роҳ мондани таълими назариявӣ ва амалии омӯзгоронро бо назардошти пайдарҳамии марҳилаҳои омодагӣ қабул кардем.

Қараёни азхудкунии муттасили МП маънои рушди рӯзафзуни дониш, усулҳо, технологияҳои нав, муошират, таълими дорои сифатҳои шахсӣ ва касбии аҳамиятнокро дорад.

Механизми дохилии муттасилӣ ва давомот дар тайёр кардани омӯзгори ояндаи СИ барои МП дар ҳар марҳилаи нави омодагӣ ба нигоҳ доштани дониши муколамаи педагогӣ, малака, сифатҳои шахсии касбӣ ҳамчун натиҷаи таълими қаблӣ ва имконияти беҳтар кардани мутобиқшавӣ ба кори касбии педагогӣ амалӣ карда мешавад.

Бо дарназардошти зарурати ҳавасмандкунии ОҶ ба касби омӯзгорӣ, рушди донишҳои психологӣ ва педагогӣ, назарияи педагогӣ ва амалияи робита, мо қаблан чор марҳилаи оmodасозии омӯзгоронро барои МП муайян карда будем: марҳилаи ҳавасмандкунии пешакӣ; баъдан, таълими назариявӣ ва технологӣ; марҳилаи ба амал нигаронидашуда. Ҳама марҳилаҳо бо ҳам алоқаи ногусастанӣ доранд ва ба якдигар ворид мешаванд. Вазифаи асосӣ дар ҳар марҳила ҳал карда шуд, ва то андозае дар дигар марҳилаҳо низ ҳал карда шуд. Мундариҷаи вазифаҳо ва таносуби байни муошират ва мутобиқшавии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар ҷадвали 7 нишон дода шудааст.

Марҳилаи аввали тайёр кардани омӯзгорони ояндаи СИ барои МП дар ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқоти мо дар доираи курси «Муқаддимаи касби омӯзгорӣ» гузаронида шуд. Бо назардошти он ки ин курси муқаддимавӣ дар силсилаи фанҳои психологӣ, педагогӣ ва фанҳои махсус мебошад, мо мақсади асосии онро ҳамчун ташаккули муносибати ҳавасмандӣ - арзишии нав шурӯъкунанда ба касби омӯзгорӣ баррасӣ намудем, ки он

дар бар мегирад: муносибат ба таълимгиранда ҳамчун субъекти чараёни таълим; муносибат ба фаъолияти педагогӣ ҳамчун кори эҷодӣ; муносибат ба худ ва дигарон.

Ҷадвали 7. Мундариҷаи вазифаҳо ва таносуби байни муошират ва мутобиқшавии омӯзгорон ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ

Марҳила	Мундариҷа	Курс	Вазифаҳои асосӣ
Ба ҳавасмандкунӣ нигаронидашуда	Ворид намудан ба касби омӯзгорӣ	I	Намоиш додани аҳамияти касби омӯзгорӣ, нақши МП
Таёрии назариявӣ-технологии асосӣ	Маҷмуи фанҳои педагогӣ	II-IV	Ташаккули салоҳияти робитавӣ, арзишҳои шахсӣ-педагогӣ
Таёрии назариявӣ – технологии иловагӣ	Курси махсус «Технологияи МП»	IV	Баланд ва амиқ кардани омодагии назариявӣ ва амалӣ оид ба МП
Ба амалия нигаронидашуда	Маҷмуи фанҳои педагогӣ. Амалияи педагогӣ	III-V	Омӯзиши таҷрибаи педагогӣ, муоширати касбӣ-педагогӣ, ворид кардани ОҶ ба муоширати мустақили касбӣ – педагогӣ

Дар асоси гуфтаҳои боло, ҳадафҳои курси «Муқаддимаи касби педагогӣ»-ро ба назар мегирем: характери инсондӯстӣ, мундариҷа, сохтор ва хусусияти фаъолияти педагогии омӯзгор; зарурати трхрезӣ кардани шаклҳои худшиносӣ, ҷорӣ кардани усулҳои худшиносӣ, худидоракунӣ, усулҳои ташҳис ва усулҳои инфиродӣ; нақши муоширатро дар фаъолияти педагогӣ нишон додан; усулҳои ташаккули робита (гӯш кардан, мушоҳида ва фаҳмидан, тамос бо ӯ барқарор кардан ва ғайра).

Баррасии гурӯҳи фанҳои педагогӣ аз мавқеи ташаккули омодагии ОҶ барои МП ду ҳалли масъалаи асосиро дар бар мегирад: ташаккули салоҳияти робитавӣ ва арзишҳои педагогӣ; ташаккули ташаббусҳои робитавӣ, услуби инфиродии муошират, рушди малакаҳои муошират.

Мархилаҳои тайёр кардани ОҶ-и СИ барои МП, эҷодкорӣ тавассути омӯзиши назарияи МП, ҳамроҳкунии мақсадноки омӯзгорон ба муоширати мустақили педагогӣ ва фаъолияти тадқиқотӣ-таълимиро дар бар мегирад. Дар ин марҳила ОҶ бо сохтор, вазифаҳо, робитаҳо шинос шуда, мушкилот дар давраҳои яқум ва дувум ҳал карда шуданд.

Ҳангоми омӯзиши боби “Дидактика” барои омӯзгорони ояндаи СИ барои ҳалли мушкилоти робитавӣ истифода намудан аз дастовардҳои ба мақсад мувофиқ аст. Дар ин марҳилаи омодагӣ ба омӯзгорони ояндаи СИ воситаҳои истифодаи таҷрибаи шахсӣ омӯзонда шуданд, ки доштани онҳо бояд мушкилоти муоширатро ҳал кунад.

Натиҷаҳои корҳои ҷустуҷӯии таҷрибавӣ-озмоишӣ нишон доданд, ки дар марҳилаи тайёр кардани муаллимони оянда барои муколамаи педагогӣ вазифаҳои курси «Технологияи МП» яқоя карда мешаванд. Ин курси махсусро мо ду сол дар факултаи омӯзгорӣ ва фарҳанги ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, инчунин барои баланд бардоштани маҳорати касбии омӯзгорон (кор дар муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳри Кӯлоб) гузаронидем. Натиҷаҳои ба даст оварда ба мо имкон доданд, ки аз доираи таълими базавии назариявӣ ва технологияи МП берун баромада, марҳилаи таълими минбаъдаи назариявӣ ва технологиро таъкид намоем.

Мақсади курси махсуси “Муоширати технологияи педагогӣ” аз вазифаҳои зерин иборат аст: ташкил, васеъ ва амиқсозии донишҳои мавҷудаи омӯзгорони ояндаи СИ дар бораи назарияи робита, МП, муоширати касбӣ ва педагогӣ; ташаккул ва такмил додани малакаҳои робита барои ҳалли маҷмӯи масъалаҳои аз якҷанд қисм иборатбуда ва вазифаҳои муоширатӣ дар маҷмӯъ; ташаккули мафҳуми “Ман корозмуда ҳастам”; шомил намудани ОҶ-и СИ дар соҳаи таълим додан ва фаъолияти илмию таҳқиқотӣ оид ба МП.

Барномаи махсуси курс барои муаллимони ҷавон ва ҷавони СИ барои омӯзиши мавзӯҳои зерин пешбинӣ шудааст: истифодаи унсурҳои таҳлили мантиқӣ; баррасии системаҳои гуногуни намояндагӣ дар

муошират; роҳҳои пешниҳоди алоқаи мутақобила; техникаи ғӯшқунии фаъол ва воситаи ғайришифоҳии робита.

Пайвастагӣ ва пайдарҳамӣ дар ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП ягонагии таълими назариявӣ ва амалиро таъмин мекунад. Марҳилаи ба амалия нигаронидашуда бо аспирантону унвонҷӯёни факултети омӯзгорӣ ва фарҳанги ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ҳангоми омӯзиши курси «Педагогика» ва гузаштани таҷрибаҳои омӯзгорӣ гузаронида шуд. Дар ин марҳила, аспирантону унвонҷӯёни ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ ҷалб карда шуда, дар курси «Педагогика» муоширати мустақили педагогӣ гузарониданд, вале дар ҳуди раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ барои ташкили муоширати касбӣ-педагогӣ мушкилӣ кашиданд. Пеш аз он ки ба таҷрибаи педагогӣ гузарем, мо ба аспирантону унвонҷӯён супоришҳои марбут ба омӯзиши иртиботи педагогӣ бо донишҷӯёну омӯзгорон ва ташкили муоширати педагогиро дар ҷараёни таълими муассисаҳои таҳсилоти умумӣ пешниҳод кара, таҳлил гузаронидем. Намунаи пешниҳодот инҳоянд:

– як қатор дарсҳои муаллимони гуногунро мушоҳида намоед ва роҳҳои таъсиррасонии хонандагонро муқоиса кунед;

– дарсҳои муаллимонро мушоҳида карда, аз хусусияти муносибати байни муаллим ва талабагон дар ҷараёни МП дар марҳилаҳои гуногуни дарс хабардор шавед;

– дар дарсҳои муаллимон иштирок карда, муносибати байни муаллим ва талабагонро дар муоширати ниҳоии педагогӣ дар марҳилаҳои гуногуни дарс муайян кунед;

– ба як қатор дарсҳои як муаллим ташриф оред ва вобастагии фазои психологии синфро аз услуби муошират байни муаллим ва талабагон дарёфт кунед;

– усулҳоеро ҷудо кунед, ки ҳангоми муошират бо донишҷӯён мехоҳед истифода баред, интихоби худро шарҳ диҳед;

– аз ҳамкасбони худ пурсед, ки муоширатро бо кӯдакон тавсиф кунанд. Ин маълумотро бо натиҷаҳои худтаҳлилкунӣ муқоиса кунед;

– ба дарсҳои ҳамдигар даромаданро ташкил кунед;

– аз ҳамкорони худ пурсед, ки хусусиятҳои муоширатро бо кӯдаконро тавсиф кунанд. Ин маълумотро ба натиҷаҳои худтаҳлилкунӣ муқоиса кунед.

Бояд зикр намуд, ки мувофиқи муносибати ба шахсият нигаронидашуда дар ҷараёни МП бояд аз як тараф хусусият ва имконияти инфиродии хонандагон ба назар гирифта шавад ва аз тарафи дигар, ба қадри имкон, ба тағйироти муҳити иҷтимоӣ фарҳангӣ ба таври ухдабароёна эътибор дода шавад. Андешаи дар боло овардашуда моро ҳамчун модели методологии татбиқи муносибати ба шахсият нигаронидашуда водор намуд, ки “модели ғанигардонӣ”-ро, ки дар нишондоҳои доктори илмҳои психология М.А.Холодная [158] таҳия шудааст, интихоб намуда, онро барои омода кардани ОҶ-и СИ барои МП мутобиқ кунем (Ҷадвали 8).

Дар заминаи таҳқиқоти мо унсури калидии «модели ғанигардонӣ»-и омӯзиш таҷрибаи робитавии хонандаи алоҳида мебошад. Таҷрибаи робитавӣ аз як тараф иҷтимоӣ ҳисобида мешавад, меъёрҳо ва арзишҳои омӯхташудаи муайяни иҷтимоиро дар бар гирад, аз тарафи дигар, он ба хусусиятҳои инфиродӣ ва рӯйдодҳои психологии ҳаёти шахсии омӯзгори оянда асос ёфтааст. Вақтҳои охир диққати асосӣ ба таҷрибаи инсон ва оғози баромад ба сифати яке аз ғояҳои марказӣ дар соҳаи педагогика равона карда шудааст.

Ҳамин тариқ, муҳаққиқ И.Якиманская барои асоснок кардани эҳтиёҷоти омӯзиши ба шахсият нигаронидашуда ва инчунин, расонидани кӯмаки асосӣ пешбинӣ мекунад, ки ҳар як хонанда интиқолдиҳандаи таҷрибаи шахсӣ (субъективӣ) мебошад.

**Ҷадвали 8. Муоширати педагогӣ ҳамчун омили мутобиқгардонии донишҷӯён-хатмкунандагон
ва муаллимони ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба кори касбӣ-педагогӣ**

Қисматҳои Мутобиқшавӣ	Ҷузъи мутобиқшавӣ	Муҳити мутобиқшавӣ		Ҳолати мутобиқшавӣ	Талаботи мутобиқшавӣ
		Шахсият			
Таҷрибаи тарбиявӣ дар истироҳатгоҳи тобистонаи беҳдошти (ИТБ)	Пешоҳанг дар ИТБ	Тарбияи хонандагон, ташкили фароғат, муошират	Гуруҳи хонандагон аз мактабҳои гуногун. Гуруҳи кормандони ИТБ. Анъанаҳои ИТБ	Муайян кардани муносибати мусбӣ бо хонандагон ва кормандон; ташкили фароғати хонандагон, зиндаги кардани якҷоя	Зарурати азхудкунии донишҳо дар бораи нақши муошират дар ташкили ИТБ, ислоҳкунии муносибатҳо дар байни хонандагон. Зарурати ба вучуд овардани қобилият, барқарор кардани робита бо хонандагон, ташкили фароғати хонандагон, дар гуруҳ фароҳам овардани фазои боҳузуру боҳаловат
Таҷрибаи таълимӣ дар мактаб	Муаллими фан, ассистенти (ёрдамчии) роҳбари синф	Таълим, тарбияи талабагонии 10-14 сола	Коллективи синф, мактаб; муносибати коллективӣ ташкил кардагиро; анъанаҳои мактаб	Ташкили муошират дар раванди таълим ва тарбия. Барқарор кардани муносибатҳо	Зарурати азхуд кардани донишҳо оид ба хусусияти синнусоли хонандагон, оид ба нақши муошират дар ташкили кори таълим ва тарбия, марҳилаҳои ҳалли вазифаҳои робитавӣ, донишҳо оид ба вазифаҳо ва усулҳои робита, воситаҳо ва методикаи ташҳиси хонандагон.
Таҷрибаи таълимӣ дар мактаб	Муаллими фан, роҳбари синф	Таълим, тарбияи хонандагонии 15-17 сола	Коллективи синф, мактаб, муносибатҳои коллективӣ, барпо кардани анъанаҳои мактаб	Барқарор кардани муносибатҳо бо бачаҳои синнусоли наврас. Ташкили муошират дар раванди таълиму тарбия	Ташаккули воситаҳои худмуаррифкунӣ, робитаи мутақобила ва ғ., малақаҳои барқарор кардани муносибатҳои мусбӣ бо хонандагон, ҳалли вазифаҳои робитавӣ. Ташаккули услуби муоширати муколама бо хонандагон.

Тачрибаи субъективии дар асарҳои муҳаққиқ И.С.Якиманская ишорагардида, аввалан, ашӯҳо, ғояҳо ва концепсияҳо, дувум, амалҳои психологӣ - амалӣ ва савум, рамзҳои эҳсосӣ, аз ҷумла, маъноҳои шахсӣ, дастурҳо, намунаҳоро дар бар мегирад.

Агар таълимоти анъанавии тамоюл ба инкор намудани тачрибаи субъективӣ номукамал бошад ва ба тасаввуроти тасодуфӣ (ғайриилмӣ) бори гарон набошад, ҳоло як намуди нави мактаб ташкил мешавад, ки дар он хонанда ба ҳайси интиқолдиҳандаи тачрибаи субъективӣ калон ба воя мерасад ва рушд мекунад [166].

Пеш аз таҳсил дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, собиқ донишҷӯён ва ОҶ-и имрӯза тачрибаҳои гуногуни омӯзиш ва муоширатро аз худ мекунанд ва ҳар як омӯзгори оянда бо тачрибаи зеҳнӣ ва робитавии худ мусаллаҳ шуда, табиат ва ғаълонокии алоқаи онро дар баъзе ҳолатҳои мушаххас муайян мекунад. Таркиб ва сохтори тачрибаи ҳар як омӯзгори ҷавон аз қобилияти зеҳнӣ ва робитавиаш фарқ мекунад. Бо вучуди ин, ҳар як омӯзгори ҷавон бояд ба таври воқеӣ барои рушди фарҳанги МП-и худ ба ҳадди аксар баланд бардоштани тачрибаи робитавии худ шароити мусоид фароҳам оварад.

Ҳангоми ташаккули ғаълоияти робитавӣ ду вазифаи асосӣ ҳал карда мешавад:

– фароҳам овардани шароит барои таҷдиди тачрибаи мавҷудаи робитавии ҳар як донишҷӯ (алалхусус бо заминаи донише, ки барои амалӣ намудани МП зарур аст, сатҳи ташаккули фарҳанги МП, аслияти суҳан, қиёфасозӣ бо суҳан, қобилияти худидоракунӣ, идора кардани ҳолати психологӣ ва эҳсосотӣ);

– фароҳам овардани шароит барои мураккабкунӣ, баланд бардоштани қобилияти омӯзгорони алоҳида барои ҳарчи тачрибаи бештари робитавӣ.

Ҳангоми гузаронидани озмоиши педагогӣ фардиқунонии раванди педагогӣ, ба таври мувофиқ шомил намудани тачрибаи шахсии омӯзгорон (ҳиссиёт, эҳсосот, мутаассир шудан, муоширати байнишахсӣ

ва ғайра) аз мо талаб мекард, ки шакли асосии ҳамкориҳои иштирокчиёни муколамаро интихоб намоем.

Истифодаи муколама ҳамчун шакли асосии ҳамкорӣ байни иштирокчиёни ҷараёни таълим таҳлили концепсияро дар назар дорад.

Аз таърихи педагогика маълум аст, ки аввалин муколама дар соҳаи маориф аз ҷониби файласуфи Юнони Қадим Суқрот мавриди истифода қарор гирифтааст. Тайёрии базавии он принсипи нақши мустақили донишҷӯ - “ёрдамчӣ”, ки ба тавлид кардани фикрҳо кӯмак мекунад, ба ҳисоб мерафт.

Концепсияи иҷтимоию фарҳангии муносибатҳои муколамавиرو М.М.Бахтин таҳия кардааст. Барои мақсадҳои педагогӣ мафҳумҳои М.М.Бахтин дар ду мавқеъ муҳим мебошанд. Яқум муколамаи фанӣ метавонад танҳо дар сурате амалӣ шавад, ки муносибатҳои муколамавӣ вучуд дошта бошанд, ҳолати олии ифодаи нутқ дар бораи объект мебошад.

Муҳаққиқ Г.Я.Буш дар асоси ин дастурамал муколамаро ҳамчун як шакли ҳамкориҳои субъект муайян кардааст, ки дар он мавқеъҳои гуногуни ифодаи нутқ аз ҷониби баландгӯяҳои мухталиф (муколамаи беруна) ё як нотиқ (муколамаи дохилӣ) инкишоф дода мешаванд. Пас, монологро мавҷудияти як мавқеи ифодаи нутқ тавсиф кардан мумкин аст. Барои муколама, дастрасии нокифояи иштирокчиён ва объектҳо диққати онҳо пайдо мешавад. Ба ақидаи муҳаққиқ М.М.Бахтин шартҳои зарурии муколама он аст, ки баъзе мулоҳизаҳои воқеӣ дар бораи субъект дар ягонагӣ ҳастанд, ки муносибатҳои эҳтимолии шахсиро бо ӯ дар назар дорад.

Ҳамин тариқ, мубодилаи беруна ҳангоми мубодилаи ашёҳо бо иттилооти арзишӣ дар бораи объекти мушаххас маъноӣ ҳардуи онҳоро ифода мекунад ва дар асоси ин иттилоот барои ба роҳ мондани муносибатҳо бо ҳамдигар сурат мегирад. Аз таҳқиқоти муҳаққиқон В.С.Библер, Г.Я.Буш, Н.Ю.Посталюк ва дигарон собит карда шуд, ки

муколама асоси рушди тафаккури эҷодӣ мебошад. Муколама хусусияти сифатии МП ба ҳисоб меравад.

Дар асоси таҳлили адабиёти психологӣ ва педагогӣ, мо шароити амалисозии муколамаро дар раванди таълим муайян кардем, ки ҳангоми гузаронидани корҳои озмоишӣ ба назар гирифта шудаанд:

- омодагии омӯзгорон ва хонандагон барои иштирок дар муошират ду қисмро дарбар мегирад:

- ҳавасмандкунӣ, ки хоҳиши дохил шудан ба муколамаро ифода мекунад;

- ҷараёни алоқаманд ба рушди малакаҳои мувофиқ, то ки барои ба муносибати гуфтугӯӣ дохил шуд;

- ҳавасмандкунӣ, ки хоҳиши ба муколама майл пайдо намуданро афзун мегардонад;

- рушду ташаккули муносибати волои гуфтугӯӣ бо мақсади инкишоф додани муколама;

- пайравӣ ва тақлид намудан ба наattoқон ва ровиёни садо ва симо;

- мавқеи гуногуни забондонии иштирокчиёни муколама.

Барои муколама сохтани омӯзиш муҳити созгори психологӣ муҳим аст (некхоҳӣ нисбат ба ҳамдигар, истифодаи кумакҳои мусбат, унсурҳои рақобат ва ғайра); Таҳаммулпазирӣ (таҳаммулпазирӣ нисбати дигарандешӣ); услуби муошират (доштани усулҳои идоракунии баҳсҳои ғайримустақим (аз нав равон кардани луқмапартоӣ, истифодаи василаҳои ғайришифоҳии робитавӣ ва ғайра), тақвияти усулҳои мусбат ва манфии гӯшкунӣ.

Ҳангоми озмоиш мо натиҷаҳои таҳқиқоти муҳаққиқ И.Аттютерро ба назар гирифтём, ки дар он ҷузъи муҳими иртибот - раванди дарки иттилооти шифоҳӣ дар ҳолатҳои мухталифи робитавӣ таҳлил карда шудааст. Бо назардошти он ки самаранокии ташкили робита аз истифодаи дурусти чунин намудҳои шунавоӣ, ба монанди ғайриҷашмдошт, таҷрибаи шахсӣ ва эҳсосӣ вобаста аст, мо барои

ОҶгӯшқуниро ташкил кардем. Ҳамин тавр, барои гӯшқунии бо роҳи одатқунонӣ чунин усулҳо: дигар хел ифода кардан, такрор кардан, фаҳмондани маънои фикр, инъикоси эҳсосот ва ғ. хос аст. Дарачаи баландтарини шунавоӣ шунидани матни қобили қабул мебошад, ки мушкилоти «ҳиссиёт»-и ҳамсухбатро бо дарки амиқи он дар бар мегирад. Гӯш кардани матни қобили қабул воситаи мустақил нест, аммо ҳадафи он кӯшиши фаҳмидани шунда аст. Барои омодагии муколама фазои мусоиди психологӣ зарур аст (меҳрубонӣ ба ҳамдигар, кушода будан, истифодаи унсурҳои мусбати тақвияти рақобат ва ғайра); иҷозат додан (тахаммулпазирӣ нисбати андешаи муҳолиф), услуби муошират (дарачаи изҳороти қатъӣ, доштани усулҳои мубоҳисаи ғайримустақими идорақунии интиқоли луқмаҳо ба дигарон, истифодаи муоширати ғайришифоҳӣ ва ғайра), воситаҳои мусбат ва манфӣ (технологияҳои шунавоӣ).

Акнун қисми охирини услуби муоширатро баррасӣ мекунем. Дар озмоиш мо натиҷаи пажӯҳиши муҳаққиқ Ҷ.Атватерро ба назар гирифтём, ки дар он ӯ як ҷузъи муҳими муошират - раванди дарк кардани иттилооти шифоҳиро дар ҳолатҳои гуногуни харрӯза таҳлил кардааст.

Бо назардошти он ки самаранокии ташкили робита аз мақсаднокии истифодаи ин навъи шунавоӣ, ҳамчун ғайритаҷрибавӣ вобаста аст, ки дилсӯзиро инъикос мекунад, мо технологияҳои гӯшқуниро барои ОҶ тартиб додем.

Ҳамин тавр, гӯшқунии инъикосқунонда бо чунин усулҳо ба монанди дигар хел баён кардани маъно, чамъбаст, фаҳмонидани маънои фикр, инъикоси ҳиссиёт ва ғайра тавсиф карда мешавад. Дарачаи баланди гӯшқунии матни қобили қабул, ки бо “ҳамдардӣ” ба мушкилоти ҳамсухбат ва дарки амиқи ӯ алоқаманд аст. Қобили қабул ин худидорақуний не, балки ҳадафи кӯшиши фаҳмидани гӯшқуний аст.

Мавҷуд будани мавқеъҳои гуногуни забонии иштирокчиёни чараёни педагогӣ бо он алоқаманд аст, ки дар марҳилаи қунонии рушди педагогика ҳамчун илм консепсияҳои гуногун барои сохтани раванди

таълим дар маҷмӯъ ва нуктаи назари гуногун оид ба ҳар як масъалае, ки ба барномаи таълимии курси педагогӣ дохил карда шудаанд, вучуд доранд. Ҳангоми гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ аз мо талаб мекард, ки шаклҳои мувофиқи таълимро интихоб кунем. Шаклҳои анъанавии таълим дар донишгоҳ, чун қоида, ба роҳҳои сермахсулии маърифат нигаронида шуда, нақши донишҳои педагогиро мебозанд, хусусияти эҷодии фаъолияти педагогӣ бошад, шаклҳои азхудкунии таҷрибаи инфиродии шахсият, роҳнамоии хонандагон ба дониш ва таҷдиди таҷрибаи шахсии онҳо дар рушди мавқеи шахсии педагогӣ, ташаккули “Ман концепсия” талаб мекунад. Дар асоси натиҷаҳои омӯзиш барои такмил додани ҷараёни педагогии муқоламавӣ, истифодаи шаклҳои зерини таълимро пешниҳод менамоем:

Лексия: Лексия бо муносибати ошкорои шахсӣ ба маълумоти пешниҳодшуда; лексияҳо бо муқоламаи пинҳон; лексияи якҷоя (пешакӣ омода кардани ду омӯзгор ё як омӯзгор ва хонанда, ки мавқеъҳои гуногунӣ забониро пай дар пай ҳангоми кушодани лексияҳои мавзӯӣ пешниҳод кунанд); лексияи даставӣ (эҳтимолан, вақте ки шумораи мавқеъҳои забон аз ду зиёдтар аст).

Семинарҳо: Бо назардошти ҳузур надоштан ё вақти маҳдуд дар синф ва зарурати дохил кардани омӯзгори ҷавон ба кори мустақилона мо семинарҳоро дар шакли мувоҳисаҳо бо тақсимои нақшҳо (маъруҷачӣ, маъруҷачии иловагӣ, рақиб, муқарриз ва ғайра) баргузор кардем.

Шаклҳои кори гурӯҳӣ: дар ҷуфтҳо бо ҳайати доимӣ ва тағйирёбанда, дар ҳайати сегона, дар ҳамкориҳои технологияи рушдкунанда ва ғайра. Бозиҳои дидактикӣ ва корӣ, тренингҳои рушди шахсӣ ва касбӣ.

Илова ба шаклҳои, ки дар ҷараёни муқоламаи педагогӣ дар синф истифода мешуданд, мо шаклҳои мухталифи ҳамкорӣ бо муаллимон ва хонандагони СИ ва бо ҳамдигар, ташкили корҳои таълимӣ, илмию таҳқиқотии омӯзгоронро истифода бурдем. Бо ҷорӣ намудани онҳо, мо пайдарпаии муайянро мушоҳида кардем: аз расонидани кумаки ниҳоят

калон ба омӯзгорон ва хонандагон то тадричан афзоиш ёфтани фаъолнокии онҳо барои анҷомёбии худомӯзӣ ва пайдоиши шарикӣ байни онҳо.

Хусусияти муошират ҳамчун як навъи фаъолият моро водор сохт, ки равиши ба шахсият ва фаъолияти касбӣ нигаронидашударо ба сифати стратегияи ташкили раванди педагогӣ дар таълим ва ташкили робитаи педагогӣ, инчунин, шакли ҳамкорӣ муколама, ки ба ин равишҳо ва хусусияти иртиботи педагогӣ мувофиқ аст, як шакли таълим ташкил кунем. Баъд мо бо мушкилоти интихоби фанни омӯзишии мувофиқе, ки таҳсил карда истодаем, дучор омадем. Хусусияти робита ҳамчун фаъолият моро водор сохт, ки равишҳои ба шахсият нигаронидашуда ва касбии фаълро ҳамчун стратегия барои ташкили раванди таълиму тарбия дар омӯзиш ва ташкили робитаи педагогӣ, инчунин, хусусияти мутобиқати ин равишҳо ва шакли муколамаи педагогии ҳамбастагиро интихоб кунем, ки пас аз он мо шаклҳои мувофиқи таълимро муайян кардем. Баъд аз он, мо бо мушкилиҳои интихоби субъекти мувофиқ барои воситаҳои таълимии таҳқиққардамон дучор шудем. Хусусияти муошират ҳамчун фаъолияти ҳатмӣ истифодаи чунин абзорҳоро ба монанди оина, таҷҳизоти аудиовизуалӣ, ки мо дар таълими МП фаълоне истифода мебарем, талаб мекунад. Аммо барои фаҳмидани моҳияти технологияҳои робитавии педагогӣ мафҳумҳои «вазифа» ва «вазифаҳои робитавӣ» -ро истифода бурдан лозим буд.

Тавре ки таҳлили адабиёти психологӣ ва педагогӣ ва кори таҷрибавии мо нишон медиҳад, воситаҳои асосии таълими МП ин низоми вазифаҳо ва супоришҳо барои онҳо мебошад, ки ба таври возеҳ ба рушди салоҳияти робитавии омӯзгорон, услуби муоширати инфиродӣ, рушди эҷоди робитавӣ, ташаббус ва худшиносӣ равона карда шудааст.

Нақши махсуси вазифаҳоро дар раванди таълими ОҶ ба касб муҳаққиқон Ю.Н.Кулюткин, П.Пидкасист, В.А.Сластенин ва дигарон кайд кардаанд. Муҳаққиқ Ю.Н.Кулюткин бар он ақида аст, ки “Ҳалли мушкилоти педагогӣ дар чараёни омода кардани омӯзгорон чуз чараёни

барқарорсозӣ ва моделсозии қарорхое, ки муаллимон дар ҳақиқат амалӣ мекунанд, чизе нест” [79, 43].

Аз роҳҳои гуногуни муайян кардани мушкилот, ки дар адабиёт барои омӯзиши мақсадҳои мо мавҷуд аст, мувофиқи мақсад мушкилот фаҳмидани ҳамон вазъе мебошад, ки якҷоя бо ҳадаф метавонанд ба даст оварда шаванд.

Мо сохтори мушкилотеро ҷонибдорӣ мекунем, ки муҳаққиқон А.Бол, Г.С.Костюк, А.К.Марков пешниҳод кардаанд: мавзӯи мушкилот (ҳолати ибтидоӣ) ва модели ба даст овардан. Масъаларо ҳал намуда мо интиқоли объектҳоро аз ҳолати аввала ба ҳолати дилхоҳ дар назар дорем. Акнун мафҳуми “вазифаҳои робитавӣ” -ро баррасӣ мекунем.

Муҳаққиқи машҳур В.А.Кан-Калик чунин мешуморад: “... Мушкилот дар он аст, ки вазифаи робитавӣ вазифаи педагогӣ мебошад, ки ба забони муошират гузаронида шудааст...” [66, 132].

Ҳамин тавр, ҳангоми ташкили равандҳои махсуси педагогӣ, мо бояд усулҳои татбиқи робитавии худро пешниҳод намоем. Муҳаққиқ А.А.Леонтев вазифаи робитавиро дар натиҷаи рӯоварӣ ба вазъияти мушкил муайян мекунад, ки ҳадафи он таъсир расонидан ба шарикҳои робитавӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, дар зери вазифаи робитавӣ мо таснифоти ҳадафҳои таълимии марбут ба интиқоли иттилоот, ташкили ҳамкорӣ байни раванди ҳамдигарфаҳмии педагогиро дарк мекунем.

Таҳқиқоти мо нишон дод, ки ОҶ-и СИ на ҳама вақт дар бораи вазифаҳои робитавӣ ҳамчун як ҷузъи таркибии педагогӣ огоҳӣ доранд, зеро роҳи ҳалли мақсаднокро ба нақша намегиранд.

Дар чараёни таълими МП мо бо ОҶ-и СИ кор кардем ва дар натиҷа маълумоти заруриро барои ҳалли мушкилоти робитавӣ, ки дар чараёни таълим ба вуҷуд меоянд, ба даст овардем.

Муқаррароти маҷмӯӣ - созандаро мо дар охири марҳилаи дувуми тайёр кардани омӯзгорон ба МП ҷорӣ кардем. Ин ба вазифаҳои робитавӣ мувофиқат мекунад, зеро ҳал кардани ҳамаи онҳо

имконнопазир аст. Гурӯҳи маҷмӯӣ - созанда дорoi хусусиятҳои интиқоли васеъ мебошад, ки барои ҳалли мушкилоти робитавӣ дар ҳолатҳои мухталиф татбиқ мешавад, чараёни ҳалли масъаларo назорат мекунад, самтро барои хонанда, қадамҳо ва равишҳои ҳалли онро нишон дода, амалҳои онро пурра муайян намекунад. Тавре таҳлили мо нишон дод, ин муқаррарот барои муаллимоне зарур аст, ки дар сатҳи тақлидкунӣ ва тафсири фаъоли омодагӣ ба МП ҳастанд. Омӯзгороне, ки ба сатҳи эҷодӣ - навгонии омодагӣ расидаанд, метавонанд масъалаҳои робитавиро то ҳадди имкон кам кунанд.

Гузариш ба ҷустуҷӯи мустақил, таҳия ва ҳалли мушкилот дар чараёни МП аз ОҶ-и СИ талаб менамояд, ки қобилияти мубодилаи иттилоот, ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамчунин, маҳорати ҳештаншиносӣ дошта алоқаи мутақобиларо таъмин кунанд. Гузашта аз ин, ҳар яке аз ин малакаҳо маҳорати мураккаб мебошанд. Мо инро ҳангоми тайёр кардани ҳалли масъалаҳои, ки дар чараёни муоширати касбӣ ва педагогӣ ба вуҷуд меоянд, ба назар гирифтём.

Дар масъалаи азхудкунии асосҳои, ки ба робитаи педагогӣ равона шудаанд, мо ду вазифаро муносиб донистем: вазифаҳои, ки ба маҳорати амалии фаъолияти унсурҳои робитавӣ нигаронида шудаанд (усулҳои маҳорат ва усулҳои муошират); вазифаҳо барои азхудкунии тамоми низоми робитавӣ дар ҳолати зерини педагогӣ (азхудкунии технологияи интиқоли маълумот). Мақсадҳои давраи аввал ба ташаккули малакаҳои мураккаб нигаронида шудаанд: дар тамос, берун аз тамос; мушоҳида ва худмушоҳидакунӣ; таҳлил ва хулосабарорӣ; истифодаи муоширати шифоҳӣ ва ғайришифоҳӣ.

Вазифаҳои давраи дуюм ба ташаккули малакаҳои мураккабе, ки барои ҳалли масъалаҳои робитавӣ заруранд, равона карда шудаанд. Онҳо барои малакаҳои вазифаҳои дугона пешниҳод шуданд: таҳлилий-таҷрибавӣ, самаранокӣ-пешгӯикунанда, ташкилий-фаъол, арзёбӣ-назоратӣ ва ислоҳкунӣ.

Вазифаи самаранок ва пешгӯӣ – гузоштани ҳадафҳо ва вазифаҳои иртибот, сохтани раванди робита мутобиқи ҳадаф, пешгӯии натиҷа ва оқибатҳои усули банақшагирифташудаи робита мебошад. Масъалаи ташкили шаклҳои гуногуни МП дар ҳолатҳои гуногуни таълимӣ мушкилоти ташкилӣ ва фаъолият мебошад. Баҳодихӣ ва назорати вазифаҳо барои арзёбии объектҳои робитавӣ тавассути паҳн кардани иттилоот дар бораи натиҷаҳо истифода мешаванд; пайгирӣ кардан аз рафти муошират, ҳолати психологӣ ва эҳсосотӣ.

Вазифаи ислоҳкунӣ ва ба танзимдарорӣ - ҳадафҳои ислоҳкунӣ, мундариҷа, воситаҳои муошират, барқарор кардани алоқа, муошират ва дастгирии зарурӣ мебошад. Интихобе, ки мо маҷмӯи мушкилоти дутарафоро, ки аз ҷониби намудҳои асосии чорабиниҳои омӯзишӣ ба вуҷуд омадаанд, аз он иборат медонем, ки муошират барои тамоми намудҳои фаъолияти муштарак “хизмат мекунад”. Ин гурӯҳҳо вазифаҳои маъмулӣ барои омӯзгор ҳамчун як субъекти фаъолияти касбӣ ва педагогӣ мебошанд, аз ин рӯ, мо чунин мешуморем, ки ба омӯзгорон дар чараёни таълим бояд тарзи ҳалли онҳоро омӯзонидан лозим аст. Малакаҳое, ки барои ҳалли ин маҷмӯи вазифаҳо заруранд, дар ҷадвали 9 оварда шудаанд.

Барои он ки омӯзгори ҷавон фикр карданро оғоз кунад, мо шароите муҳайё кардем, ки ӯ бо мурочиати мо тасаввурот ва ҳавасмандии худро дар МП зоҳир намуд. Муошират дар асоси таҷрибаи ҳосилшуда чунин аст: фард фаъолиятро қатъ мекунад (дар мисоли мо, муошират) ва аз доираи ин фаъолият берун меравад ва аз берун ба он нигоҳ мекунад, ки ин ӯро объекти омӯзишу таҳлил қарор медиҳад. Ба омӯзгорон муошират ва таҳлил бо истифодаи усулҳои пешниҳодкардаи муҳаққиқ В.Г.Богин омӯхта ва мутобиқ гардонидан шуданд, то ин ки МП ҳангоми муколамаи чараёни таълим доништа шавад.

Ҷадвали 9. Марҳилаҳои ҳалли вазифаҳои робитаӣ

№	Марҳилаҳо	Вазифаҳо	Амалҳо, усулҳо, воситаҳо
1.	Шарҳи мақсаднок	Равшан кардани мақсади муошират, тасвияи вазифаҳои робитаӣ	Таҳлили вазъи педагогӣ
2.	Тахминӣ (пешакӣ)	«Омодасозии» услуби муоширати омӯзгор ба шароитҳои мушаххаси муошират	Дарки услуби муоширати худӣ омӯзгор. Огоҳии омӯзгори муошираткунанда бо коллективи мазкур (талабагон) дар ҳолатҳои пешина. Равшан кардани услуби муошират дар вазъияти нав дар асоси ҳолатҳо ва вазифаҳои ҷорӣ педагогӣ. Интихоби воситаҳои робита
3.	Пешгӯикунанда	Моделсозии раванди муошират	Номбар кардани намудҳои ҳалли вазифаҳои робитаӣ. Интихоби якчанд намуд беҳтар аст
4.	Ҳавасмандкунанда - ташкилкунанда	Барқарор кардани робита бо хонанда. Аниқ кардани шароити муошират Интихоби суръати муошират	Робитаи забонӣ (шифоҳӣ). Фосила бо диққати фаъоли талаботи дохилӣ. Варианти баҳаракатоваранда аломатӣ (истифодаи ВТО, воситаҳои аёни, дар тахтаи синф навиштан ва ғ.) Муайян кардани синф ба оғози муошират тавассути таҳлили макро- ва микро ҳолатҳои хонандагон.
5.	Иҷроишӣ	Ҳалли вазифаи робитаии таълимӣ	Истифодаи усулҳои беҳтари пайдарҳами забонӣ ва шахсияти байёнкунанда. Дар назар доштани ҳалли вазифаҳо аз ҷониби талабагон: - кор дар системаҳои гуногуни репрезентативӣ; -ҳамроҳкунӣ «аз поён», «аз боло», «дар бар» - идоракунии робита – истифодаи робитаи ғайризабонӣ.
6.	Ташҳисӣ - ислоҳкунанда	Ташкили робитаи мутақобила (мазмунӣ ва эҳсосӣ) барои муайян кардани фаҳмиши маводҳо ва фазои маърифатӣ-ахлоқии дарс аз тарафи хонандагон	Саволҳои такроршаванда бо хоҳиши шарҳ додани фаҳмиши вазифаҳои таҳлилий аз тарафи хонандагон. Баҳисобгирии рафтори хонандагон (луқма, андом, ақсуламали эҳсосотӣ ва ғайра). Ҳалли мушкилоти таълимӣ омӯзгор. Масалан, як гурӯҳи мушкилиҳо – таҳлилий ва хусусиятҳои инъикоскунанда

Чадвали 10. Малакаҳои зарурӣ барои ҳалли вазифаҳои робитавӣ

Малакаҳои таҳлилӣ - таҷрибавӣ	Маликаҳои конструктивӣ пешгӯикунӣ	Малакаҳои ташкилӣ - Фаъолнокӣ	Малакаҳои арзишӣ-назоратӣ	Малакаҳои ислоҳкунӣ- танзимӣ
<p>1. Имконияти пешниҳод барои таҳлили вазъияти робитавӣ.</p> <p>2. Қобилияти таҳлил ва мулоҳиза кардани вазъияти робитавӣ.</p> <p>3. Қобилияти таҳлил ва таҷриба кардани душвориҳои дар муошират пайдошаванда .</p> <p>4. Қобилияти таҳлил кардани натиҷаҳои муошират.</p> <p>5. Имконияти гузаронидани таҳлил ва инъикоси услуги муошират</p> <p>- Имконияти тасвияи мақсад ва вазифаҳои муошират, самт ва натиҷаҳои муошират.</p> <p>- Қобилияти таҳлил ва инъикос кардани услуги муошират</p>	<p>1. Қобилияти тасвир кардани мақсаду вазифаҳои муошират.</p> <p>2. Имконияти банақшагирии муошират дар шароитҳои мушаххас.</p> <p>3. Имконияти банақшагирии муошират бо дарназардошти хусусиятҳои инфиродии субъектҳои муошират.</p> <p>4. Имконияти зебосозии робитавӣ бо дарназардошти субъекти муошират.</p> <p>-Имконияти пешгӯӣ кардани раванд ва натиҷаҳои муошират</p>	<p>1. Имконияти барқарор кардани муносибатҳои ҳамкорӣ бо иштироккунандагон и раванди педагогӣ.</p> <p>2. Имконияти ташкили ҳамкории муколамавии субъектҳои муошират.</p> <p>3. Имконияти ташкил кардани таълим дар шаклҳои мухталиф.</p> <p>-Имконияти истифодаи воситаҳои гуногуни муошират.</p> <p>-Имконияти истифодаи усулҳои таъсиррасонӣ ба шарик</p>	<p>1. Қобилияти арзёбӣ кардани самаранокии воситаҳои муошират.</p> <p>2. Имконияти ташхис кардани аксуламали ҳолати шарикӣ муошират</p> <p>3. Имконияти арзёбии ҳолати шахсии худ</p> <p>4. Имконияти арзёбии натиҷаҳои муошират.</p> <p>5. Имконияти татбиқ кардани назорати пешравии муколама дар раванди педагогӣ</p> <p>6. Имконияти ислоҳдорӣ дар мақсадҳои муошират.</p> <p>7. Имконияти тағйир додани мазмуни муошират.</p> <p>8. Имконияти тағйир додани услуги муошират вобаста аз ҳолат.</p> <p>- Қобилияти қабули фаврии қарор дар раванди муошират.</p> <p>-Имконияти иҷро кардани худтанзимкунии ҳолати эҳсосотӣ ва психологӣ</p>	<p>-Қобилияти ислоҳ даровардан дар мақсадҳои муошират.</p> <p>-Қобилияти ислоҳ даровардан ба мазмуни муошират.</p> <p>-Қобилияти тағйир додани услуги муошират вобаста аз мавқеъҳо.</p> <p>-Қобилияти очилан ворид кардани тағйирот ба раванди муошират.</p> <p>-Қобилияти иҷро кардани худтанзимии ҳолати эҳсосию психикӣ.</p>

Дарк кардани надонистани худ нуқтаи ибтидоӣ дар фаҳмиши чизи нав, мукамалсозии он мебошад. Барои татбиқи идеологияи надонистан дар кори озмоишӣ дар синф мо афзалиятро ба усулҳои фаъоли таълим додем ва омӯзгорон фаъолияти чустучуиро ҳавасманд карданд.

Мо воридкунии ғояи нодониро бо ташаккул додани қобилияти савол додан ба муаллимони ҷавон алоқаманд мекунем, зеро савол воситаи қайд кардани донишро аз нодонӣ дорад, ҳаракати фикр аз савол сар мешавад, яъне табдили «донистан» ба «номаълум».

Мо баъзе масъалаҳоро ба таври возеҳ ба муаллимон дарс додем. Масалан: «Ман ҳоло бояд чӣ кор кунам?», «Чаро ман ин корро мекунам?», «Чаро ман инро мегӯям?», «Чаро ман ин шахсро мефаҳмам?», «Чаро ман ин воситаҳои муоширатро истифода кардам?» ва ғайра.

«Саволҳои «Чаро?» ва «Чӣ гуна?» ба ҳама ҳолатҳо дахл доранд. Ҷорикунии ғояи шубҳа ва танқид ба воситаи ҳавасмандкунӣ ва шавқмандкунӣ таҳқиқоти мустақилро барои арзёбии маълумоти гирифташуда, рад кардани чизеро ба эътиқод дар назар дорад. Ҳангоми пешниҳоди ҳама гуна маълумот диққат бояд ба асосноккунӣ, мантиқ, мувоҷиҳат ба таҷриба дода шавад, на ба нуфузу эътибор. Амалисозии ин таълимот омӯзгоронро омода мекунад, ки имконияти ҳалли мушкили робитаро дарк намоянд, ки он аз ҳадафи муошират, шароит ва имкониятҳои иртибот бо шарикон вобастаанд.

Ҷори намудани ғояи ишора бо он алоқаманд аст, ки барои ҳама гуна таъсири берунаи шарикӣ алоқа (дар шакли аломат) ҳамеша мундариҷаи муайяни дохилӣ (ҳадафҳо, сабабҳо, ҳолати эҳсосӣ ва психологӣ ва ғайра) вучуд дорад, ки барои мафҳуми «рамз кушодан» заруранд. Мо ворид кардани ғояи ишораро бо ташаккули дилсӯзӣ дар байни ОҶ ва қобилияти шинохтани худ бо шарик, бо ба вучуд овардани мушоҳидаҳои педагогӣ ва ҳушёрӣ педагогӣ алоқаманд намудем.

Ҷорӣ намудани ғояи гуногунандешӣ ва қонуни баробарӣ дар ҳолатҳо ва мавқеъҳои гуногун. Ин усул имкон дод, ки ба ташаккули ОҶ-и СИ дар мавқеъҳои мухталиф мусоидат намояд (худ, шарикӣ муошират,

омӯзгор, хонанда бо чунин хусусияти шахсӣ; “падару модар”, “кӯдак”, “калонсолон”, омӯзгори психолог, методист ва ғайра), гузаронидани ходисаҳо, амалҳои бисёрҷанба. Татбиқи ин усул ба он асос ёфтааст, ки одам воқеиятро на “дар асл”, тавре ки ҳаст мебинад ва чӣ гуна ӯ онро дида метавонад.

Ба вучуд омадани таҷрибаи шахсӣ дар таҳқиқоти мо ҳангоми иҷрои вазифаҳои махсус ба амал омад (масалан, баҳодиҳии ин ҳолат аз нуктаи назари хонандагони аълоҳон ва пас ҳуди ҳамон вазъият аз нуктаи назари бадхонон, чи гуна ин вазифаро навшогирдон иҷро мекунад; муаллим, омӯзгори инсондӯст, омӯзгори анъанавӣ) ва гузаронидани бозиҳои нақшавӣ (масалан, ҳангоми омӯзиши таърихи маориф мо омӯзгоронро ба гурӯҳҳо ҷудо кардем: маърузачӣ, ҳаммаърузачӣ, оппонент, муқарриз. Ҳамаи муаллимони ҷавон мавзӯи мазкурро, дарсро омӯхтанд, дӯсташ доштанд ва нақши худро иҷро карданд).

Таҳқиқоти таҷрибавии мо нишон дод, ки иҷрои супоришҳои аз ба таҷрибаи шахсии омӯзгорон асосёфта аз мавқеъҳои мухталиф аз ҷониби омӯзгорони ҷавон, иштирок дар бозиҳои нақшавӣ ба зиёд шудани тавачҷуҳ ба омӯзиши МП, ташаккули ҷобукии малакаҳои тафаккур ва изҳори андешаи худ мусоидат кардааст.

Ташаккули муносибат ба «ҳисоботдиҳӣ» бо ташаккули омодагии ОҶ дар ҳама вақт ба саволҳои «Ту ҳозир чӣ кор карда истодаӣ?», «Чаро шумо ин корро карда истодаед?», «Шумо ин корро чӣ гуна карда истодаед?», «Ҳолати шумо чӣ гуна аст?», “Ҳолати шарикӣ алоқа чист?” ва ғайра алоқаманд аст. Тавре омӯзиши таҷрибавии мо нишон дод, нақши калонро дар ташаккули қабули таҷрибаи шахсӣ фазои эҳсосотӣ ва психологии гурӯҳ дар рафти дарсҳо иҷро мекунад. Барои муаллими самимӣ ҷиҳати ба ин саволҳо посух додан муҳити мусоиди психологиро дар синф эҷод кардан лозим аст. Барои гузаронидани таълими муаллимон аз рӯи “ҳисоботдиҳӣ” мо усулҳои гуногуни педагогиро истифода бурдем: хавасмандкунӣ барои мақсади азхудкунии “ҳисоботдиҳӣ”. Ҳангоми гузаронидани корҳои таҷрибавӣ бо мақсади

ҳавасманд кардани муаллимони ҷавони СИ ба азхудкунӣ мо аксар вақт ҳикояҳои тамсилӣ, маҷозҳо ва зарбулмасалҳоро ҳамчун эътирофи ба воситаи таъсир истифода мебардем. Дар ин ҳолат, ҳикояи тамсилии зерин мувофиқ аст:

1.Ба се устои хишткор, ки се аробачаҳои якхелаи сангборро мебарданд, ҳамон як саволро додаанд: “Шумо чӣ кор карда истодаед?” Ва се ҷавоби гуногун гирифтанд: “Ман сангҳоро кашонида истодаам”, “Ман оилаи худро меҳӯронам”, “Ман вазифаамро иҷро карда истодаам” ва ҳар кадоми онҳо маҳз ҳамин чизро кард, ки нишон меод;

2.Усулҳои объективикунони олами ботинии худ аз ҷониби устод, “зоҳиран” нишон додани рефлексияи худ - рефлексияи ҳолат, фаъолият, муносибат (масалан: “Бигузored ман фаҳмонам, ки чаро ман ин супоришро ба шумо пешниҳод мекунам”; “Ман шодам ки...”; “Ман фикр мекунам, ки ... зеро ...”, “Акнун ман мехостам оҳангро таъкид намоям, ки ман худамро чӣ гуна ҳис мекунам, “Ҳоло мо кореро мекунем, ки моделсозӣ ном дорад”);

3.Воқеъбинона кардани тафсири ҷаҳони ботинии хонандагон (масалан, “Шумо ин супоришро эҷодкорона иҷро кардед, зеро кореро санҷидед, ки иштибоҳот дошт:” ана, ин қисмат дуруст баромад, аммо дар инҷо Шумо ...);

4.Тасдиқи масъалаҳои маълумотдиҳии омӯзгорон ба олами ботинии худ ва олами ботинии дигар одамон. Ҳамон саволҳое, ки омӯзгоронро ҳавасманд мекунанд, бояд ба таҳлили ҳолат ва фаъолияти омӯзгори мушаххас ва, умуман, гурӯҳ равона карда шаванд (масалан, “Чаро онро кардед?”, “Ин фикри баёншуда чӣ эҳсосотро дар Шумо бедор кард”,

5.“Ба зӯрӣ ба муаллим бор кардани мавқеи ба ӯ хос набуда (масалан, мавқеи муаллим: супориш додан ва ба нақша гирифтани семинарҳо ба монанди машқ барои азхуд кардани ҳама гуна техникаи муошират, психолог: омӯзиши усули таҳхис ва гузаронидани таҳхиси гурӯҳ бо муаллимон аз рӯи натиҷаҳои баъдинаи коркард;

6. Тачрибаи дастачамъӣ дар ҷараёни фаъолияти меҳнатӣ (дар аввали дарс ба нақша гирифтани фаъолияти худ, дар раванди фаъолияти меҳнатӣ гузаронидан - андеша кардан дар бораи он ки чӣ ҳодиса рӯй медиҳад ва ҳолати иштирокчиён ва дар охир – тачрибадар бораи мақсадҳо, натиҷаҳои дарс).

Бо назардошти он ки тачрибаи қаблии робитавӣ дар гурӯҳҳои гуногуни омӯзгорон ба кулӣ фарқ мекунад, мо ба хулосае омадем, ки мундариҷаи вазифаҳои таълимӣ ва шаклҳои муаррифӣ бояд бисёрзинагӣ бошанд. Баъзе вазифаҳо ба ҷузъҳои мухталифи сохтори тачрибаи робитавии хонандагон ва навъҳои гуногуни тачрибаи робитавии хонандагон равона шуда буданд. Вазифаҳои пешниҳодшуда бо гуногуннавьии маълумоти ибтидоӣ тавсиф карда мешаванд ва онҳо ба баъзе ҳолатҳои педагогӣ дар речаи тачрибаи воқеии омӯзгорон ва ғ. дохил карда мешаванд. Баъзе вазифаҳо дар шакли ҳикояҳои сюжетӣ пешниҳод карда мешаванд, ки аломатҳои маъруфи педагогӣ (адабӣ, видео, мусиқӣ) -ро дар бар мегиранд.

Иҷрои ин вазифаҳо ба ташаккули қобилияти муаллимон дар иҷрои нақшҳои гуногун, то мавқеи шахси дигар, пешгӯии рафти муошират ва ғ. мусоидат намуд, ки дар заминаи омодагӣ ба МП хеле муҳим аст. Навъи дигари супоришҳо бо дидан (ё хондани) порчаи филм (кор) бо методикаи таълими фанҳо ва фаҳмидани сабаби ин ё он рафтори иштирокчиён алоқаманд аст.

Ҳангоми иҷрои чунин вазифаҳо муаллимони ҷавон муайян кардани алоқаҳои сабабу натиҷаро на танҳо аз нуқтаи назари ҳозира (“дар ин ҷо ва ҳоло”), балки гузашта ва оянда низ меомӯзанд, то ин ки нияти қаҳрамонҳоро шарҳ диҳанд. Ҳангоми кӯшиши шарҳи рафтори худ, ба чунин саволҳо ҷавоб ҷӯед, ба монанди “чаро?”, “Бо кадом мақсад?”, “Нуқтаи чист?” ва шубҳаҳо дар сабабҳои муошират.

Кашф ва тавсифи сабабҳои иртибот ва рафтори мушаххас дар ҷараёни муошират посух ба саволи сабабҳои муошират аст. Муаллимони ҷавон, тавре ки мо хулоса баровардем, метавонанд мақсадҳои

муоширатро ҳам бо сабабҳои дохилӣ ва ҳам берунӣ шарҳ диҳанд. Сабабҳои дохилии рафтори инсон бо хусусияти психологии он, инчунин, бо шароит ва ҳолат, фаъолият ва муоширати ӯ алоқаманд аст. Дар ҳолати аввал, онҳо дар бораи ҷобачогузорӣ, дуюм – ҳавасмандгардонӣ ва аз вазъият вобаста будан суҳбат мекунанд. Ҳавасмандии вазъият ва ҷобачогузорӣ бо ҳам алоқаманд аст. Дастурҳо дар ин робита метавонанд дар баъзе ҳолатҳо навсозӣ карда шаванд (масалан, дастрасӣ ба таҷрибаи таълимӣ) ва фаъолсозии ҷобачогузориҳои муайян (сабабҳо, эҳтиёҷот) боиси дарки мавзӯӣ ба тағйир додани вазъ мешавад.

Тавачҷӯҳи ӯ бештар тағйирёбанда хоҳад буд. Дар натиҷа, мо бо омӯзгорон ба ҳулосае омадем, ки ҳама гуна амали инсон бояд дар ду самти муайянкунанда ба роҳ монда шавад: ҷобачогузорӣ ва вазъият.

Ин маънои онро дорад, ки рафтори одамон дар ҳолатҳои гуногун, масалан, метавонад бо хусусиятҳои шахс фаҳмонида шавад, ки ӯ вазъро чӣ гуна қабул мекунад, онро дарк мекунад ва қадр мекунад. Гузашта аз он, ҳамон як шахс, вобаста аз вазифае, ки ӯ дар он фаъолият дорад, метавонад ҳуди ҳамон ҳолатро ба таври гуногун дарк кунад.

Ҳамин тавр, таҳқиқот нишон медиҳад, ки дар ин ҷо рушди зеҳнии омӯзгорон дар як вазъият аз нуқтаи назари гуногун дида мешавад ва бо роҳҳои гуногун иқдом мекунанд.

Масъалаи ҳавасмандкуниро дар муошират баррасӣ карда, мо ба муаллимоне тавачҷӯҳ кардем, ки мақсади онҳо метавонад бошуурона ё бешуурона бошанд. Фаҳмидани ин далел барои муошират муҳим аст, зеро бисёре аз мушкилоти психологӣ ҳал мешаванд, агар мо аз ақидае даст кашем, ки одамон ҳамеша сабаби мақсади амалҳои худ, амали андешаҳо ва эҳсосоти худро медонанд.

Вазифаи омода кардани ОҶ-и СИ барои МП дар доираи модели пешниҳодшудаи методологӣ таҷрибаи инфиродӣ-робитавии ҳар як омӯзгорро бо мақсади ба даст овардани механизмҳои робитавии, ки ба меъёрҳои омодагии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олиии касбӣ

дар татбиқи МП дар чараёни фаъолияти касбӣ ва педагогӣ мувофиқат мекунад, бояд таҷдид ва аз нав сохта шавад.

Дар чараёни ташаккули дониш, мо ба адабиёти рушдкардаи психологӣ ва педагогӣ дар зинаҳои ташаккули унсурҳои дониш така кардем, масалан:

- ҳавасмандкунӣ - фароҳам овардани шароит барои амалисозии талабот ба азхудкунии тарзу усулҳои нави тавсифи таҷрибаи намунавии робитавии қаблӣ, эҷод кардани таъсири “имконнопазирӣ” -и ҳалли вазъи педагогӣ аз сабаби мавҷуд набудани воситаҳои кофӣ таҳлил;

- чамъбасткунанда - ҷорӣ намудани концепсияҳо, усулҳо ва воситаҳои нави корӣ; ғанигардонӣ - чамъоварии таҷрибаи фаъолият ва тафрикаи мафҳумҳо, технологияҳо, воситаҳо ва усулҳо, намудҳои фаъолият, васеъкунии ҳолатҳои имконпазири истифодаи онҳо;

- гузаронидан - истифодаи мафҳумҳои азхудкарда барои таҳлил ва иҷрои вазифаҳои гуногуни робитавӣ;

- бас кардан - азнавсозии ғаврии ҳама маълумоти дастрас.

Омӯзгор сохтори умумии дониш ва истифодаи онҳоро дар ҳолатҳои гуногун муқаррар мекунад.

Ҳамин тавр, ташаккули омодагии омӯзгорони ҷавони СИ ба МП ҳамчун омили мутобиқшавӣ ба фаъолияти касбӣ бо ду мавқеи асосӣ назорат карда мешуд: ба ҳисоб гирифтани ҷузъҳои асосии фарҳанги МП ва суръати марҳилаи ташаккули ин ҷузъҳо.

Ҳангоми таълими омӯзгорони ояндаи СИ мо ба ҳавасмандкунӣ, аз як тараф, ҳамчун як хусусияти раванде, ки фаъолияти ҷонибҳои манфиатдорро дар дараҷаи муайян ташвиқ ва дастгирӣ мекунад ва аз тарафи дигар, ҳамчун як низоми омилҳои, ки рафтори ӯро муайян мекунад, дарк намуда, ба он диққати бештар меодем. Муҳаққиқон И.А.Василев, М.Ш.Магомед-Эминов ҳавасмандиро ҳамчун низоми мураккаби ба фаъолият асосёфта мешуморанд, ки вазифаҳои асосии онҳо инҳоянд:

– ташвиққунӣ, ки бо суръатбахшии фаъолнокии нисбӣ алоқаманд аст;

– мақсаднокӣ, ки натиҷаҳои мушаххасро инъикос мекунад;

– роҳнамоқунанда, аз ҷумла, қонё кардани ниёзҳо ва муваффақ шудан ба рушди шахсро дар бар мегирад;

– танзимқунанда, ки бо талабот ва сабабҳои тағйирёбанда барои иваз кардани фаъолият алоқаманд аст;

– назоратқунанда, ки ба санҷиши комёбиҳои фаъолнокӣ алоқаманд аст.

Аз усулҳои ҳавасмандқунӣ дар адабиёти дастрас дар қори таҷрибавӣ мо усули ҳавасмандқунии фаъолияти гурӯҳи донишҷӯёнро, ки дар ҷадвали 11 оварда шудааст, истифода бурдем.

Ҷадвали 11. Усулҳои ҳавасмандқунии фаъолияти омӯзгорон

Эҳсосотӣ	Маърифатӣ	Иродавӣ	Иҷтимоӣ
Ҳавасмандқунӣ	Тақия ба таҷрибаи ҳаётӣ	Изҳори талаботи таълимӣ	Инкишофи хоҳиши ба дигарон муфид будан
Бозиҳои дидактикӣ ва расмӣ	Шавқи маърифатӣ	Маълумотдиҳӣ дар бораи натиҷаҳои ҳатмии таълим	Ташвиқ қардан ба тақлиди шахси неруманд
Эҷоди тасаввуроти тобонӣ, аёнӣ, тасвирӣ	Ташкили вазъияти проблемавӣ	Ташаққули муносибати ҷиддӣ ба таълим	Ташкили вазъияти ёрии байниҳамдигарӣ
Ташкили вазъияти муваффақият	Ҳавасмандӣ ба ҷустуҷӯи алтернативии ҳалли вазифаҳо	Душворихои маърифатӣ	Эмпатия
Баҳодихии шавқмандқунанда	Иҷрои вазифаҳои тафакқури эҷодӣ	Худбаҳодихӣ ва ислоҳқунии қори худ.	Ҷустуҷӯи робитатаҳо ва ҳамкорӣ.
Интиҳоби озоди супориш.	Изҳори супоришҳо “ба фаросат”	Натиҷаҳои фаъолият, рафтор.	Шавқ ба натиҷаҳои қори дастҷамъона
-Қонё қардани хоҳиши шахсияти муҳим будан	Кооператсияи рушдқунанда	-Пешгӯӣ қардани фаъолияти ҳаётии оянда	Ҳамдигартафтишқунӣ. Тақризнависӣ

Ташаққули омодагӣ ба МП аз муносибатҳои гурӯҳӣ саҳт вобастагӣ дорад, ки аз фазои психологии бартаридошта муайян қарда мешавад.

Бо дарназардошти он ки МП бояд эҳсосоти бароҳат бошад ва барои ҳадафҳои мо рушд ёбад, мо кӯшиш намудем, ки фазои бехатарии

психологиро барои ҳамаи донишҷӯён ва муаллимони донишгоҳ фароҳам оварем ва кӯшиш намудем, ки ба ҳар як омӯзгори ҷавон дар фаҳмидани мушкилоти худ кумак расонем, то ки роҳи баромадро онҳо худашон пайдо кунанд, ҳар кас бояд ҳама гуна шахсро бо фарқи ӯ нисбат ба дигарон қабул кунад, шароити ифшои фардияти ҳар як омӯзгорро фароҳам оварад. Мо, аз гуфтаҳои боло чунин хулосабарорӣ намудем:

1. Ҳангоми ташкили раванди педагогӣ асосҳои гуногуни умумиро ба назар гирифтани: принсипҳои методологии омӯзиши мушкилоти педагогӣ (муносибати маҷмӯӣ), принсипҳои умумии педагогӣ (инсондӯстӣ, мувофиқфарҳангӣ), принсипҳои таълим (илм, интихоби беҳтарини усулҳо, шаклҳо ва воситаҳои таълим ва ғайра) .

2. Ҳангоми ташаккули омодагии ОҶ-и СИ барои МП марҳилаҳои зерин нишон дода мешаванд: ба ҳавасмандгардонӣ нигаронидашуда, марҳилаи асосии оmodасозии назариявӣ ва технологӣ, марҳилаи ба амалия нигаронидашуда.

3. Дар таъмини методологии татбиқи модели ба шахсият нигаронидашуда модели «бойкунонии» таълим, ки хусусиятҳои асосиро дар бар мегирад:

– мақсади таълим ин фаъолият, азнавташкилдихӣ ва бойгардонии таҷрибаи зеҳнӣ ва робитавии муаллимони СИ мебошад;

– мундариҷаи оmodасозӣ ва таълимии робитаи педагогӣ ҳамчун метод ва усули худшиносӣ, худрушдкунӣ мебошад;

– муколамакунии раванди педагогӣ тавассути интихоби шаклҳо ва усулҳои мувофиқи оmodагӣ ва таълим;

– гирандаи таъсири педагогӣ таҷрибаи инфиродии омӯзгор дар муошират мебошад;

– меъёрҳои иҷрои салоҳият дар муошират, ташаббус дар муошират мебошад.

2.3. Арзёбӣ ва таҳлили натиҷаҳои раванди омодагии омӯзгорони ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба муоширати педагогӣ

Дар ин бахш шарҳ ва таҳлили таҷрибаи тағйирпазирии омодагии омӯзгорони СИ барои МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба фаъолияти касбӣ ва омӯзгорӣ пайгирӣ карда мешавад.

Баҳодиҳии миқдории омодагии омӯзгорони ҷавони СИ барои МП дар тамоми гурӯҳ бо фоизи муаллимоне, ки дар ҳар сатҳи тайёрӣ дар аввал ва охири таълими таҷрибавӣ мавҷуданд, муайян карда мешавад, инчунин, арзиши миёна ба рушди ин раванд нишондод дода мешавад. Сатҳи миёнаи омодагиро ба фаъолияти тадқиқотшаванда мо аз рӯи формулаи зерин муайян кардем:

$СП = (a + 2b + 3c) / 100$, (163), ки дар он a , b , c фоизи муаллимоне мебошад, ки дар сатҳҳои тақлидӣ, конструктивӣ- шарҳдиҳӣ ва ба таври эҷодкорона-навоварикунонӣ ҳастанд.

Мо самаранокии таъсири гурӯҳҳои алоҳидаи шароити педагогиро тавассути коэффисиенти самаранокӣ санҷидем, ки он бо формулаи зерин ҳисоб карда мешавад: $КЭ = СП (э-2) / СП (э-1)$, (46), ки СВ (э-1) нишондиҳандаи дараҷаи миёнаи омодагии гурӯҳи озмоишӣ дар оғози озмоиш мебошад ; СП (э-2) сатҳи миёнаи омодагии гурӯҳи таҷрибавӣ дар охири озмоиш мебошад.

Ин нишондиҳандаҳо, ки ба баҳодиҳии натиҷаҳои таҷрибаи педагогӣ имкон медиҳанд, самаранокии ташаккули омодагии ОҶ-и синфҳои ибтидоиро барои МП баён мекунанд. Ин таносуби миқдори гузариши омӯзгорон аз як сатҳ ба сатҳи дигар хеле баланд аст. Ин барои он рӯй медиҳад, ки бо усулҳои миқдорӣ дар ҳар як фосола афзоиши омодагии омӯзгоронро муқаррар кардан номумкин аст, яъне болоравии афзоиши сифатиро.

Барои исботи фарзияи таҳқиқот мо санҷишҳои гуногунро “хи-квдратӣ”-ро истифода бурдем, зеро ин усул имкон медиҳад натиҷаҳо арзёбӣ карда шаванд. Татбиқи ин меъёр нишондиҳандаи тартибӣ

мебошад, ки сатҳи омодагии омӯзгорон ҷавони синфҳои ибтидоиро ба МП қайд намуда, ба мо имконият медиҳад, ки натиҷаҳои тадқиқоти озмоиширо боэътимод арзёбӣ кунем.

Барои ба даст овардани натиҷаҳои боэътимоди кори таҷрибавӣ-озмоишӣ тафтиши ҳолати ибтидоӣ ҷиҳати ташаккули МП-и омӯзгорони дар гурӯҳҳои назоратӣ озмоишии муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳри Кӯлоби вилояти Хатлон гузаронида шуд.

Маълумоти бадастомада ба таври графикӣ дар ҷадвали 11 ва дар расми 9 нишон дода шудааст.

Ҷадвали 12. Натиҷаҳои тадқиқоти ҳолати ибтидоии омодагии муаллимони ҷавон барои муоширати педагогӣ

Гурӯҳҳо	Миқдори одамон	Сатҳҳо					
		СТ шумора %		СКТ шумора %		СЭМ шумора %	
Э-1	82	52	63,4	25	30,5	5	6,1
Э-2	74	48	64,9	22	29,7	4	5,4
Э-3	76	51	67,1	21	27,6	4	5,3
К	94	60	63,8	28	29,8	6	6,4

Тавзеҳ: СТ (1) – Сатҳи тақлидӣ;
 СКТ (2) – Сатҳи конструктивӣ-тафсири;
 СЭМ (3) – Сатҳи эҷодӣ-навгоникунонӣ.

Тавре дар ҷадвали 12 оварда шудааст, тақсимои омӯзгорон аз рӯи дараҷаи омодагӣ ба андозае нисбӣ аст. Ин имкон медиҳад, ки намунаҳои гурӯҳи назоратӣ озмоишии якхеларо бо дараҷаи баландтари эътимоднокӣ баррасӣ кунем ва таҳқиқоти минбаъдаро ҳангоми ҳисоб кардани меъёрҳои хи-кватратӣ ба сатҳи 5% аҳамиятнокии гирифташуда мумкин аст.

Азбаски дар таҳқиқоти худ мо бо интихоби тасодуфии объектҳо ва ашёҳо кор карда истодаем, тахмин кардан мумкин аст, ки таносуби

фаҳмондадиҳӣ ба ҳамин тарз муайян карда мешавад. Намояндагии намунаҳо аз он вобаста буд, ки муаллимони СИ аз муассисаҳои мухталиф ва таркиби синнусол ва собикаи кории гуногундошта (аз 1 сол то 3 сол) иборат буд. Азбаски таҷриба дараҷаи ибтидоии муқоисаи гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратиро қомилан нишон медиҳад, баланд бардоштани эътимоднокии натиҷаҳои гурӯҳи назоратӣ ҳамчун гурӯҳи пуркувват ғайриимкон аст. Дар ин ҳолат, бо фарқияти назаррас дар натиҷаҳои санҷиш омӯзиши гирифташуда боэътимод мегардад.

Озмоиши таҷрибавӣ дар шароити табиӣ раванди таълимӣ-тарбиявӣ вобаста ба навъи тағирёбанда, ки бо тағйири ҳадафнок дар гурӯҳҳои гуногун бо шароити аввалаи баробаркардашуда барои хусусиятҳои инфиродӣ тавсиф мешаванд, ки натиҷаи таҳқиқоти таҷрибавӣ ва муқоисаи онҳоро собит намуд.

Дар рафти таҷрибаи тайёри мо самаранокии таъсири шароити мураккаби педагогиро дар ташаккули омодагии омӯзгорон ба МП ҳамчун омили мутобиқати онҳо ба кори касбӣ ва педагогӣ санҷидем. Мо дараҷаи омодагии омӯзгоронро ба муқолаи педагогӣ ва робита барои самтҳои интихобшудаи низом муқаррар кардем.

Мувофиқи ҳадафҳои озмоиш се гурӯҳи таҷрибавӣ (Эк-1, Эк-2, Эк-3) ва як назоратӣ (К) ташкил карда шуданд. Ҳангоми ташкили гурӯҳи назоратии ОҶомодагӣ ба МП дар доираи таҳсилоти анъанавӣ амалӣ карда шуд. Дар гурӯҳи озмоишӣ (Е-1, Е-2) мо афтиши яке аз шароити мушкили педагогӣ ва дар гурӯҳи Е-3 - таъсир ба тамоми маҷмӯи шароити педагогии ташаккули омодагии омӯзгоронро барои МП дида баромадем. Дар гурӯҳи Е-1 шартҳои сеюм - воридкунии мақсадноки омӯзгорон ба муоширати мустақили педагогӣ ва касбӣ ба назар гирифта намешавад. Дар гурӯҳи Е-1 бо омӯзгорон мо дастурҳои эвристикӣ-алгоритми ҳалли мушкилоти робитаро баррасӣ намуда, таҷрибаҳои педагогӣ ба таври анъанавӣ, бидуни ҷалби диққати донишҷӯён ба ҷузъи алоқамандии кори муаллим ва додани вазифаҳои мувофиқ барои онҳо ташкил карда шуданд. Ҳангоми ташкили семинарҳо ва корҳои

лабораторӣ оид ба педагогика шаклҳои анъанавии таълим истифода мешуданд. Дар гурӯҳи Е-2, мо шартҳои дувумро, ки бо ташаккули ниёзҳои рушд бо фарогирии механизмҳои худруштдиҳӣ робита дорад, баррасӣ накардаем. Дар ин гурӯҳ омӯзгорон ба мулоҳизаронӣ, ки дар фасли 2.2 муҳокима шуданд, омӯзонида нашуда буданд. Мо фикр доштем, ки санҷиши самаранокии ҳолати аввал – истифодаи стратегияҳои назариявӣ ва методологии муттаҳид кардани фаъолияти ба шахсият нигаронидашуда ва касбӣ, ҳамчун мустақил, аз дигараш вобаста нест, он ягон маъно надорад.

Ин вазъият аз он сабаб ба вуҷуд омадааст, ки мо шартҳои дувум ва савумро дар асоси талаботи ташкили раванди педагогии ин равишҳо муайян кардем. Дар ҷадвали 13 ва расмҳои 5-12 натиҷаҳои дар давоми озмоиш ба даст оварда нишон дода шуд.

Ҷадвали 13. Натиҷаҳои таҳқиқоти омодагии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ барои муоширати педагогӣ

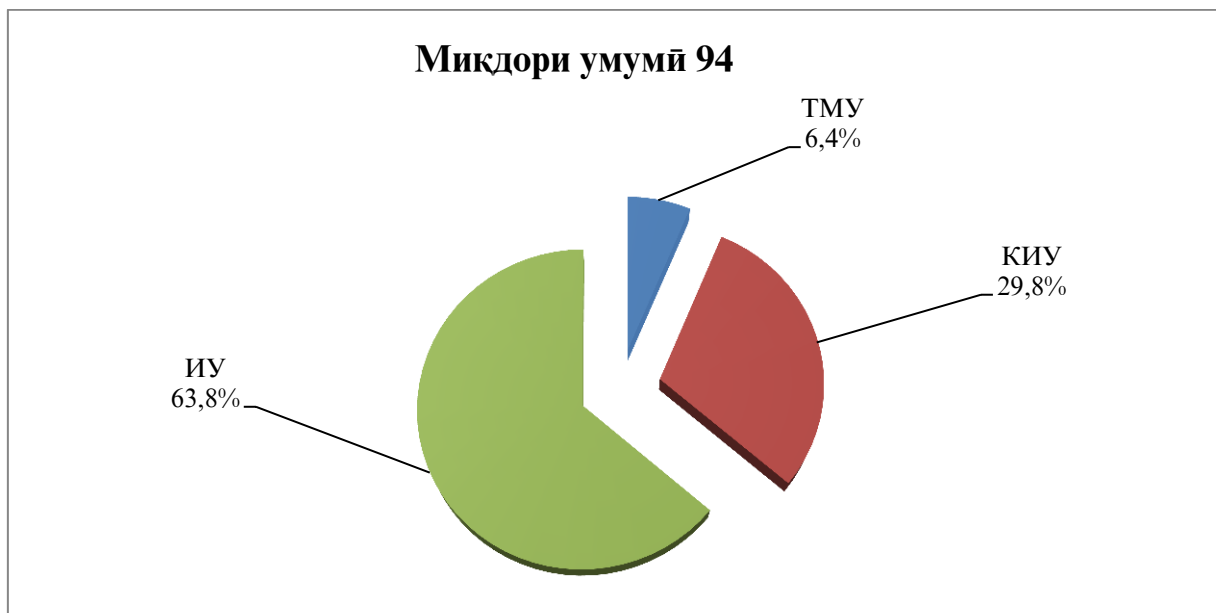
Дарачаҳо	Таълими анъанавӣ (Н)				Таъсири шартҳои 1 ва 2 (Э-1)			
	Оғоз		Анҷом		Оғоз		Анҷом	
	шумора	%	шумора	%	шумора	%	Шумора	%
ИУ	60	63,8	48	51,1	52	63,4	29	35,4
КИУ	28	29,8	34	36,1	25	30,5	34	41,4
ТМУ	6	6,4	12	12,8	5	6,1	19	23,2
СП	М	26	1,617		• 1,421		1,878	
КЭ							1,161	
Т наб					0,014		5,746	
Т _{эксп}					5,991			

Идомаи ҷадвали 13.

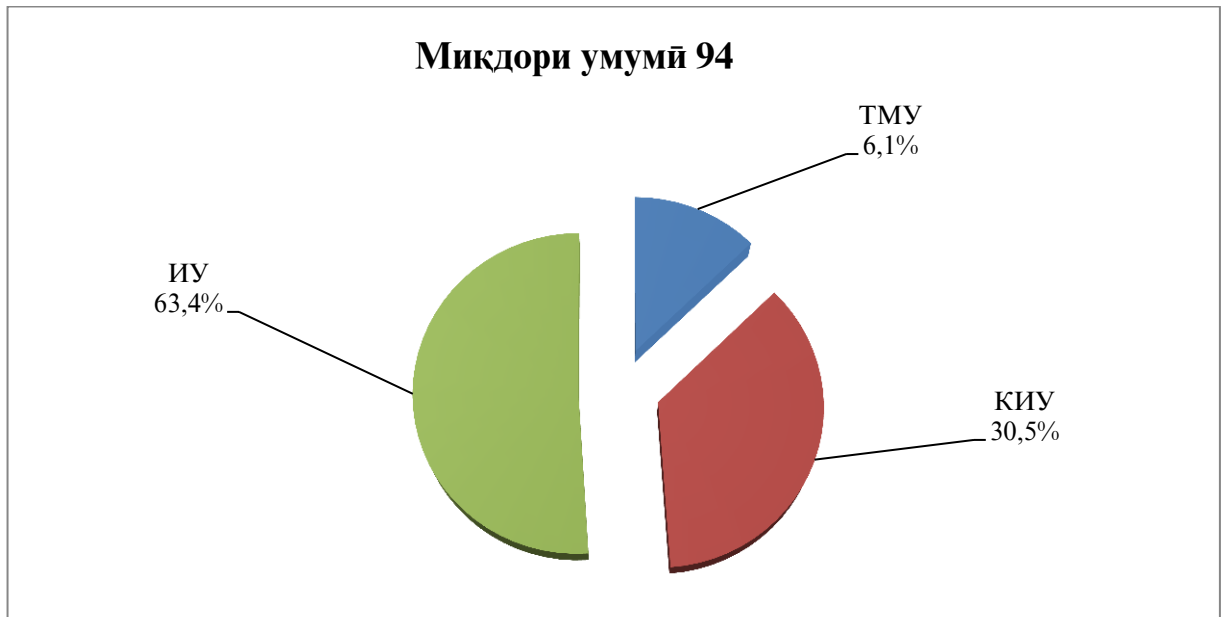
**Натиҷаҳои таҳқиқоти омодагии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ
барои муоширати педагогӣ**

Дараҷаҳо	Таъсир 1 ва 3 шароитҳо (Э-2)				Таъсири маҷмӯи шароитҳо (Э-3)			
	Оғоз		Анҷом		Оғоз		Анҷом	
	шумора	%	шумора	%	шумора	%	Шумора	%
СТ	48	64,9	25	33,8	51	67,1	20	26,7
КИУ	22	29,7	32	43,2	21	27,6	33	44,0
ТМУ	4	5,4	17	23	4	5,3	22	29,3
СП	1,405		1,892		1,262		2,027	
КЭ			1,169				1,253	
Т наб	0,073		5,872		0,226		12,508	
Т эксп	5,991				5,991			

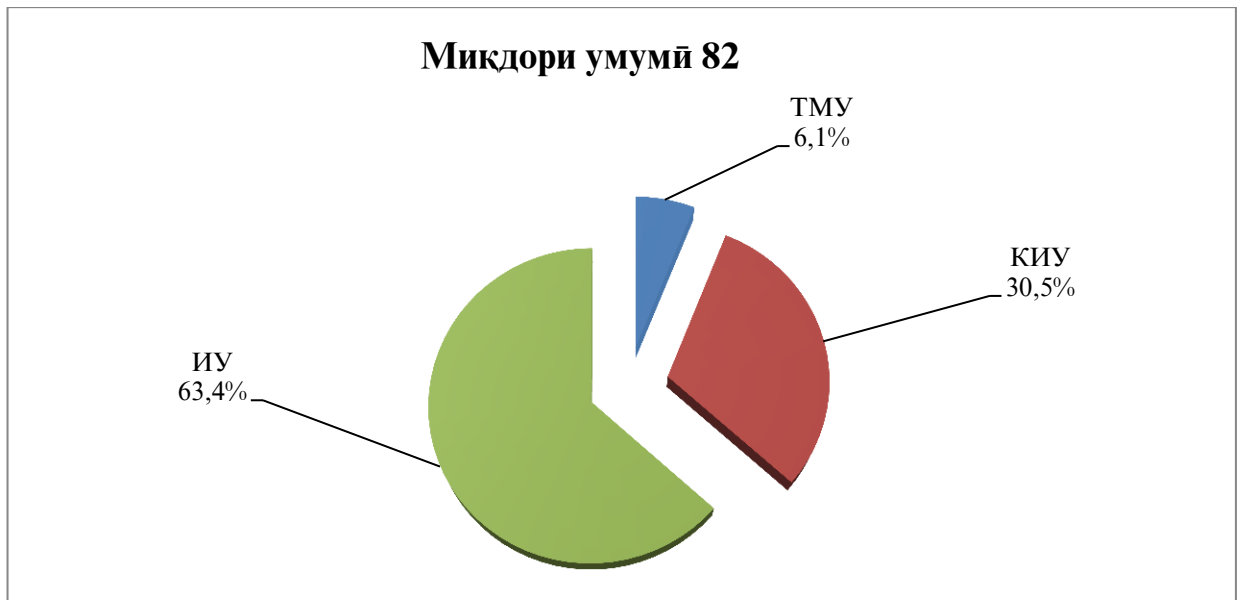
Расми 5. Натиҷаҳои муқарраркунии озмоиши таълимӣ (Н)

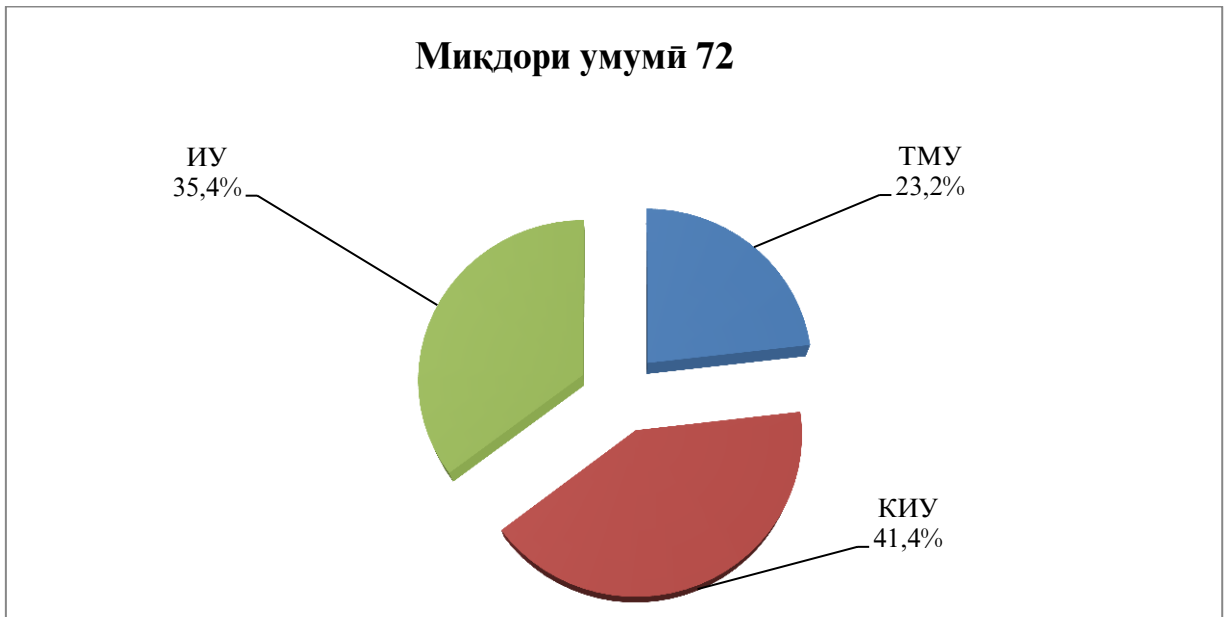
Расми 6. Натиҷаҳои муқарраркунии назоратии озмоиши таълимӣ (Н)

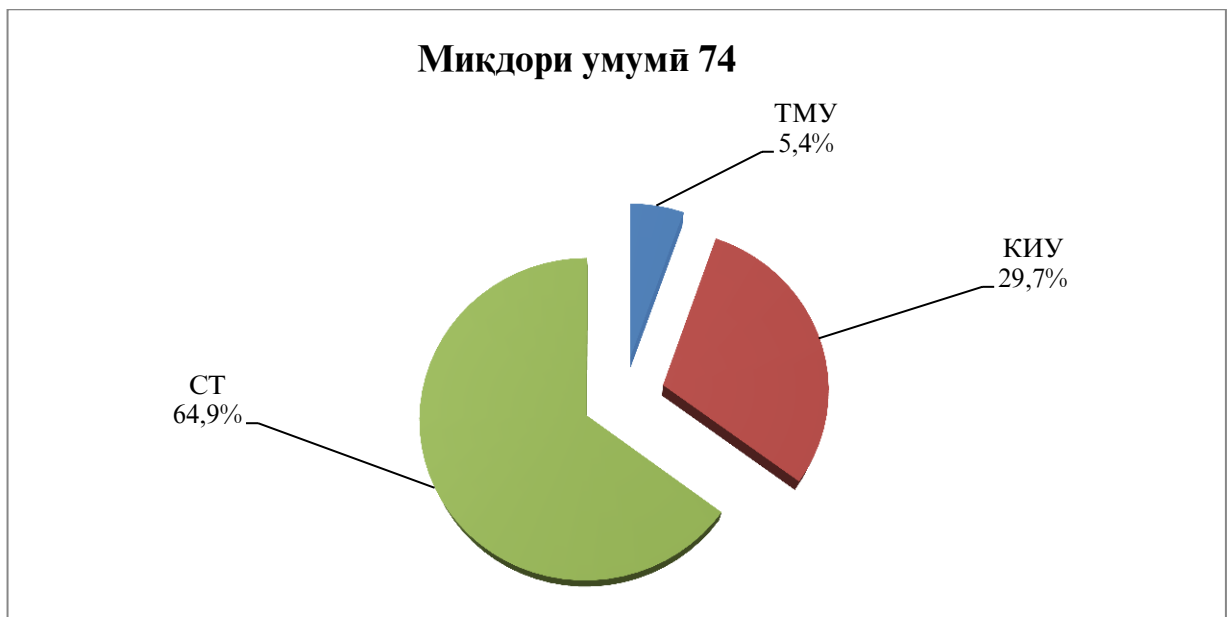
Расми 7. Натиҷаҳои муқарраркунии озмоиши таълимӣ (Э-1)

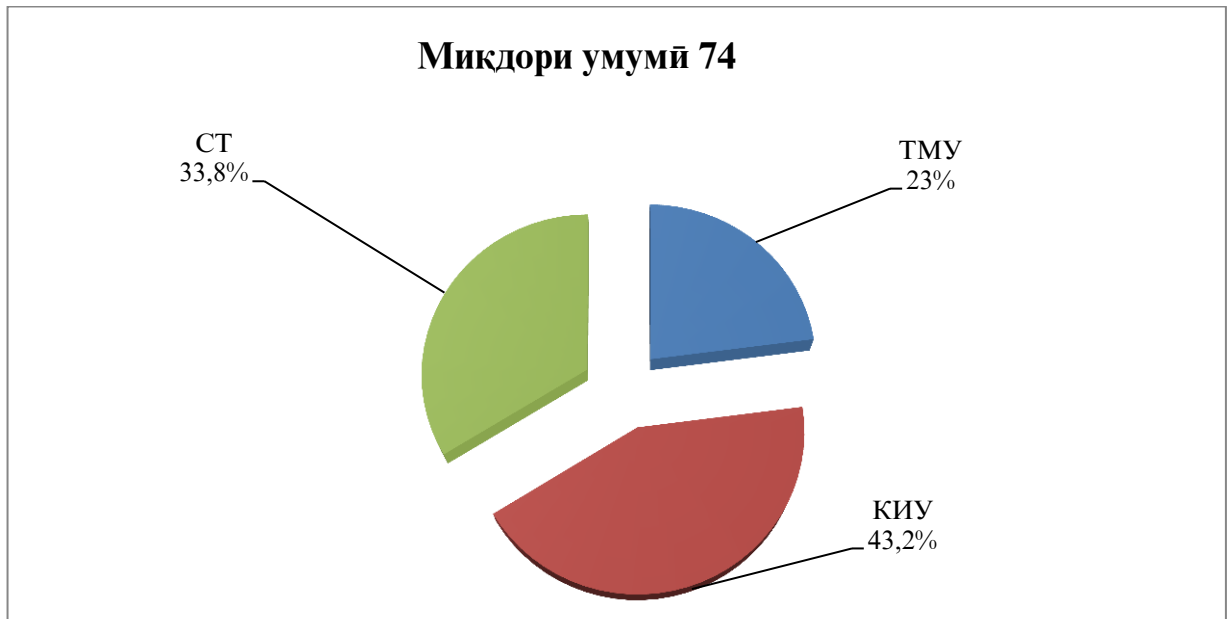
**Расми 8. Натиҷаҳои муқарраркунии назоратии
озмоиши таълимӣ (Э-1)**

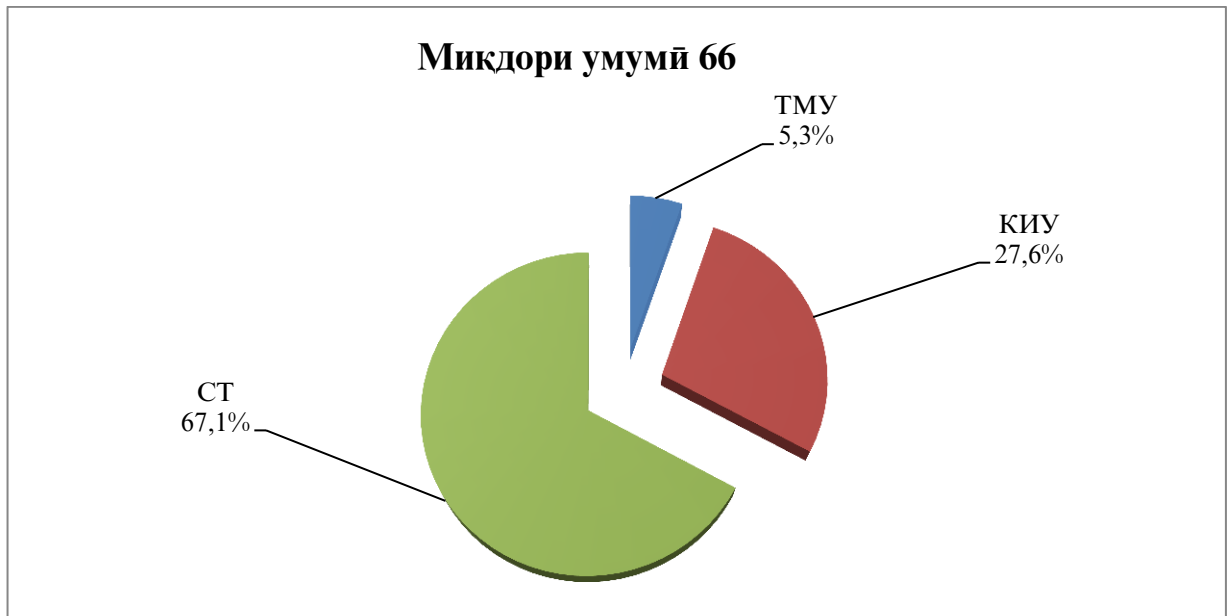
**Расми 9. Натиҷаҳои озмоиши муқарраркунии
озмоиши таълимӣ (Э-2)**

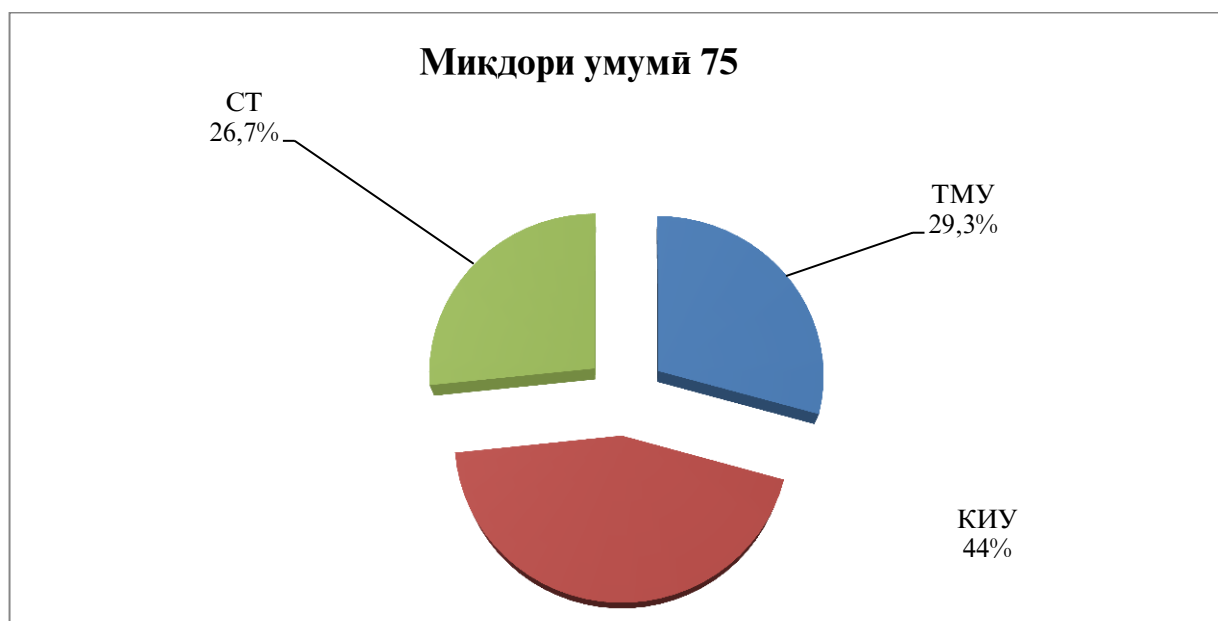
**Расми 10. Натиҷаҳои муқарраркунии назоратии
озмоиши таълимӣ (Э-2)**

**Расми 11. Натиҷаҳои муқарраркунии назоратии
озмоиши таълимӣ (Э-3)**

**Расми 12. Натиҷаҳои муқарраркунии назоратии
озмоиши таълимӣ (Э-3)**

Маълумоти озмоишӣ нишон медиҳанд, ки дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ омодагии таҷрибавии омӯзгорони ҷавони СИ барои МП зиёдтар шудааст. Дар гурӯҳи Е-1 ва Е-2 ва гурӯҳи назоратӣ ин фарқият каме камтар аст. Тафовут дар натиҷаҳои гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ нишон медиҳад, ки ташаккули омодагӣ ба МП таҳти таъсири шартҳои интихобшудаи алоқаи педагогӣ бомуваффақ аст, ки зарурати ҳар кадоми онҳоро исбот мекунад. Бо вуҷуди ин, ин таносуб дар гурӯҳи Е-3, ки дар он самарайи тамоми маҷмӯи шароит санҷида шудааст, зиёдтар аст. Ғайр аз ин, ҷадвали 2.3.2 нишон медиҳад, ки $T(\text{наз.}) > T(\text{крит})$ танҳо дар гурӯҳи озмоишии Е-3. Дар асоси ин, мо ҳақ дорем тахмин кунем, ки омодагии муаллимони СИ барои МП гурӯҳи озмоишии Е-3 нисбат ба омӯзгорони СИ дар гурӯҳи назоратӣ ва гурӯҳҳои озмоишии Е-1, Е-2 хеле баландтар аст ва бештар рушд кардааст.

Хулосаи боби дуюм

Баҳри рушду нумуъ ва ташаккули назария ва методологияи мушкилоти баланд бардоштани самаранокии оmodасозии ОҚ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП мо модели низоми оmodакунии омӯзгорони ояндаро дар раванди МП дар асоси барномаҳои таълимӣ ва стандартҳои таълимӣ тарҳрезӣ ва таҳлил кардем. Роҳандозӣ намудани таълими оmodасозии ОҚ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП, ҳамчунин баҳри мушаххас намудану ҳалли оmodасозии омӯзгорони ҷавонро ба нақша даровардем. Дар маркази таҳқиқи боби мазкур вазифаи асосӣ барои оmodа намудани омӯзгорони оянда дар ҷараёни машғулиятҳо он мавзӯҳоеро мавриди истифода қарор додем, ки аз ҷиҳати мазмуну мундариҷа бо ҳам қаробат доранд. Таҳлилҳои сомондодаи мо собит намуд, ки таълими мушкилоти баланд бардоштани самаранокии оmodасозии ОҚ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП талаботи мутахассисонро дар соҳаи мазкур ба пуррагӣ қаноатманд карда наметавонад. Барои ҳалли масъалаи мазкур дар барномаҳои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ соатҳои алоҳида ҷудо карда нашудааст ва ин вазъ ба самаранокии кори таълим ва ҳам тарбияи душворӣ меорад.

Дар асоси нақша мо дар боби дувум қорҳои зеринро ба сомон расонидем:

- муҳайё намудани имконияту шароитҳо баҳри самаранок амалӣ намудани таҷрибаи инфиродии робитавӣ;

- таъмин намудани заминаҳои нави илмию методӣ дар асоси метод ва методологияи замони муосир бо мақсади ғанӣ гардонидани таҷрибаи робитавии ОҚ-и СИ ;

- тақвият додан ва баланд бардоштани дараҷаи дониши ОҚ ва хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ;

– дар ҷараёни таълим мусоидат намудан ба иштироки пурраи омӯзгорони оянда (донишҷӯён) ва ҳам хонандагон;

– мушаххас намудани мушкилот ва вазъи сар задани мушкилот;

– баланд бардоштани маҳорат, малака ва ҷаҳони маънавии омӯзгорони оянда ва хонандагон;

– ташкил намудан ва корбасти машғулиятҳои беруназсинфӣ бо мақсади тақвият ва баландбардории донишу фаҳмиши ОҶ-и СИ оид ба масъалаи мазкур;

– ба маҳфилҳои фаннӣ ворид намудани мавзӯҳо марбут ба раванди МП ;

– диққати ҷиддӣ додан ба мавзӯҳои ба фаъолияти робитавӣ ҷудошуда (вобаста ба хусусияти мавзӯҳо);

– истифодаи техника ва технологияи навин, бахусус, компютер ва воситаҳои мултимедӣ дар ҷараёни машғулиятҳо;

– мавзӯҳои корҳои мустақилона, курсӣ ва рисолаҳои хатм муайян карда шуданд.

Дар марҳилаи савум оид ба корҳои таҷрибавӣ корҳои зеринро сомон додем:

– натиҷаҳои таҳқиқот марбут ба кори таҷрибаи озмоишӣ оид ба ташаккули омодагии ОҶ-и СИ ба МП таҳлил карда шуданд;

– оид ба оmodасозии омӯзгорони оянда ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП муайян карда шуд;

– ҳолати омодагии донишҷӯён дар гурӯҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ оид ба МП муайян карда шуд.

ХУЛОСАҲО

Масъалаи баланд бардоштани самаранокии оmodасозии ОҶ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП шароитҳои заруриро барои оmodасозии ҳақиқии омӯзгорони болаёқату донишманд ҳамчун шахсияти дорои дониш, малака, маҳорат ва таҷрибаи хуби омӯзгоридошта муҳайё месозад. Омӯзгори ҷавон, пеш аз ҳама, худ бояд аз таърихи гузаштаи миллати худ, маданият, фарҳанги миллии хеш бохабар бошанд ва ҳамрадифи рушду тараққӣ ва пешрафти илму техника ва технологияи навин бошад [1-М; 3-М].

Пеш аз ҳама, зарур аст, ки барои таҷдиди таҷрибаи педагогии ОҶ-и СИ фароҳам овардани шароити мусоид шарти зарурӣ буда, онҳо худ бояд ватандӯсту ватанпарвар, донишманду аз ҷиҳати илмӣ мусаллаҳ ва дар рӯҳияи ҳештаншиносию худогоҳии милли ҳаматарафа тарбиядида бошанд [5-М; 6-М].

Яке аз шартҳои муҳими ба МП оmodа намудани ОҶ-и СИ ин дар онҳо тарбия намудани фаъолнокӣ, уҳдабароӣ ва намунаи ибрат будан дар ҳалли мушкилоти бамиёномада ба ҳисоб меравад[4-М; 5-М].

Дар рафти гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ мо ба хулоса омадем, ки дар коллеҷ, донишгоҳу донишқадаҳо таълими муоширати педагогиро ба роҳ мондан зарур аст, то бад-ин васила дараҷаи азбаркунии муошират дар байни хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ роиҷ гардида, ташаккули шахсияти хонандагон боло равад. Албатта, бо лаҳни хушу забони муассир муошират намудани омӯзгор бо хонандагон шаҳодат аз одобу ахлоқи ҳамида ва маданияти волои онҳо гувоҳӣ медиҳад. Ҳамзамон, мо бар он назарем, ки дар барномаи таълимии фанни педагогика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ мавзӯҳо оид ба МП-и омӯзгор бо хонандагон ворид карда шавад. Ин имконият фароҳам меорад, ки омӯзгорони ояндаи СИ ҳаматарафа ба МП бо хонандагон тайёр карда шаванд ва дар онҳо малакаи фикрронӣ ва дурусту нишонрас ибрази ақида намудан ташаккул ёбад[8-М; 10-М].

Чунин омодагӣ имкон фароҳам меорад, ки ОҶ хусусиятҳои психологии (хулқу атвор, истеъдод, қобилият, мизоҷ ва амсоли инҳо) хонандагонро хубтар омӯзанд. Аз сӯи дигар омодагӣ ба МП ба ОҶ шароит фароҳам меорад, ки бо хонандагон муоширати фардӣ, гурӯҳӣ ва дастҷамъонаро ба роҳ монанд ва ҳамзамон, ҳангоми руҳ додани воқеа ва ҳодисаҳои ғайриҷашмдошт аз воситаҳои муассири муошират истифода баранд [1-М; 3-М].

Дар натиҷаи гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба таҷрибаи ташаккули малакаи ҷуръатнокии ахлоқии мактабчагони хурдсол мақсад, вазифа ва фарзияи таҳқиқот исботи амалии худро ёфт [9-М; 14-М].

Корҳои гузаронидашудаи озмоишӣ-таҷрибавиро ҷамъбасти намуда, мо ба натиҷаҳои зерин ноил гардидем:

1. Аз ҷиҳати педагогӣ баланд бардоштани самаранокии оmodасозии ОҶ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП ҳамчун қисмати афзалиятноки фаъолияти педагогӣ махсуб доништа шуд [13-М; 16-М];

2. Сатҳи асосии оmodа намудани ОҶ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП баҳри баландбардорӣ ва пешбурди ҷараёни таълимӣ-тарбиявӣ дар асоси МП ва таълими он муайян карда шуд [10-М; 15-М];

3. Усулҳои самаровари оmodа намудани ОҶ-и СИ дар раванди МП мушаххас карда шуд [3-М; 4-М].

4. Самаранокии методологияи манзуршуда барои оmodасозии ОҶ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП асоснок карда шуд [7-М; 8-М];

5. Истифодаи илман асоснокшудаи мушкилоти баланд бардоштани самаранокии оmodасозии ОҶ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП асосноккунии мушаххасро барои оmodа намудани омӯзгорони оянда пешниҳод карда шуд [1-М];

6. Камбудию норасоихо дар коллечу муассисаҳои таҳсидоти олии касбии ҷумхури чихати омода намудани омӯзгорони ояндаи СИ ба МП ошкор карда шуд [10-М; 15-М];

7. Зимни гузаронидани озмоишҳои педагогӣ имконот ва шароитҳои педагогии натиҷанокии раванди МП барои омода намудани ОҚ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ муайян карда шуд [4-М; 7-М];

8. Муайян карда шуд, ки алоқаманд намудани мавзӯ, мазмун ва мундариҷаи корҳои санҷишию курсӣ ва рисолаҳои хатми донишҷӯён ба кори оmodасозии омӯзгорони ояндаи СИ ба касби омӯзгорӣ дар раванди МП мусоидат менамояд [1-М; 6-М];

9. Аз чихати илмӣ асоснок карда шуд, ки МП ҳамчун яке аз меъёрҳои асосии мутобиқшавии ОҚ-и СИ ба касби педагогӣ бояд ба талаботи педагогӣю психологӣ ҷавобгу бошад [11-М; 15-М];

10. Дар ҷараёни оmodасозии ОҚ-и СИ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ дар раванди МП бо хонандагон ба назар гирифтани хусусиятҳои миллӣ, анъана ва расму оинҳои халқи тоҷик афзалият пайдо мекунад [1-М; 7-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Барои такмили ташаккул додани муоширати байниҳамии хонандагони СИ ба ОҚ тавсия дода мешавад, ки:

– зимни машғулиятҳо чи гунае, ки омӯзгорон бештар ба хонандагони фаъол таъямекунанд, чунин муносибатро бо хонандагони суствхон низ ҷоиз донистан ба мақсад мувофиқ аст;

– дар ҷараёни дарсҳо ҳам аз муоширати гурӯҳӣ (коллективона) ва ҳам аз муоширати фардӣ истифода бурдан манфиатманд аст;

– завқи хонандагон ба фанни таълимиро бедор кардан ба манфиати кор аст;

– меҳру муҳаббати хонандагонро нисбат ба маводҳои таълимие, ки ба фарогирии муоширати байни хонандагон боис мегарданд, афзуда, диққати онҳоро ҷалб бояд кард;

– дар рафти машғулиятҳо (чи машғулияти синфӣ бошаду чи беруназсинфӣ) баҳсу мунозираҳо ва озодона ибрази назар кардани хонандагонро таъмин намудан муфид аст;

– дар ҳолати душворӣ кашидани хонандаҳо ёрии амалии худро бевосита расонидан зарур аст ва дар ҳалли мушкилот рафиқи наздик ва мададгори онҳо бояд буд;

– баъди баҳсу мунозираҳо ва ибрази ақида афкори баёнкардаи хонандагонро баҳри ҳавасмандгардонии онҳо таҳлилу ҷамъбаст кардан лозим;

– дар ҷараёни таълим ба хонандагони суҷхон ва ё нутқашон буррою равоннабуда диққати ҷиддӣ равона карда, онҳоро ба баҳсу мунозира ё худ саволу ҷавоб бештар ҷалб намудан ва дар рафти дарсу машғулиятҳо ба нутқи шифоҳии онҳо бояд аҳамияти зарурӣ дода шавад;

– ба хонандагони суҷхон ва ё нутқи шифоҳияшон суҷ рушдкарда машғулиятҳои фардӣ ташкил кардан мувофиқи мақсад аст;

– барои муяссар гардидани ОҶ-и СИ ба МП ҷиҳати рушди маънавӣ кӯшиш ба харҷ додан муҳим аст;

– зимни МП барои дар рӯҳияю ҳислатҳои ҳамидаи инсонӣ тарбия ёфтани хонандагон кушиш ба харҷ додан манфиатманд аст;

– ба тарбияи ҳештаншиносию ҳудогоҳии миллии хонандагон диққати ҷиддӣ равона кардан зарур аст;

– байни хонандагон оид ба мавзӯҳои мухталифи хусусияти ҳаётидошта мувоҳисаҳоро ташкил карда гузаронидан зарур аст;

– бо оилаҳои намунавӣ дар мавзӯҳои ба муошират вобастабуда вохӯрӣ ва орогани баҳсу мунозираҳо барои рушди МП мусоидат мекунад;

Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти анҷомёфта чунин хулоса баровардан мумкин аст:

Дар доираи таҳқиқоти диссертатсияи номзадӣ ба ҳамаи паҳлуҳои масъалаи мавриди назар равшанӣ андохтан аз имкон берун аст, вале эътимоди мо бар он аст, ки таҳқиқоти ба сомон расонида ҳиссаи муайян ва андаки худро дар мушкилоти баланд бардоштани самаранокии омодаسازیи ОҶ-и СИ ба фаъолияти омӯзгорӣ дар раванди МП мегузорад.

Минбаъд муҳаққиқон метавонанд оид ба мавзӯ ва масъалаҳои тайёр намудани омӯзгорони оянда ба МП дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, таҳсилоти олии касбии педагогӣ, коллеҷҳои омӯзгорӣ таҳқиқоти илмӣ анҷом диҳанд. Ҳамзамон, ба роҳ мондани МП бо хонандагон ҳангоми ташкилу гузаронидани корҳои беруназсинфӣ аз мавзӯҳои муҳим арзёбӣ мегардад. Диққати муҳаққиқонро метавонад ҷиҳати ташкилии МП дар муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ ба худ ҷалб намояд.

НОМГҶИ АДАБИЁТ

1. Феҳристи сарчашмаҳои истифодашуда

1. Воронин, А.С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике [Текст] /А.С.Воронин. - Екатеринбург: Изд-во ГОУ ВПО «УГТУ- УПИ», 2006.-136 с.
2. Загвязинский, В. И.Педагогический словарь [Текст] /В.И. Загвязинский.-М.:Издательский центр «Академия», 2008. - С.130.
3. Краткий психологический словарь [Текст] /Под ред. А.В.Петровского.-М.: Политиздат,1985. - 431с.
4. Краткий словарь по социологии [Текст] - М.: ИПЛ, 1988. - 477с.
5. Краткий словарь по философии[Текст]. - М.: ИПЛ, 1979. - 412с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка[Текст]. - М., 1978. - С.381.
7. Российская педагогическая энциклопедия[Текст]: В 2-х т.П. Гл. ред. В.В.Давыдов - М.: Большая Русская энциклопедия, 1994 - 604 с.
8. Советский энциклопедический словарь[Текст] / Гл. ред. А.М.Прохоров - 4-е изд. - М.: Сов. энциклопедия, 1986. - 1600 с.
9. Философский словарь. - М.: Сов. энциклопедия[Текст]. 1983. - 840 с.
10. Философский словарь [Текст] /Под ред. Т.Н. Фролова. - М.: Политическая литература, 1987. – 588 с.
11. Философский энциклопедический словарь [Текст].-М.:Сов. энц., 1983.-794 с.
12. Философский энциклопедический словарь. М.:Сов. энц., 1988. -891 с.

II. Адабиёти илмӣ

а) бо забони русӣ

13. Абдуллина, О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования [Текст] /О.А. Абдулина. - М.: Просвещение, 1984. - 208 с.
14. Адаптация - важнейшая проблема педагогики высшей школы [Текст] //Сов. педагогика, 1969, №3.

15. Азаров, Ю.П. Тайны педагогического мастерства[Текст]: учебное пособие рек. РИС/Ю.П. Азаров. – М.: Воронеж: Московский психолого-социологический институт; МОДЭК, 2004 г. - 430 стр.
16. Азизова, Ф. С. Непрерывное образование педагога: среда, истоки и условия [Текст]/Ф.С.Азизова//Образование через всю жизнь. Непрерывное образование для устойчивого развития: труды международного сотрудничества. Т. 7/сост. Н. А.Лобанов; под научн. ред. Н.А.Лобанова и В.Н.Скворцова. - СПб.: ЛОИРО, 2009.-С.419-422.
17. Алексеев, С.В. К вопросу о персонифицированной модели постдипломного образования педагогических работников [Текст]/С.В. Алексеев, С.В. Жолован//Непрерывное образование.-СПб.: СПб АППО, 2012. - Вып. 2.-С.47-56.
18. Алиев, М. Т. Идеи воспитания в трудах Имама Мухаммеда Газоли (Текст): диссер. канд. пед. наук. Душанбе, 2006. - 178 стр.
19. Ананьев, Б.Г. Человек как предмет познания/Б.Г.Ананьев/Избр. псих, труды: в 2-х т.-М.: Педагогика, 1982. - 346 с.
20. Андреева, Н.Ю. Особенности обучения педагогов с учетом различных учебных целей/Н.Ю. Андреева, Н.В. Трусова//Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров, №1(10), 2012.- С.19-24.
21. Асмолов, А.Г. Системно-деятельностный подход в разработке стандартов нового поколения [Текст] /А.Г. Асмолов//Педагогика, №4, 2009.- С.18.
22. Бабанский, Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе[Текст] /Ю.К. Бабанский. - М.: Просвещение, 1985. -208 с.
23. Белухин, Д.А. Основы личностно ориентированной педагогики [Текст] /Д.А.Белухин. - Москва - Воронеж: Изд. НПО “МОДЭК”, 1996.- 318с.

24. Бессер-Зигмунд, К. Магические слова [Текст] /К. Бессер-Зигмунд.-СПб,1996.
25. Бодалев, А.А. Психология общения [Текст] /А.А. Бодалев. - М., 1996.
26. Бондаренко, Е.Н. Воззрения на профессиональные компетенции современного учителя в различных странах мира [Текст] /Е.Н. Бондаренко//Высшее образование сегодня, №1, 2009.- С.42-44.
27. Бороздина, Г.В. Психология делового общения [Текст] / Г.В.Бороздина -М., 1998.
28. Букина, Н.Н. Интеграция формального и неформального образования в системе профессиональной подготовки специалистов [Текст] /Н.Н.Букина //Российский научный журнал, №16, 2010.-С.150-155.
29. Вершловский, С.Г. Психолого - педагогические проблемы деятельности молодого учителя [Текст] /С.Г. Вешловский. - Л.: Знание, 1983.-32 с.
30. Виханский, О.С. Анахронизмы современной педагогической системы [Текст]/О.С.Виханский //Вестник Московского университета. Серия 24. Менеджмент, №1, 2011.-С.4-19.
31. Воспитание в классе и школе [Текст]: методическое пособие/под научн. ред. М.И.Рожкова. Авт.-сост. Т.Н.Сапожникова.– Ярославль, 2008.-220 с.
32. Воспитателю о личностном общении[Текст]: (Психология общения) /Под ред. А.В. Петровского. - М., 1992.
33. Выбираем образовательный маршрут повышения квалификации педагога: сборник аннотаций образовательных программ профессиональной переподготовки и повышения квалификации педагогов [Текст]/под общ. ред. С.В. Жолована, С.В. Алексева (сост. Л. И. Гущина). - СПб.: АППО, 2010. - 263 с.
34. Выготский, Л.С. Педагогическая психология [Текст] /Л.С. Выготский.-Под ред. В.В. Давыдова.- М.: Педагогика, 1991.- 480 с.

35. Гласс, Дж., Стенли, Дж. Статистические методы в педагогике [Текст] / Дж. Гласс.- Изд-во «Прогресс». - М., 1976. - 495 с.
36. Гоноболин, Н.Ф. Книга об учителе [Текст] / Н.Ф. Гоноболин. - М.: Просвещение, 1965. - 260 с.
37. Горелов, И.Н., Житников, В.Ф., Шкатова Л.А. Умеете ли вы общаться? Книга для учащихся [Текст] / И.Н. Горелов - М., 1990.
38. Грехнев, В.С. Культура педагогического общения / В.С. Грехнев. - М.: Просвещение, 1990. - 144 с.
39. Григорьева, Т.Г. Основы конструктивного общения: Практикум [Текст] / Т.Г. Григорьева. - Новосибирск; М., 1997.
40. Григорьева, Т.Г., Линская, Л.В., Усольцева Т.П. Основы конструктивного общения: Методическое пособие для преподавателей [Текст] / Т.Г. Григорьева. - Новосибирск; М., 1997.
41. Давыдов, В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования [Текст] / В.В. Давыдова - М.: Педагогика, 1986. - 240 с.
42. Даниленко, О.И. Культура общения и ее воспитание [Текст] / О.И. Даниленко - Л., 1989.
43. Даутова, О. Б., Е.В. Иваньшина, О.А. Ивашедкина, Т.Б. Казачкова, О.Н. Крылова, И.В. Муштавинская. Современные педагогические технологии. Основная школа взрослых [Текст] / О.Б. Даутова. - СПб.: КАРО, - 2013. - 176 с.
44. Дерябо, С.Д., Ясвин, В.А. Гроссмейстер общения: Иллюстрированный самоучитель психологического мастерства [Текст] / С.Д. Дерябо. - М., 1996.
45. Дистервег, А. Руководство к образованию немецких учителей [Текст] / А. Дистервег // Избр. пед. соч. - М.: АПН СССР, 1956. - 464 с.
46. Добрович, А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения [Текст] / А.Б. Добрович. - М., 1987.

47. Дризе, Г.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации [Текст] /Г.М.Дризе. - М.: Мысль, 1984. - 234 с.

48. Дугинец, В.М. Система взаимодействия педагогического коллектива администрации школы в процессе управления адаптацией молодых специалистов [Текст] /В.М. Дугинец//Дис.... канд. пед. наук. Екатеринбург, 1995. - 176с.

49. Дуранов, М.Э. и др. Профессионально-педагогическая компетентность учителя и проблемы воспитания и развития личности учащегося [Текст] /М.Э. Дуранов- Выпуск 3 - Челябинск - Магнитогорск: МГПИ, 1996. -129с.

50. Емельянов, Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности [Текст] /Ю.Н.Емельянов//Дисс.... д-ра психол..наук. - JL, 1990. - 378с.

51. Ершова, А.П. Режиссура урока, общения и поведения учителя [Текст] /А.П. Ершова - М.: НПО, 1995. - 268 с.

52. Ершова, А.П., Букатов, В.М. Режиссура урока, общения и поведения учителя [Текст] /А.П. Ершова.-М., 1998.

53. Ефремов, О.Ю. Педагогика: учебное пособие [Текст] /О.Ю. Ефремов.- СПб.: Питер, 2010.-352 с.

54. Ефремова, Н.Ф. Компетентностно-ориентированные задания. Конструирование и применение в учебном процессе [Текст] /Н.Ф. Ефремова.-М.: Издательство «Национальное образование», 2013. - С.23-31.

55. Жуков, Ю.М. Методы диагностики и развития коммуникативной компетентности [Текст] /Ю.М. Жуков//Общение и оптимальная совместная деятельность. - М.: МГУ, 1987. - С. 64-78.

56. Загвязинский, В.И., Атахонов Р. Методология и методы психолого--педагогического исследования: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. 5-е изд., исправ[Текст] /В.И.Загвязинский. - М.: Издательский центр «Академия», 2008.-208 с.

57. Заир-Бек, Е. С., Тряпицына А.П. Подготовка специалистов в области образования к участию и использованию международных программ оценки качества образования для всех: национальное видение: Рекомендации по результатам научных исследований [Текст] /Е.С.Заир-Бек.- Под ред. акад. Г. А. Бордовского/Е.С.Заир-Бек.- СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2006.-63 с.

58. Зеер, Е., Павлова, А.М., Сыманюк Э.Э. Психология профессионального развития [Текст] /Е.Ф. Зеер. - М.: Издательский центр «Академия», 2009. - 240 с.

59. Зеер, Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход/Э.Ф.Зеер. - М.: МПСИ, 2005. - 216 с.

60. Зимняя, И.А. Педагогическая психология [Текст] /И.А. Зимняя - Ростов н/Д.: Феникс, 1997. - 480 с.

61. Злобин, Е.Г. Общение как фактор развития личности[Текст] /Е.Г. Злобин.-Киев: ВШ, 1982. - 182 с.

62. Иванова, О. А., Колычев, З. И. Развитие гуманитарного мышления педагога [Текст] /О. А.Иванова // Человек и образование, №2, 2014. - С.10-14.

63. Илин, Е.Н. Искусство общения [Текст]. - М.: Педагогика, 1982. - 184 с.

64. Каган, М.С. Мир общения [Текст] /М.С. Каган.-М.: Политиздат, 1988.-284 с.

65. Кан-Калик, В.А. Учителю о педагогическом общении[Текст]: Кн.для учителя / В.А. Кан-Калик.-М.: Просвещение,1987.-190 с.

66. Кан-Калик, В.А., Педагогическое творчество/В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров.-М.:Педагогика,1990.-140 с.

67. Каптерев, П.Ф. Дидактические очерки [Текст]. Теория обучения. П.Ф. Каптерев//Избр. пед. соч. - М.: Педагогика, 1985. - 603 с.

68. Ковальчук, О. В., Романкова И.В. Становление профессионально-педагогического качества учителя как субъекта

инновационной деятельности [Текст] /О.В. Ковальчук/Образование и человек, №3, 2014.-С.21.

69. Коменский, Я.А. Великая дидактика[Текст] /Я.А. Коменский // Избр. пед. соч. Т. I. - М.: Педагогика, 1982. - 409 с.

70. Конаржевский, Ю.А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса как фактор повышения эффективности управления общеобразовательной школой [Текст] /Ю.А. Конаржевский // Дис... докт. пед. наук. - Челябинск, 1980. - 490 с.

71. Краевский, В.В. Методология педагогического исследования: Пособие для педагога – исследователя [Текст] /В.В.Краевский.-Самара: СГПИ, 1994.-163с.

72. Краевский, В.В., Бережнова Е.В. Методология педагогики [Текст] /В.В. Краевский.- М.: Академия, 2006. - С. 11.

73. Кривых, С.В. Исследование особенностей тьюторского сопровождения развития профессиональной компетентности педагогов в условиях постдипломного образования[Текст] /С В Кривых.-СПб.: ИПК СПО, -2014.-128 с.

74. Кривых, С.В. Педагогические технологии обучения: кейс-метод: методическое пособие[Текст] /С.В.Кривых. - СПб.: ИПК СПО, 2010. - 42 с.

75. Крижанская, Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения[Текст] /Ю.С.Крижанская. - М., 1999.

76. Кроль, Л.М., Михайлова Е.О. Человек - оркестр: микроструктура общения [Текст] /Л.М. Кроль. - М., 1993.

77. Кузин, Ф.А. Культура делового общения[Текст] /Ф.А. Кузин. - М., 1998.

78. Кузмина, Н.В. Очерки психологии труда учителя [Текст] /Н.В. Кузьмина. - Л: ЛГУ, 1967.-183 с.

79. Кулюткин, И.Н. Моделирование педагогических ситуаций[Текст] /Под ред. Ю.Н. Кулюткина и Г.С. Сухобской/И.Н. Кулюткина. - М.: Педагогика, 1981. - 193с.

80. Курбатов, В.И. Искусство управлять общением/В.И. Курбатов.-Ростов н/Д, 1997.

81. Курс практической психологии: Учебное пособие для высшего управленческого персонала [Текст] /Автор-сост. Р.Р. Кошапов. - Ижевск.: Удм. ун-т, 1996. - 448с.

82. Кухарчик, П.Д., Торхова, А.В. Кооперативная модель обучения в сфере профессионального образования и повышения квалификации в странах центральной Азии/П.Д.Кухарчик//Образование через всю жизнь. Непрерывное образование для устойчивого развития. Труды международного сотрудничества. Т.7 / сост. Н.А. Лобанов; под науч. ред. Н.А. Лобанова и В.Н. Скворцова. - СПб.: ЛОИРО, 2009. - С. 104-109.

83. Кыверялг, А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике [Текст] /А.А. Кыверялг. - Таллин: Валгус, 1980. - 334с.

84. Левитан, К.М. Личность педагога[Текст] /К.М. Левитан. - Саратов: СГУ, 1991. – 176 с.

85. Леонтьев, А. Н. Деятельность и общение [Текст] /А.Н. Леонтьев // Вопросы философии, №1, 1979.-С. 128-132.

86. Леонтьев, А.А. Педагогическое общение [Текст] /А.А. Леонтьев.-М.: Знание, 1979.-87с.

87. Лисина, М.И. Общение, личность и психика ребенка[Текст] /М.И. Лисина // Под ред. А.Г. Рузской. - М., 1997.

88. Лобанов, А.А. Манипуляции в общении [Текст] /А.А. Лобанов - Владимир, 1997. Лобанов, А.А. Педагогам и родителям об общении со школьниками/А.А.Лобанов - Владимир, 1996.

89. Лобанов, А.А. Педагогика общения [Текст] /А.А. Лобанов. - Владимир, 1995.

90. Лобанов, А.А. Хрестоматия ситуаций для анализа общения [Текст] /А.А. Лобанов - Владимир, 1996.

91. Ломов, Б.Ф. Категории общения и деятельность в психологии[Текст] / А.А. Ломов //Вопросы философии №8, 1979. - С. 77-81;
92. Лупьян, Я.А. Барьеры общения, конфликты, стресс[Текст] /Я.А. Лупьян.-Минск, 1986.
93. Львова С.И. Язык в речевом общении[Текст] /С.И.Львова. - М., 1991.
94. Ляудис, В.Я. Структура продуктивного учебного взаимодействия [Текст] /В.Я. Ляудис // Хрестоматия по педагогической психологии. - М., МПА, 1995. - С.43-59.
95. Макаренко, А.С. Книга для родителей[Текст] /А.С. Макаренко//Пед. соч.: В 8 т.- М., 1985. - Т.5.
96. Мерлин, В.С. Психология индивидуальности[Текст] /Под ред. Е.А. Климова /В.С. Мерлин. - М.: Изд. “Институт практической психологии”, Воронеж: ППО “МОДЭК”, 1996. - 448с.
97. Методология педагогики: новый этап: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений[Текст] /В.В. Краевский, Е.В. Бережнова.- М.: Издательский центр «Академия», 2006. - 400 с.
98. Милованова, Н.Г. Модели взаимодействия социальных институтов в системе повышения квалификации педагогических кадров [Текст] / Н.Г. Милованова//Региональное образование XXI века:проблемы и перспективы, №4, 2012.- С.49-52.
99. Мудрик, А.В. Общение как фактор воспитания школьников[Текст] -М.: Педагогика, 1981.-120с.
100. Национальная концепция воспитания в РТ. “Педагог” [Текст], №44, 03.11.2006 г.
101. Невмержиская, Е.В. Метод работы педагогической мастерской[Текст] /Е. В. Невмержиская//Среднее профессиональное образование, №2, 2012.-С.18-20.

102. Новожилов, В.Ю. Методология исследования интеграции в образовании: монография[Текст] / В.Ю. Новожилов// - М.: Новости, 2011.-232 с.

103. О системе повышения квалификации работников образования[Текст] // Вестник образования, №8, 2006.-С.15-17, 46-66.

104. Общение и оптимизация совместной деятельности[Текст] /Под. ред. Г.М. Андреевой, Я.Яноушека. - М.: Изд-во МГУ, 1987. - 302с.

105. Организация обучения старшеклассников сельских школ по индивидуальным планам [Текст]. Под. ред. Л.В. Бойбородовой и Л.Н. Серебренникова. Ярославль, 2006.

106. Орехов, Ф.А. Технологическая концепция подготовки учителя- воспитателя на физико-математическом факультете [Текст] /Ф.А. Орехов. - Магнитогорск: МГПИ, 1989. -75с.

107. Осипов, А.М. Социология образования: очерки теории/Российская социологическая ассоциация. Исследовательский комитет «Социология образования». Петровская академия наук и искусств[Текст] /А.М.Осипов.- Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.-504 с.

108. Падаяс, М.И. Роль различных факторов в развитии профессиональной адаптации учителя[Текст] /М.И. Падаяс.-Автореф. дис.... канд. пед. наук. - Тарту, 1973. - 19с.

109. Парыгин, Б.Д. Анатомия общения[Текст]: Учеб. Пособие/Б.Д. Парыгин.- СПб., 1999.

110. Педагогика [Текст] /Под. ред. Ю.К. Бабанского. - М.: Просвещение, 1988.-447с.

111. Педагогический словарь: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений[Текст] /В. И. Загвязинский, А.Ф. Закирова, Т.А. Строкова; под. ред. И. Загвязинского, А.Ф. Закировой - М.: Издательский центр «Академия», 2008. - С.130.

112. Петровская, А. Компетентность в общении[Текст] /А.Петровская. - М.: МГУ, 1989. -216с.

113. Пискунова, Е.В. Компетентностный подход в педагогическом образовании: коллективная монография[Текст] /Е.В. Пискунова, В.А. Козырев, Н.Ф.Радионова и др./под. ред. проф. В.А.Козырева и Н.Ф.Радионовой.- СПб.: Издательство РГПУ им.А.И.Герцена, 2004.-246 с.
114. Питюков, В.Ю. Основы педагогической технологии[Текст].- М., 1997.
115. Платонов, К.К. Структура и развитие личности[Текст] /К.К.Платонов. - М.: Наука, 1986. - 255с.
116. Подласый, И.П. Педагогика [Текст] /И.П. Подласый. - М.: Просвещение: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС,1996. - 631 с.
117. Посталюк, Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект[Текст] /Н.Ю. Посталюк. - Казань, 1989. - 204 с.
118. Поташник, М.М. Требования к современному уроку: методическое пособие[Текст] /М.М. Поташник. - М.: Центр педагогического образования, 2011.- 272 с.
119. Профессиональная педагогика: учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям[Текст] /под. ред. Я.Батышева, А.М.Новикова. - М.: Эгвес, 2009.-456 с.
120. Профессионально-познавательная направленность студентов и во-просы ее формирования [Текст] /Под. ред. М.Е. Дуранова.- Челябинск: ЧелГУ, 1992. - 68с.
121. Психология и этика делового общения[Текст] / Под. ред. В.Н. Лавриненко.- М., 1997.
122. Рахматшаева, В.А. Грамматика общения: Шаг за шагом к доверию и взаимопониманию[Текст] /В.А. Рахматшоева. - М., 1995.
123. Рогов, Е.И. Личность учителя: теория и практика[Текст] /Е.И. Рогов.- Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 1996.-512 с.
124. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии[Текст]. В 2-х т./С.Л.рубинштейн/ /АПН СССР - М.: Педагогика, 1989. -Т.1. - 485с.

125. Руденский, Е.В. Основы психотехнологии общения менеджера[Текст] /Е.В. Руденский. - М.: Новосибирск, 1997.

126. Рыданова, И.И. Основы педагогики общения [Текст] /И.И. Рыданова.- Минск, 1998.

127. Рюкле, Х. Ваше тайное оружие в общении: Мимика, жест, движение [Текст] /Х.Рюкле. - М., 1996.

128. Секреты умелого руководителя[Текст] /Сост. И.В.Липсиц.- М.,1991.

129. Сериков, В.В.Обучение как вид педагогической деятельности[Текст] /В.В. Сериков. - М.: Издательский центр «Академия», 2008. - 256 с.

130. Скаткин, М.Н. Изучение, обобщение и внедрение передового педагогического опыта[Текст] / М.Н. Скаткин. - М.: Педагогика, 1977. - 156с.

131. Скублий, М.И. Проблемы социальной адаптации молодых сельских учителей [Текст] /М.И. Скублий//Автореф. дис.... канд. пед. наук. - Новосибирск, 1975. - 20с.

132. Слостенин, В. А.Психология и педагогика: учебное пособие для студентов высших учебных заведений[Текст] /В.А. Слостенин, В.П.Каширин.- М.:Издательский центр «Академия». - 2008. - 480 с.

133. Слостенин, В.А. Формирование личности учителя современной школы в процессе ее профессиональной подготовки[Текст] /В.А. Слостенин. - М.: ИП, 1976. - 107с.

134. Слостенин, В.А., Исаев Е.И. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений[Текст] /В.А. Слостенин. - М.: Школа-Пресс, 1997.- 571 с.

135. Слостенин, В.А., Мажар Н.Е. Диагностика профессиональной пригодности молодежи к педагогической деятельности[Текст] /В.А. Слостенин.- М., 1991. – 260 с.

136. Слободчиков, В.И. Постдипломное образование педагогов: антропологическая проекция[Текст] /В.И. Слободчиков, Г.А Игнатьева//Человек и образование.-2014.-№ 3.-2014.-С.13-21.

137. Слободчиков, В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии[Текст]. Психология человека: Введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов/В.И.Слободчиков.-М.: Школа-Пресс,1995.- 384с.

138. Станкин, М.И. Психология общения[Текст] /М.И.Станкин. - М., 1996.

139. Судаков, В.Н. Адаптация личности: философско-социологический аспект. Диссерт.... канд. фил. наук. - Свердловск, 1983. - 184с.

140. Сухомлинский, В.А. Избранные педагогические произведения[Текст] /В.А. Сухомлинский. - М., 1982 -168с.

141. Сухомлинский, В.А. Сто советов учителю[Текст] / В.А. Сухомлинский.- Киев: Рад. Школа, 1984. -254с.

142. Сухомлинский, В.А. Разговор с молодым директором школы[Текст] /В.А. Сухомлинский. - М.: Просвещение, 1973. - 346с.

143. Сухомлинский, В.А. Разговор с молодым директором школы[Текст] /В.А. Сухомлинский. - М., 1982.-148с.

144. Таранов, П.С. Секреты поведения людей:Опыт всемирной энциклопедии жизни людей в законах и примерах[Текст] /П.С. Таранов - Донецк, 1998.

145. Тенилов, Е.Н. Внутрифирменная организация повышения квалификации специалистов на основе компетентностного подхода[Текст] /Е.Н. Тенилов//Человек и образование, №2, 2010. - С.54.

146. Тихолаз, Т.М. Личность учителя как субъекта педагогического общения [Текст]: Автореф. дис.... канд. психол. наук/Т.М.Тихолаз.- М.,1995.-22 с.

147. Толстых, А.В. Взрослые и дети: Парадоксы общения[Текст] /А.В. Толстых.- М.,1988.

148. Тротт, К.Г. Профессионально-педагогическая адаптация молодого учителя к работе в условиях рыночных отношений[Текст]. Дис. ... канд. пед. наук /К.Г. Тротт. - Челябинск, 1995. - 141с.

149. Тряпицына, А.П. Современные дидактические исследования: приглашение к диалогу[Текст] /А.П. Тряпицына // Непрерывное образование. - 2012. Вып.2.- с.36-43.

150. Тряпицына, А.П. Современные методологические подходы к исследованию педагогического образования[Текст] /А.П. Тряпицына, С.А. Писарева//Человек и образование, №3, 2014.-С.4-12.

151. Турчанинова, Ю.И. Обучение технике общения как средство повышения готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности[Текст]. Дис.... канд. пед. наукЮ.И.Турчанинова. - М.,1988.- 164с.

152. Ушинский, К.Д. О целях воспитания[Текст]. Избр. пед. соч. Т.1/К.Д.Ушинский.-Учпедгиз, 1953.-309с.

153. Ушинский, К.Д. Человек как предмет воспитания/К.Д. Ушинский[Текст] // Собр. соч. Т.8. -М - Л.: АПН СССР, 1950.-418с.

154. Фаязова, А.Ф. Научно-методическое сопровождение развития воспитательной системы образовательного учреждения.(текст)/А.Ф.Фаязова//Методист, №7, 2007.-С.45-48.

155. Фельдштейн, Д. И. Развитие психолого-педагогических наук в пространственно-временной ситуации XXI века[Текст] /Д.И. Фельдштейн // Человек и образование, №1, 2013.-С.4-12.

156. Фокин, Ю. Г. Теория и технология обучения[Текст]. Деятельностный подход /Ю.Г.Фокин.-М.:Издательский центр «Академия»,-2008.- 240 с.

157. Хозяинов, Т.И. Педагогическое мастерство преподавателя[Текст] - М., 1989.

158. Холодная, М.А. Психология интеллекта[Текст]: парадоксы исследования. - Томск: Томский университет.-Москва: "Барс", 1997.- 392с.

159. Хуртова, Т. В. Формы профессионального обучения педагогов[Текст] /Т. В. Хуртова. - Волгоград: Учитель, 2008.-207с.

160. Черкасов, В.А. Дуранов, М.Е. Черкасова, Э.С. Оптимизация профессионально-педагогической подготовки студентов университета и педвузов[Текст].-Челябинск: Чел ГУ, 1988.-98с.

161. Чечет, В.В. Умеем ли мы общаться с детьми?/В.В.Чечет.- Минск, 1983.

162. Чистякова, С.Н. Профессиональное самоопределение личности: механизмы и образовательные ресурсы[Текст] / С.Н. Чистякова // Человек и образование.-2014.-№ 3.-С.45-50.

163. Чистякова, С.Н. Профессиональные компетенции педагога и новые стандарты[Текст] /С.Н. Чистякова //Профессиональное образование. Столица, №4, 2013.-С.14-18.

164. Шевандрин, Н.И. Социальная психология в образовании[Текст]: Уч. пособие, 4.1./Н.И.Шевандрин// Концептуальные и прикладные основы социальной психологии. - М.: ВЛАДОС, 1995. - 544с.

165. Щербаков, А.И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования[Текст] /А.И. Щербаков - Д.:ЛГПИ, 1967.-216с.

166. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно ориентированного обучения[Текст] /И.С. Якиманская // Вопросы психологии, №2, 1995. - С. 31-42.

167. Яковлева, Н.М. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач[Текст]: Дис... докт. пед. наук/Н.М. Яковлева. - Челябинск, 1992. - 403с.

б) бо забони тоҷикӣ

168. Алимӣ, Қ. Технологияи такмили ихтисоси омӯзгорони ҷавон [Матн] /Қ. Алимӣ, Даминова А.И//...-Д.: «Сабрина-К», 2016.-238 с.

169. Алимӣ, Ҷ. Андрагогика (инноватсия) [Матн] / Алимӣ Ҷ.- Д.: «Бухоро», 2013. – 325 с.
170. Алимӣ, Ҷ., Даминова А.И. Мушкилоти педагогӣ [Матн] / Алимӣ Ҷ.-Д.: «Эр-граф», 2014.-220 с.
171. Алимӣ, Ҷ., Даминова А.И. Методикаи такмили ихтисоси ОҶ(дастури методӣ) [Матн]/Ҷ.Алимӣ.-Д.: «Сабрина-К», 2016.- 166 с.
172. Антологияи афкори педагогии халки тоҷик [Матн] // Зер. таҳр.: С. Сулаймонӣ, Афзалов Ҷ., И.Х. Каримова. - Душанбе: Матбуот, 2008.- 338с.
173. Атаханов, Т., Лутфуллоев М., Шарифов Ф. Очеркҳо дар бораи идеяи педагогӣ [Матн] /Т. Атаханов. -Душанбе, 2005. – 230 с.
174. Атаханов Т., Сулаймони С. Тамадунҳо. Книга 1. Таърихи тамандуҳо [Матн] /Т.Атаханов.- Д.: “Ирфон”, 2003. – 220 с.
175. Афзали, Ҷ. Аз таърихи фалсафаи маорифи Тоҷикистон [Матн]. Мухаррири масъул С. Сулаймонӣ/Ҷ.Афзалӣ.- Академиям фанҳои педагогӣ. - Д.: Ирфон, 2008.- 113 с.
176. Афзалов, Х., Раҳимов Б. Таърихи педагогикаи халки тоҷик [Матн] /Х. Афзалов.- Душанбе: “Маориф”, 1994 с.
177. Ашурова, Б. Ташаккули арзишҳои умумибашарии хонандагони мактабҳои таҳсилоти умумии типӣ нав (дар мисоли мактабҳои ҶТ) [Матн] /Б. Ашурова.- Душанбе, 2006. – 174 с.
178. Буйдаков, Х. Асосҳои дидактика [Матн] /Х. Буйдаков.- Д., 1996 с.
179. Даминова, А. И. Ташаккул ва инкишофи маҳорати педагогӣ (дидактика) [Матн] /А.И. Даминова. - Д.: “Бухоро”, 2013. -114с.
180. Даминова, А. И., Иззатова М. Дастур барои муаллимони ҷавон ва навкор [Матн] /А.И. Даминова - Д.: ТНУ, 2012.-37 с.
181. Лутфуллоев, М. Ифтихори миллӣ [Матн] /М. Лутфуллоев.- Душанбе, 2003. – 226 с.
182. Лутфуллоев, М. Истиклолияти ҶТ ва маорифи муосир [Матн] /М. Лутфуллоев – Душанбе, 2006. – 146 с.
183. Лутфуллоев, М. Педагогикаи шафқат [Матн] /М. Лутфуллоев.- Душанбе, 1994. – 178 с.
184. Лутфуллоев, М. Ҳамсари Имом Ҳусайн/М.Лутфуллоев.- Д.,2009 г.,- 79с.
185. Лутфуллоев, М. Эҳёи педагогикаи Эрон [Матн] / М.Лутфуллоев.- Д.: Маориф, 1997.- 220с.

186. Лутфуллоев, М. Машғулият[Матн] /М. Лутфуллоев.-Д.,1985.-87с.
187. Лутфуллоев, М. Дидактикаи муосир[Матн] /М. Лутфуллоев.-Душанбе, 2001.-220с.
188. Мачидова, Б. Педагогикаи томактабӣ[Матн]. Қисми 1/Б.Мачидова.-Д.: “Ирфон”, 2011.-222 с.
189. Мачидова, Б. Тарбияи ахлоқии кӯдакон[Матн] /Б. Мачидова.-Д., 2011. – 260с.
190. Миралиев А.М., Давлатов М. Педагогика ва психология[Матн].-Душанбе: Ирфон, 2007.-344 с.
191. Раҳимов, Х. Педагогика[Матн] / Х. Раҳимов.- Д., 1997. – 186 с.
192. Раҳимов, Х., Нуров А. Педагогика (китоби таълимӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои омӯзгорӣ) [Матн] /Х. Раҳимов.- Душанбе: Хумо, 2007.- 447с.
193. Шарифзода Ф., Миралиев А.М. Педагогикаи умумӣ ва касбӣ (китоби дарсӣ) [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2012.-561 с.

в) бо забони хориҷӣ

194. Lumets, H. Naumann, W. Didaktik. B.: Volk und Wissen Volkseig. Verlag, 1982. - 355 с.
195. Leistungsreserve Schoptertum. Forschungsergebnisse zur Kreativität in Schule, Ausbildung und Wissenschaft. Herausgegeben von H.Neuner. Berlin Dietz Verlag. - 1986. - 191 s.
196. Philosophisches wörterbuch. 11 Ault. Leipzig, 1975, Bd 1, S. 640
197. Klein, Melanie La psychoanalyse des enfants./ Paris, PUF, 1959.
198. Mezirov, J. et ol. Fostering critical reflection in adulthood: A guide to transformative and emancipatory learning. San Francisco-Oxford, 1991.

2. ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

а) Дастури таълимие, ки Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ тавсия ва чоп расидааст:

1. *Давлатов, М.А.* «Педагогическое общение в начальных классах школ» (монография) [Текст] / *М.А. Давлатов* // Душанбе, «Эр-Граф», 2014.-183с.

б) Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

чоп шудаанд:

2. *Давлатов, М.А.* «Муошират – чузъи таркибии фаъолияти педагогӣ»[Матн] / *М.А. Давлатов* // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон 3/5 (118).- Душанбе, «Сино».- 2013с. – С. 231-236.

3. *Давлатов, М.А.* «Муоширати байниҳамии муаллиму хонандагон ҳамчун масъалаи психологию педагогӣ»[Матн] / *М.А. Давлатов* // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон 3/6 (121).-Душанбе, «Сино», 2013с.- С.210-214.

4. *Давлатов, М.А.* «Муошират - омили раванди педагогӣ» [Матн] / *М.А. Давлатов* //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон №3/8 (150) Душанбе, «Сино», 2014с.- С. 204-208.

5. *Давлатов, М.А.* «Значение педагогического общения в процессе обучения» [Текст] / *М.А. Давлатов* //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон №3/3 (166).- Душанбе, «Сино»-2015. - С.285-287.

6. *Давлатов, М.А.* «Условия развития готовности учителей начальных классов к педагогическому общению» [Текст] / *М.А. Давлатов* // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Душанбе, 2017, №3/7 ч. II. - С.197-205.

7. *Давлатов, М.А.* «Подготовка будущих педагогов к педагогическому общению - фактор адаптации» [Текст] / *М.А.*

Давлатов //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 2018. – Душанбе, №3/1- С.215-223,

8. *Давлатов, М.А.* «Нақши муошират дар тарбияи муаллимони синфҳои ибтидоӣ» [Матн] / М.А. Давлатов, **А.М. Мирализода** //Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, Бохтар, 2021, №1-4 (92). - С.72-77.

9. *Давлатов, М.А.* «Мутобиқсозии омӯзгорони ҷавони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти касбӣ-педагогӣ» [Матн] / М.А. Давлатов, **Мирализода, А.М.**, // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 2021, Душанбе , №7.-С.172-178.

в) Мақолаҳое, ки дар дигар нашрияҳо ба таърифи расидаанд:

10. *Давлатов, М.А.* «Нақши муоширати педагогӣ дар мутобиқсозии муаллимони синфҳои ибтидоӣ» [Матн] / М.А. Давлатов, **А.М. Мирализода** //Маҷмуаи илмӣ маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Навгониҳо дар таҳсилоти олии касбӣ» бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Кӯлоб,2021. - С.74-79.

г) Мақолаҳо, фишурдаи мақолаҳое, ки ҳамчун маводи конференсҳо ба ҷоп расидаанд:

11. *Давлатов, М.А.* «Муоширати байниҳамии муаллиму хонандагон дар раванди таълим» [Матн] / М.А. Давлатов //Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Кӯлоб, 2012, №1-2 (6-7).-С.124-128.

12. *Давлатов, М.А.* «Хирад ва хирадмандӣ аз нигоҳи мутафаккири тоҷику форс Абулқосим Фирдавсӣ» [Матн] (дар ҳаммуаллифӣ) / М.А. Давлатов //Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. - 1- (10) – Душанбе, «Имперал - Групп» 2014с. саҳ. 149-152.

13. *Давлатов М.А.* «Значение педагогического общения в процессе обучения» [Текст] / *М.А. Давлатов* // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. - Душанбе, «Промэкспо, №2(11),2014.-С.158-161.

14. *Давлатов, М.А.* «Особенности совершенствования технологий педагогического общения» [Текст] / *М.А. Давлатов* //Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ.-Душанбе, «Промэкспо», 2015, №1(12).-С.182-185.

15. *Давлатов, М.А.* «Слагаемые готовности учителей к педагогическому общению» [Текст] / *М.А. Давлатов* //Маҷмуаи илмӣ маводи конфронси илмӣ- назариявӣ «Нақши Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар тайёр намудани мутахассисон» бахшида ба 70-солагии донишгоҳ, Кӯлоб, соли 2015.- С.340-343.

16. *Давлатов, М.А.* «Особенности совершенствования технологий педагогического общения» [Текст] / *М.А. Давлатов* //Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. - Душанбе, «Континент-ТЧ», 2017, №1(16).-С.176 -180.